

T. C.
GENELKURMAY HARP TARİHİ BAŞKANLIĞI
HARP TARİHİ YAYINLARI
SERİ NO.: 2

TÜRK SİLAHLI KUVVETLERİ TARİHİ
III ncü CİLT 3 ncü KISIM EKİ

TUNUS'UN FETHİ
(1574)

956.1015
TUR
1978
c.3/3 ek b
k.7

ATASE

A N K A R A
Gnkur. Basımevi
1 9 7 8

Kitap Levazım Mal Saymanlığına aittir.

Kitap Levazım Mal Saymanlığına aittir.

T. C.
GENELKURMAY HARP TARİHİ BAŞKANLIĞI
HARP TARİHİ YAYINLARI
SERİ NO.: 2

TÜRK SİLAHLI KUVVETLERİ TARİHİ
III ncü CİLT 3 ncü KISIM EKİ

TUNUS'UN FETHİ
(1574)

A N K A R A
Gnkur. Basımevi
1 9 7 8

Demirbaş.:00018919

956.1015

TUR

1978

c.3/3ek b

le ~~100~~ 7

T. C.
GENELKURMAY BAŞKANLIĞI
A N K A R A

HRP. T. : 3493 - 30 - 78 Plan

ANKARA
28/2/1978

Ö N S Ö Z

Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi III ncü Cilt, 3 ncü Kısım "Kanununin ölümünden İkinci Viyana Kuşatmasına kadar olan devre" adlı eserin eki olan bu kitap; Türk Silahlı Kuvvetleri'nin Kara ve Deniz işbirliği ile yapmış olduğu denizasıırı harekâtı kapsayan bir etüt olarak hazırlanmıştır.

Harekâtın amacı; Doğu ve Batı Akdeniz arasında Sicilya Adası ile birlikte önemli bir kilit noktası olan Tunus'u ele geçirerek Osmanlı İmparatorluğunun Akdeniz ulaşımının güvenliğini, dolayısıyla Karadeniz ve Çanakkale Boğazları ile Cebelitarık Boğazından geçen Karadeniz - Atlantik arasındaki iki taraflı deniz ulaştırmasının kontrolunu sağlayarak, İmparatorluğun egemenliğinde bulunan ve MISIR'dan FAS'a kadar uzanan KUZEY AFRİKA kıyılarını emniyet altına almaktır.

İkinci Selim yönetimnin son yıllarında, Sokullu Mehmet Paşa gibi büyük bir devlet adamının Hükümetin, Sinan Paşa, Kılıç Ali Paşa gibi değerli Komutanların da Kara ve Deniz Kuvvetlerinin başında olmaları, 15 Mayıs - 30 Kasım 1574 tarihleri arasında altıbuçuk ay süren bu harekâtın başarı ile sonuçlanmasına başlıca etken olmuştur.

Bulunabilen bilgilerin yetersiz oluşu nedeniyle; olayların ayrıntıları üzerinde fazla bir açıklama yapılamamıştır.

Kitabın yazılmasında, Başkanlık arşivi ile diğer yardımcı yapıtlardan yararlanılmıştır.

Kitap, Em. Kur. Alb. Ahmet Rıza AÇAN tarafından yazılmış ve Harp Tarihi Başkanlığının yetkili kurulunca incelenmiştir.

M. Cemalettin ALTINOK
Korgeneral
Harp Tarihi Başkanı

1. The first part of the report deals with the general situation of the country and the progress of the work during the year.

2. The second part of the report deals with the results of the work during the year and the progress of the work during the year.

3. The third part of the report deals with the results of the work during the year and the progress of the work during the year.

4. The fourth part of the report deals with the results of the work during the year and the progress of the work during the year.

5. The fifth part of the report deals with the results of the work during the year and the progress of the work during the year.

6. The sixth part of the report deals with the results of the work during the year and the progress of the work during the year.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖNSÖZ	I
İÇİNDEKİLER	III
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

SIYASİ, COĞRAFİ DURUM VE ASKERİ GÜÇLER

A. SIYASİ DURUM	5
1. Dış Siyasi Durum :	5
a. İran İle Siyasi İlişkiler	5
b. Rusya İle Siyasi İlişkiler	6
c. Lehistan İle Siyasi İlişkiler	7
ç. İngiltere İle Siyasi İlişkiler	8
d. Avusturya (Almanya) İle Siyasi İlişkiler	8
e. Fransa İle Siyasi İlişkiler	9
f. Venedik İle Siyasi İlişkiler	10
g. Portekiz İle Siyasi İlişkiler	11
h. Papalık İle Siyasi İlişkiler	13
i. İspanya İle Siyasi İlişkiler	13
2. İç Siyasi Durum :	14
B. COĞRAFİ DURUM	16
1. Bölgenin Doğal Coğrafyası	16
a. Ülkenin Coğrafi Konumu, Sınırları ve Yüzölçümü	16
b. Doğal Coğrafi Yapı	17
c. İklim	18
d. Bitki Örtüsü	19

	Sayfa
2. Suni Arızalar	19
3. Doğal Coğrafya ve Suni Arızaların Harekâta Olan Etkisi	19
4. Nüfus, Başlıca Yerleşme Yerleri Toplumsal Yapı ve Eğilimler	20
a. Genel Nüfus ve Dağılışı, Büyük Şehirler	20
b. Toplumsal Yapı ve Eğilimler	20
c. Harekâta Olan Etkileri	21
5. Ekonomik Faaliyet ve Yetenekler	21
a. Tarım, Hayvancılık ve Balıkçılık	21
b. Madencilik	22
c. Sanayii	22
ç. Ticaret	22
d. Ulaştırma	22
e. Ekonomik Koşulların Harekâta Etkisi	22
6. Sonuç	23
C. ASKERİ GÜÇLER	23
1. Türk Silahlı Kuvvetleri	23
a. Genel	23
b. İdari ve Askeri Bölüm	24
c. Kuruluş ve Konuş	25
2. Tunus'da Bulunan İspanyol Kuvvetleri	33

İKİNCİ BÖLÜM

SEFER PLANLARI, SEFERBERLİK ve YİĞİNAK PLANLARI VE UYGULANMASI

A. SEFER PLANLARI	35
1. TÜRK Ordusu Sefer Planı	35
2. İspanyol Ordusu Sefer Planı	35
B. SEFERBERLİK PLANLARI ve UYGULANMASI	36
1. Türk Silahlı Kuvvetleri	36
a. Personel Seferberliği	36

	Sayfa
b. Yiyecek, Silah, Araç, Gereç ve Taşıt Seferberliği	37
c. Harp Silah Araç ve Gereçlerin Seferberliği	37
2. İspanyol Silahlı Kuvvetlerinin Seferberliği ve Uygulanışı	41
C. YIĞINAK PLANLARI ve UYGULANMASI	41
1. Türk Silahlı Kuvvetleri	41
2. İspanyol Silahlı Kuvvetleri	42

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HARBİN İLANI, HAREKAT ve MUHAREBELER

A. HARBİN İLANI ve HAREKAT PLANI	43
1. Harbin İlanı	43
2. Harekât Planı	43
B. HAREKAT VE MUHAREBELER	44
1. Tunus Seferine Katılan Türk Silahlı Kuvvetleri	44
a. Genel	44
b. Harekâta Katılan Kara Kuvvetleri	45
c. Deniz Kuvvetleri	46
2. Tunus'ta Düşman Durumu	47
a. Bölgedeki Komutanlar	47
b. Bölgedeki Savunma Kuvvetleri	47
3. Donanmanın Tunus'a Hareketi	48
4. Çıkarma Yeri, Zamanı ve Olaylar	49
5. Türk Ordusunun Halkulvad Kalesini Kuşatması ve Ele Geçirilmesi	50
6. Bastiyon Kalesinin Ele Geçirilmesi	52
Sonuç	54

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

LOJİSTİK ve İDARİ FAALİYETLER

A. TEŞKİLAT	55
1. Genel	55

	Sayfa
2. Harp Hazırlıkları	55
3. Teşkilât (Lojistik Birlik ve Kurumlar)	55
B. LOJİSTİK	57
1. İkmal İşleri	57
2. Hizmetler	59
C. PERSONEL FAALİYETLERİ	61
1. Harekâtın Başında Mevcutlar :	61
a. Kara Kuvvetleri	61
b. Deniz Kuvvetleri	62
2. Personel İkmali :	62
a. Genel	62
b. Kuvve, Kayıt ve Raporlar	62
c. İkmal İşleri	62
3. Personel Yönetimi	63
4. Moral	64
5. Disiplin, Kanun ve Nizam	65
6. Sivil İşler	65
Sonuç	67
EKLER	69
KRONOLOJİ	71
YARARLANILAN KAYNAKLAR	75
GENEL DİZİN	
DÜZELTMELER	
HARİTALAR, KROKİLER, KURULUŞLAR, ŞEMALAR	

EKLER

(Ek : 1) Padişah Selim II.'nin Kişiliği	69
--	----

ŞEMALAR

(Şema : 1) Osmanlı Emir ve Komuta Bağlantısı

HARİTALAR

(Harita : 1) Osmanlı İmparatorluğunda Tunus'un Yeri ve Avrupa Devletleri

(Harita : 2) Tunus'un Coğrafi Durumu ve Bu günkü Sınırları

KROKİLER

(Kroki : 1) Tunus'un Fethi 21 Temmuz -13 Eylül 1574

KURULUŞLAR

(Kuruluş : 1) Türk Silahlı Kuvvetleri Kuruluşu

(Kuruluş : 1a) Eyalet Askerleri Kuruluşu

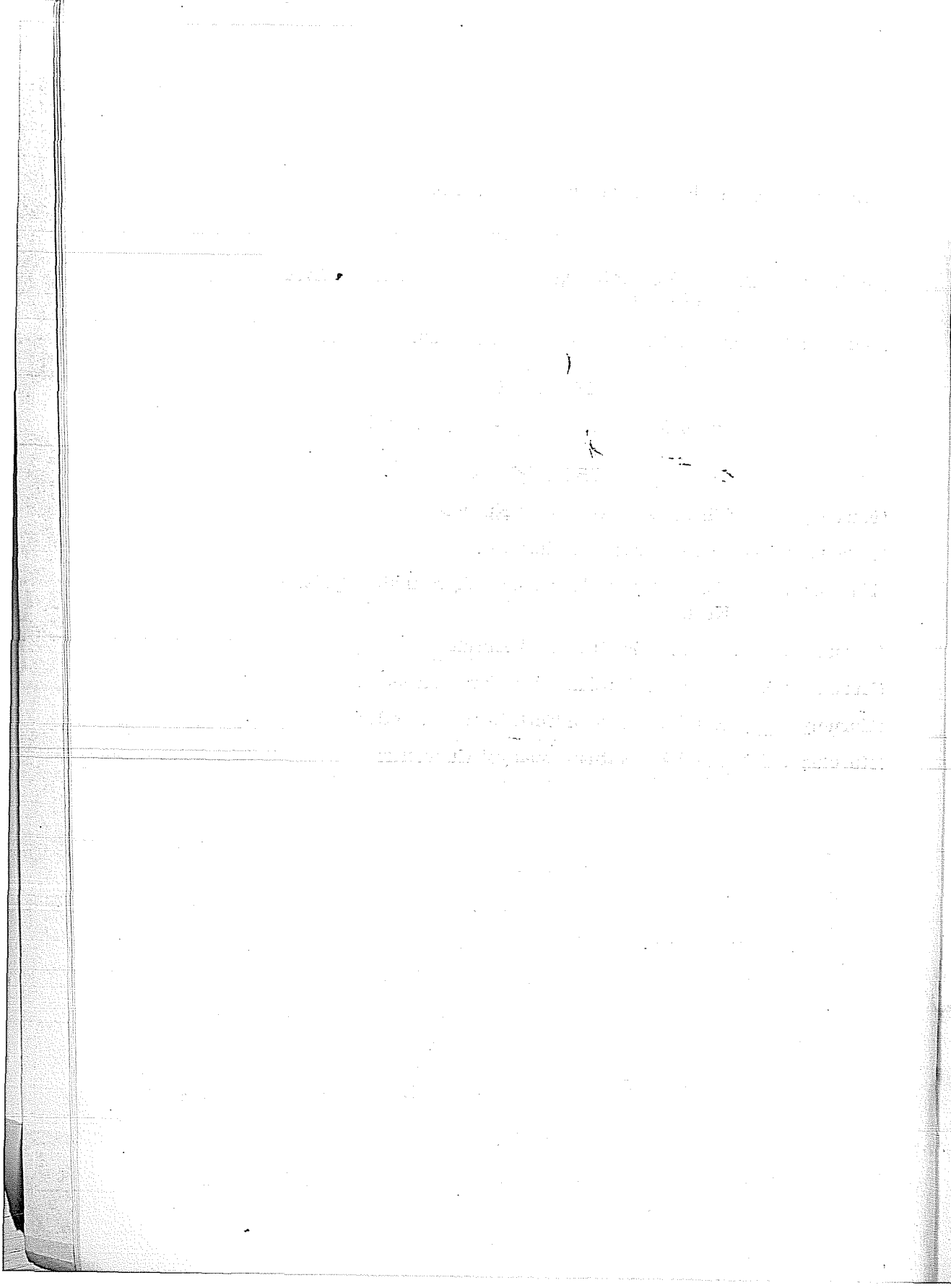
(Kuruluş : 1b) Türk Silahlı Kuvvetleri Ayrıcalıklı Eyaletler Kuruluşu

(Kuruluş : 2) Türk Deniz Kuvvetleri Kuruluşu

(Kuruluş : 3) Harekâta Katılan Türk Kara Kuvvetleri

(Kuruluş : 4) Harekâta Katılan Türk Deniz Kuvvetleri

(Kuruluş : 5) Harekâta Katılan İspanyol Kuvvetleri

G İ R İ Ş

XVI ncı yüzyılda Osmanlı imparatorluğu en parlak devrini yaşamaktaydı. Bu devirde imparatorluk en kudretli deniz ve kara gücüne sahip olup, karada orta Avrupa'ya ve denizde tüm Akdeniz'e egemendi. Ancak; Rodos, Kıbrıs ve Malta Adalarında yuvalanan korsanlar ile Venedik ve İtalyan Hükümetleri donanmalarının zaman zaman yaptıkları korsan hareketleri Akdeniz'deki güvenliği bozmakta ve bu denizdeki Osmanlı ülkesine ve ticaret gemilerine zarar vermekteydi. Bu korsan hareketlerini önlemek amacıyla Rodos Adası 1522 de, Kıbrıs Adası da 1571 de ele geçirildi. Fakat Afrika Kıtasının Akdeniz'e doğru uzanan Tunus çıkıntısı ile Malta ve Sicilya Adalarının oluşturduğu geçit Doğu ve Batı Akdeniz arasında bir kilit bölge görünümündedir. Bu bölgeye egemen olmak için yukarı da belirtilen mevkilerin Osmanlı Devleti eline geçmesi şarttı. Bu üç mevkiden biri olan Tunus, ilk kez Büyük Amiral Barbaros Hayrettin Paşa tarafından 1534 yılında Osmanlı ülkesine katıldı. Yenik düşen Tunus kralı Mevlay Hasan, Güneye (Çöle) kaçmak zorunda kalmış ve İspanya kralı (Alman İmparatoru) Şarlken'den yardım istemişti. Osmanlı Devletinin Akdenizdeki egemenlik sahasını genişletmesinin kendi çıkarına karşı gören Şarlken Kanuni Sultan Süleyman'ın ordusu başında, İran seferinde olmasından yararlanarak Alman, Portekiz, Napoli, Ceneviz - Papalık askeriyle Malta Şovalyelerinden oluşan, Andrea Dorya Komutasında 300 parça gemi ve 120 toplu 24000 kişilik bir Haçlı kuvvetini 29 Mayıs 1535 de Barselona'dan Tunus'a hareket ettirdi.

Tunus'a çıkarılan Haçlı Ordusu, uzun ve kanlı muharebelerden sonra, 21 Temmuz 1535'de Halkulvad kalesini ele geçirerek, burasını bir üs olarak kullanmaya başladı. Mevlay Hasan da çölden dönerek, Halkulvad Kalesi dışındaki Tunus topraklarında yeniden egemen oldu. Hiç bir yerden yardım alamayan Barbaros Hayrettin Paşa da Tunus'u terkedip Ceza-yir'in Bon üssüne çekilmişti.

Akdeniz egemenliği konusu bundan sonra İspanya ile Osmanlı imparatorluğunu karşı karşıya getirdi. Türk donanmasının İspanya, Papalık Venedik kıyılarına yaptıkları baskınlar sonucu ağır zayıat verdirmesi, bu devletleri harekete geçirmiş ve Haçlı Donanması 25 Eylül 1538 de Prevezeyi kuşatmıştı. Harekete geçen Barbaros Hayrettin Paşa Komutasın-

daki Türk Donanması düşman üzerine hemen yelken açarak, Prevezeyi kuşatmış olan Haçlı Donanmasına taarruzla onu ağır yenilgiye uğratmış ve Avlonya'ya kadar takip etmiştir.

1554 yılında İspanya ile harp devam ediyordu. Trablusgarp Valisi Turgut Reis İtalya güneyinde bazı mevkiileri ele geçirmiş ve Malta Korsanlarını sindirmişti. 1556 da Cezayir'in Oran ve 1557 de Tunus'un Bizerte Limanları İspanyollardan geri alındı 1559 Haçlı Donanması Andrea Dör-ya komutasında olarak 109 gemi ve 14000 kişilik bir kuvvetle Tunus Körfezi Güneyindeki Cerbe Adasına taarruz ederek, burasını ele geçirmişti. Bir yıl sonra Turgut Reis komutasındaki Türk Donanması Cerbe'ye baskın yaparak Haçlı Donanmasını imha etti. 1556 yılında 150 parça gemi ve 29000 kişilik Türk kuvveti Malta Adasını elde etmek için taarruza geçmiş fakat bu hareket başarılı olamamış ve Turgut Reis de burada şehit düşmüştü.

Cezayir ve Trablusgarp Beylerbeyi Uluç Ali Paşanın Tunus Harekâtı (1569). :

Cezayir ve Trablusgarp'daki adil ve Erdemli Türk idaresini duyan ve gören Tunus halkının büyük kısmı, kendilerinin de bu devletin idaresi altında bulunmak istediklerini bildirmek üzere 1563 yılında İstanbul'a bir kurul gönderdilerse de o günkü siyasal koşullar nedeni ile bu istekleri bir süre yerine getirilemedi. Nihayet 1569 da Uluç Ali Paşa, 5000 tüfekli 6000 yerliden oluşan bir kuvvetle Tunus üzerine yürüdü ve Beca'da Tunus Kralı Mevlay Hamit'in Kuvvetlerini yenerek Tunus kasabasını ele geçirdi. Mevlay Hamit ise, henüz İspanyolların elinde bulunan Halkulvad Kalesi-ne sığınmıştı. Bir süre sonra Güney Tunus'da bir Türk sancığı olan Kayruvan ayaklanması ortaya çıkmış, bu da Ali Paşa tarafından kısa zamanda bastırılmıştı. 1570 yılı başında Halkulvad Kalesi dışında Tunus tam bir Osmanlı Vilayeti oldu. Tunus'un Osmanlı ülkesine katılması, Hristiyan aleminde büyük bir tepki yarattı, İspanya, Venedik ve Papalık aralarında bağlaşma yaparak Tunus'u geri almak üzere hazırlıklara başladılar. Uluç Ali Paşa bu durumu İstanbul'a bildirerek, Tunus'un emniyete alınması için Halkulvad Kalesinin ele geçirilmesinin gerektiği ve bu nedenle acele takviye kuvveti gönderilmesini istedi. Fakat, bu sıralarda Kıbrıs'ın fethi harekâtına girişmiş bulunan Osmanlı Padişahı, Uluç Ali Paşa'ya haber salarak, Cezayir filosu ile Osmanlı Donanmasına katılmasını emretmişti.

1570'de Osmanlı ülkesine katılmış olan Tunus bir süre sonra yine İspanyolların eline geçti.

Söyle ki;

İnebahtı (Lepanto) Deniz Savaşın (7 ekim 1571)'da Türk Donanması yenilgiye uğrayarak ağır zayıat vermişti. Bu savaşa katılan Uluç Ali Paşa, emrindeki gemilerle savaş meydanından sıyrılmayı başarmış, durumu ve görüşlerini Padişaha bildirmişti. Bunun üzerine kendisi İstanbul'a çağrılarak Türk Donanmasının yeniden kurulması görevi verilmiş ve bu görevi kısa zamanda yerine getirmişti. Uluç (Yeni adı ile Kılıç) Ali Paşa, yeni donanmasının başında Kaptanı Derya (Donanma Komutanı) olarak, Eylül 1572'de Akdenize açıldı. Navarin'de Donjuan (Donjuan D. Autrich) komutasındaki Haçlı donanmasıyla karşılaştı. Fakat, her iki taraf savaşa girişmeden birbirlerinden uzaklaştı. 3 Haziran 1573'de, bu kez ikinci vezir Damat Piyâle Paşa ve Kaptanı Derya Kılıç Ali Paşa Komutasında, 208 kadirge ve 12 büyük gemiden oluşan Osmanlı Donanması yeniden Akdeniz'e açıldı Adriyatik ve İtalya kıyılarına baskınlar yaparak, bir çok tutsak ve ganimet ile Kasım 1573'de İstanbul'a döndü. Daha önce iki donanma arasında barış antlaşması imzalanmış olduğundan bu sırada Venedik körfezi'ne çekilmiş olan Venedik donanması harekâta karışmamıştı.

Türk Donanması İstanbul'a döndüğü sırada, Türklerin İnebahtı yenilgisinden kısa zamanda açık deniz savaşına çıkamayacaklarını düşünen Donjuan, 138 parça gemi ile içinde 27000 kişilik kuvvetle Tunus'a taarruz etti. Tunus Sancak Beyi Ramazan Paşa, emrindeki zayıf kuvvetle bu taarruza karşı duramıyarak, Güneye Kayruvan'a çekildi ve İspanyol kuvvetleri Tunus Kasabası ve dolaylarını tekrar işgal altına aldı. Tunus'un Orta ve Güney kesimleri ise Türklerin elinde kaldı. Bir süre sonra Tunus'taki Türk Sancakları yeni kurulan Tunus Beylerbeyi emrine verilmiş ve ilk Tunus Beylerbeyliğine Haydar Paşa atanmış ve merkez olarak kabul ettiği Kayruvan da idareye başlamıştı.

Yukarıda anlatılan olaylar her ne şekilde sonuçlanırsa sonuçlansın Tunus'un Osmanlı İmparatorluğu için stratejik değeri önemini korumakta devam ediyordu. Bundan dolayı 1574 yılına gelindiği zaman başta Osmanlı Sadrazamı Sokullu Mehmet Paşa olmak üzere Kaptanı Derya Kılıç Ali Paşa, İspanyolların Tunus'dan tüm olarak atılmalarına karar vermişlerdi. Harekât için gerekli hazırlıklar başladı. Bu sırada Tunus Beylerbeyi Haydar Paşa da, Tunus Şehrinin fethi için hazırlıklar yapıyor ve donanmanın Tunus'a yapacağı Harekâtı bekliyordu.

BİRİNCİ BÖLÜM

SIYASİ, COĞRAFİ DURUM VE ASKERİ GÜÇLER

A. SIYASİ DURUM

1. Dış Siyasi Durum :

Osmanlı İmparatorluğunun 1573 yılı sonlarına kadar Doğulu ve Batılı devletlerle olan siyasi ilişkileri (Harita : 1) :

a. İran ile Siyasi İlişkiler:

Osmanlı Devleti ile İran arasındaki ilişkileri daha çok toplumlar arası mezhep ayrılıkları nedeniyle çıkan uyumsuzluklar etkilemekteydi. Anadolu halkının çoğunluğu Sünnî mezhebine mensup olup, yalnız Doğu bölgesinde Şii'ler (Alevi) mevcuttu. İran Devleti, bu Şii halkın dini inançlarını siyasi maksatlarla kullanarak, Şii'liği bütün Anadolu'ya yaymak ve bu yönden Anadolu'ya egemen olmak çabasıındaydı. Osmanlı Padişahı Yavuz Sultan Selim (Selim I.)'in 1514'deki Çaldıran seferi başarısı sonucu İranlılar'ın bu girişimleri bir süre için önlenmişti.

1535 yılında yine aynı nedenle İran ile Osmanlı Devleti arasında savaş hali başladı. Bu sırada Akdeniz'de Haçlı donanması (Alman, İspanyol, Portekiz, Napoli, Ceneviz, Papalık ve Malta), bir yıl önce Barbaros Hayrettin Paşa'nın fethettiği Tunus'u geri almak maksadıyla harekete geçti. Barbaros Hayrettin'in buna karşı, istediği yardım; Padişah Kanuni Süleyman ve Sadrazam Sokullu Mehmet Paşa'nın ordu ile Doğu cephesinde bulunması nedeniyle sağlanamadı. Üstün bağlaşıklık kuvvetler karşısında kalan Barbaros, Tunus'u boşaltmak zorunluğunda kaldı. İranlılarla olan anlaşmazlık ise 1555 yılında yapılan Amasya Antlaşması ile giderilmişti.

Ancak; Osmanlılara karşı Avrupa'dan yardımcı arayan ve bu amaçla Papa VIII nci Gregovar'la ilişki kuran İranlılar, Şah Abbas zamanında da Anadolu'daki Şii topluluklarını kıskırtmaktan geri durmamışlardı.

Bu kıskırtmaların sürdürüldüğü yerel ayaklanmaların görüldüğü sıralarda Kanuni'nin oğlu Sultan Selim, (Selim II.) adıyla padişah olmuştu. Yeni padişah, kutlama için gelen İran Elçisine özellikle iyi kabul göstermiş ve iki devlet arasındaki ilişkilerin iyiye ve dostluğa dönüştürül-

mesi isteğini bildirmişti. Bu dostluk isteği sonucu olarak, daha önce düzenlenmiş olan Amasya Antlaşması gözden geçirilmiş ve uygunlanması sağlanmıştı. Tunus'un fethi (1574) sırasında iki devlet arasındaki ilişkiler yukarıda belirtildiği biçimde bulunuyordu.

b. Rusya ile Siyasî ilişkiler:

Osmanlı İmparatorluğunun Rusya ile olan ilişkileri XVI'ncı yüzyıl ortalarına kadar daha çok ticaret alanında olmaktadır. Osmanlı İmparatorluğunun en güçlü bulunduğu bu yıllarda Ruslar'ın gerçek siyasi amaçlarını gizli tutmaları doğaldı.)

Rus Çarı İvan III. (1462-1505) ilk olarak ülkesini Türk-Moğol egemenliğinden kurtarmış, Rus Devletinin kuruluşunu sağlamış olan kişidir. İvan 1472 yılında Papa aracılığıyla Bizans İmparatoru Konstantin'in yeğeni Sofia ile evlenmiş, böylece kendisine, Bizans İmparatorluğu'nun mirascısı ve Ortodoksluğun koruyucusu olarak bakılmaya başlanmıştı. Bu görüş İvan ve Ruslarca da benimseniyordu. Böylece ilk Osmanlı - Rus ilişkileri başlamış oluyordu. 1556 yılında Rusların Astragan'ı alarak Kuzey Kafkasya'ya girmek ve Karadeniz'e ulaşmak girişimleri, Don Kazaklarının Kırım üzerine ve Kırım Hanlarının da Ruslara saldırıları gibi eylemleri iki devlet arasındaki ilişkileri olumsuz yönde etkiliyordu. Ruslara bağlı bu Don Kazakları, Kırım saldırıları yanında, ayrıca Şayka denilen silahlı küçük gemilerle de Karadeniz'de Osmanlı kıyılarına karşı zararlı hareketlerde bulunuyordu.

Astragan'ın Ruslara geçişi üzerine Kuzey Kafkasya'daki toplumların büyük kesimi Ruslara boyun eğmişlerdi. Öte yandan Volga boyundaki Nogay Tatarları'da, İstanbul'a gönderdikleri elçileri aracılığıyla Rus baskısı ve işkencesinden yakınıyorlardı. Bundan başka, Rusların yayılmasından ürken bununla birlikte hem ticaret ve hem de Haç yolları Ruslarca kesilmiş olan Semerkant ve Buhara'daki Şeybâni Hanları da, Rus saldırılarından ve soydaşlarının topluca öldürülmelerinden söz ederek, Osmanlı Devletinden duruma el koymasını diliyorlardı.

Bu durumda Osmanlı egemenliği altındaki Güney Kafkasya'nın da tehlikeye düşeceğini gözönünde tutan ve yapılan baş vurmaları hesaba alan Osmanlı Hükûmeti, sosyal ve ekonomik çıkarlarını korumak amacıyla Astragan'ı ele geçirmeye, Volga ile Don nehirlerini bir kanalla bağlayarak, Karadeniz ile Hazar Denizini birleştirmeye karar vermiş ve 1569 yılında kanal açılmasına başlanmıştı. Ancak, bir yandan Rusların saldırıları, öte yandan Kırım Hanı Devletgiray'ın el altından kıskırtma ve engellemeleriyle bu girişim sonuçsuz kalmıştı. 1570 yılı ilk baharında Rus Çarı İvan, İstanbul'a Novosiltov adında bir elçi gönder-

mişti. Elçinin yanında getirdiği mektupta; Çar İvan, Osmanlı-Rus dostluğunu öne sürüyor ve bu nedenle Türk Kuvvetlerinin Rus topraklarına ve Astragan'a taarruz girişiminden yakınıyordu. Ayrıca Rusya'daki uyruklarının önemli bir kısmının Müslüman olduklarından ve Rusya'da yabancı dinlere saygı gösterildiğinden söz ediyordu. Yine bu kanal girişimi üzerine Çar'ın Petrooğlu adındaki elçisiyle gönderdiği mektupta; "Osmanlı memurlarının Kefe ve Azak'tan Astragan'a gelmelerinin şaşkınlıkla karşılandığı, aradaki dostluğu bozacak bir durum olmadığı, olsa bile, bundan kendisine haber verilmesi gerektiği, aradaki dostluğun korunması, kendi elçisinin bir Türk elçi ile geri gönderilmesi" gibi hususlar yer alıyordu.

Tunus'un fethi harekâtına girildiği yıla kadar Osmanlı - Rus ilişkileri, siyasi amaçlar bakımından dostça sayılamıyacak bir hava içinde bulunuyordu. Bununla birlikte Osmanlı İmparatorluğunun Akdeniz'de yapacağı harekâta Rusya'nın etkisi şimdilik düşünülüyordu.

c. Lehistan ile Siyasî İlişkiler:

Osmanlı İmparatorluğu ile Lehistan arasındaki ilişkiler, mevcut anlaşmalar uyarınca ve dostluk anlayışı içinde yürütülüyordu. Lehistan Kralı Sigismund hem Padişah Selim II. kutlama ve hem de yürürlükteki antlaşmayı yenilemek amacıyla Sohorvoski adındaki elçisini İstanbul'a göndermişti. Elçi, 1 Mayıs 1568'de İstanbul'a gelmiş ve Padişah tarafından kabul edilmişti. Elçinin getirdiği mektupta; (Beyazıt II. zamanından beri verile gelen yükümlülük antlaşmalarının yenilenmesi, Tatarlar ile Moldavyalıların Lehistan topraklarına girmemeleri, Osmanlıların yanlarından kaçan Lehlilerin geri verilmemesi, Kırım Hanlarına her yıl vermekte oldukları verginin kaldırılması, Lehistan onaylamadıkça Boğdan'a Voyvoda atanmaması ve ayrıca bu Voyvodahın Lehistan'a bağlı tutulması, Osmanlı İmparatorluğu dışındaki devletlerle bir savaş halinde Lehistan'ın yanında yer alması) isteniyordu.

Bu sırada Boğdan Voyvodasının Lehistan ile kurduğu ilişkiler Osmanlı Hükümetince dikkatle izlenmekteydi. Leh Kralı Sigismund'un yardımına güvenerek Osmanlı Devleti'ne karşı çıkmak isteyen Voyvoda hemen indirilerek, yerine Mazuryalı İvanya getirildi. Bu harekete karşı ayaklanan eski Voyvoda Boğdan zoru görünce Lehistan Kralının yanına kaçmıştı. Yeni Voyvoda İvanya'nın atanmasını duyan Lehistan Kralı, gönderdiği elçi Taranovski aracılığı ile önerdiği "Boğdan'ın yine Voyvodalıkta bırakılması.. isteği kabul edilmemiş üstelik kendisinin teslimi istenmişti. Osmanlı Hükümetinin bu teslim isteği üzerine eski Voyvoda Boğdan, Lehistan Boyarlarının yardımıyla Avusturya taraflarına kaçırılmıştı.

Osmanlı İmparatorluğu, Lehistan üzerinde de siyasal erk sahibiydi. 1572 yılında Kral Sigismund ölmüştü. Sınır komşuları Rusya ve Alman (Avusturya) Hükümetleri, kendilerinden birinin Lehistan'a kral verilmesini istiyorlardı. Osmanlı İmparatorluğu ise bu istekleri siyasal nedenlerle uygun görmediğinden Leh Boyarları arasından birinin seçilmesini öngörüyordu. Öte yandan Fransa Kralı Şarl IV. da kendi kardeşinin kral olması için gerekli girişimlerde bulunuyordu. Sonunda Leh Boyarları arasından kral seçimi işinden vazgeçen Osmanlı Hükümeti, dost bir devletin adayını kabul ederek, bu onamasını hem Leh Boyarları ile Piskoposlarına ve hem de Fransa'ya bildirmişti. Lehistan Krallığına seçilen Hanri 1573 yılında Krallık görevine başlamış bulunuyordu. Osmanlı Hükümeti yeni kral işbaşına gelinceye kadar Lehistan'a Rusya'dan gelecek bir saldırıya karşı korunması için Kırım Hanı'na bu konuda emir vermişti. Lehistan krallığına dost bir devletten seçilen soylu bir kişinin getirilmesiyle, Osmanlı Hükümeti kuzey sınırını güvence altına almış oluyordu. Bu bakımdan Tunus'un fethi sırasında Lehistan ile siyasal ilişkiler dostluk havası içinde görülmüyordu.

ç. İngiltere ile Siyasî İlişkiler:

Tunus'un fethi öncelerinde Osmanlı İmparatorluğu ile İngiltere Hükümeti arasında etkin bir ilişki görülmüyordu.

İngilizler, ilk kez 1397 yılında Macar kralı Sigismund komutasındaki Haçlı Kuvvetlerinin harekâtına katılarak Osmanlılar karşısına çıkmışlardı. Aslında, İngilizler, İspanyollara karşı bulunduklarından Osmanlı İmparatorluğunun dostluğunu kazanmayı gerekli görüyorlardı. Bu görüşle de Tunus fethi (1574) sonrası 1578 yılında ekonomik alanda anlaşma yolunu sağlamışlardır.

d. Avusturya (Almanya) ile Siyasî İlişkiler:

Osmanlı İmparatorluğunun Avrupa'da geniş ölçüde etkisini göstermesi XVI'ncı yüzyılda Fransa'ya başegdirmek yoluyla Avrupa egemenliğini kurmak isteyen V nci Şarl'ın (Şarlken) planlarını altüst etmişti. Bilindiği gibi, Türk Ordularının özellikle Kanuni Süleyman'ın padişahlığı sırasında, Avrupa içlerine doğru ilerlemeleri sonucu Macaristan ve Avusturya ile ve dolaylı olarak bunların kader birliği yaptıkları koruyucuları durumunda olan Almanya ile karşılaşmış oluyordı.

Avusturya ile Osmanlı İmparatorluğu arasındaki ilişkiler (1526 Mohaç, 1566 Zigetvar Seferi) 40 yıl (1526 - 1566) sürekli olarak çatışma ve anlaşmazlıklar içinde geçmişti. Sonunda 1566 yılında Zigetvar Kalesinin Türk Ordusunun eline geçmesi ile, 17 şubat 1568'de Avusturya ile sekiz

yıl süreli bir barış antlaşması imzalanmıştı. Bu barış süresi içinde 1574 Tunus'un fethi harekâtı yapılmış, Avusturya Devleti ile siyasi ilişkiler de dostluk içinde yürütülmüştü.

e. *Fransa ile Siyasi İlişkiler:*

XI'ncı yüzyıl sonunda Fransa; yüzyıl süren İngiltere - Fransa Savaşlarında İngiltereye yenilgiyi kabul ettirmiş, XVI'ncı yüz yıl başlarında İtalya'da başarılar kazanmış ve Roma'yı eline geçirdikten sonra Almanya'ya yönelmişti. Alman İmparatoru Şarlken (Charles-Quint) veraset yollarıyla Hollanda ve İspanya Kralı olmuştü. Bu durumda Fransa, Alman topraklarıyla çevrilmiş oluyordu. Şarlken veraset yoluyla 1516 yılında Avusturya ile de birleşmişti. Almanya'nın bu biçimde genişlemesi Fransa - Almanya arasında imparatorluk yarışmasını ve anlaşmazlığı ortaya çıkarmıştı. İki devlet arasındaki anlaşmazlık savaşa dönüştü. Şarlken ile Fransa Kralı Fransuva I. arasında sürdürülen bu savaş sırasında, 24 şubat 1525'de yapılan Pavia Muharebesinde Fransa Kralı Fransuva I., Almanlara tutsak olmuştü.

Fransa Kralını tutsaklıktan ancak Osmanlı İmparatoru kurtarabilirdi.

Bu amaçla Fransa Kralının annesi Louise de Savoie, Kanuni Süleyman'a yazdığı mektupla oğlunun tutsaklıktan kurtarılmasını diliyordu. Böylece Osmanlı - Fransa dostluğu ilk kez 1532'de başlamıştı. Bundan sonra ilişkiler gelişerek, 1535'de ilk Kapitülasyon anlaşması başlamış, 1536 yılında yapılan gizli askeri anlaşma ile de geliştirilmiş ve en son 1542 yılında Şarlken'e karşı açık bir bağlaşma ile belgelenerek, taraflarca onaylanmıştı.

Osmanlı - Fransız Dostluğu :

Barbaros'un 1543'de donanmasıyle Fransa'ya yardıma gönderilmesi ile başladı. Bundan sonra Şarlken ile yeniden arası açılan Fransa Kralı Hanri II., Kanuni Süleyman'dan yardım dileğinde bulunmuştu. Bunun üzerine, 1553 yılında Şarlken'e karşı yeni bir anlaşma yapılmış ve bu anlaşma gereğince Turgut Reis ve ondan sonra Piyâle Paşa Fransa sularına gönderilerek, Fransa donanmasıyle işbirliği yapılmıştı.

1559 yılında ölen Fransa Kralı Hanri II.'den sonra yerine geçen büyük oğlu Fransuva II., ikinci oğlu Şarl IX. ve küçük oğlu Hanri III. zamanlarındaki dostluk önceki kadar kuvvetli olmamakla birlikte yine de iyi olarak sürdürülmüşü. 1569 yılında Fransa ile ikinci bir Kapitülasyon anlaşması imzalanmış bulunuyordu. Sürdürülen bu dostluklar içinde Fransa'nın Kıbrıs seferi sırasında Bağlaşık Haç Kuvvetlerine katılma-

ması, İnebahtı savaşında Türk Donanmasına karşı bir harekette bulunmaması ve üstelik Papa'nın eylem ve girişimleri üzerinde Osmanlı Hükümetine bilgi ulaştırması çok yararlı davranışlardı.

Bundan başka, İngiltere ve Navar Kralı ile birlikte İspanya'ya karşı hareket için Osmanlı Hükümetinin de katılmasını önermiş ve 1572'de Osmanlılar'dan denizden yardım dileğinde bulunmuştu.

Türk Silahlı Kuvvetlerinin Tunus'un fethi harekâtı sırasında Fransa ile ilişkiler dostluk havası içinde ve harekât bu yönden de emniyet altında idi.

f. Venedik ile Siyasî İlişkiler:

XV'nci yüzyılda İtalya Yarımadasında küçük küçük devletler bulunuyordu. Bunlar arasında askerî gücü ve denizasırlı topraklarıyla birlikte, ülkesinin büyüklüğü bakımından Venedik Cumhuriyeti başta bulunuyordu. Deniz ticareti bu devletin ekonomisinin temelini oluşturuyordu, Ekonomik varlığını sahip olduğu çok sayıdaki ticaret filoları ile sağlamaktaydı. Hem bu filoların, hem de Doğu ve Orta Akdeniz ile Adriyatik ve Ege kıyıları ve adalarına serpilmiş bulunan topraklarını elde tutmak ve korumak için güçlü bir donanmaya da sahip bulunuyordu.

Doğu Akdeniz'de Kıbrıs ve Girit Adaları, Ege'de Kiklad Adalarıyla Ağrıboz Adası Adriyatik Denizinde İstirya Yarımadasıyla Dalmaçya kıyıları ve buralarda bir kısım adalar ve Arnavutluk kıyılarından bir bölüm, daha güneyde Yunan Denizinde ve Yunanistan Batısındaki Korfo, Pakros, Levkas (Ayamavro), İtaki, Kefalonya ve Zanta Adalarıyla Mora kıyısındaki Modon, Koron (Koroni), Korent, Anabolu (Nauplion) körfezleriyle İnebahtı limanı Venediklilerin elinde idi.

Venediklilerin bu topraklar üzerindeki egemenliklerini ve bununla birlikte deniz ticaretini ve çıkarlarını Osmanlı İmparatorluğu etkilemeye başlamıştı. Venedikliler bu topraklardan ilk kez Fatih zamanında başta Ağrıboz olarak Ege'deki bir kısım adalarını kaybettiler (1478 - 1479) Beyazıt II. zamanında ve 1502 yılında yapılan bir antlaşma ile Mora kıyısındaki topraklardan İnebahtı (Lehanto), Modon, Koron, Navarin ve Ayamavro (Levkas) Adası da ellerinden alınmıştı. Böylece Arnavutluk ve Mora'dan tüm olarak ayrılmışlardı, Kefalonya, Korfo ve bunlara yakın olan öteki adalar ise Venediklilerle kalmıştı. Rodos Adası da 1552'de Osmanlı İmparatorluğu eline geçmişti. 1538'de Osmanlı İmparatorluğu Venedikliler ve ortakları ile yaptığı ve Preveze zaferi ile sonuçlanan savaştan sonra, Venedik Cumhuriyeti ile 20 Ekim 1540'ta bir Barış Antlaş-

ması imzalandı. Bu antlaşma gereğince Venedik Cumhuriyeti, Dalmasya kıyılarındaki kalelerini, Ege'de bulunan Şıra ve Nakşa (Naxos) Adalarıyla birlikte Kiklad Takımadalarından 10 adayı Osmanlılara bırakmıştı.

XVI'ncı yüzyılın ikinci yarısında ve Selim II. zamanında da (1570-1571) Kıbrıs Adası Türk Silahlı Kuvvetleri tarafından zaptedilmişti. Ancak bu sırada Türk donanması 7 Ekim 1571 yılında İnebahtı (Lepanto)'da, başta Venedikliler olan Bağlaşık Haçlılar Donanması karşısında bir yenilgiye uğramıştı. Bu yenilgiden sonra, kısa bir süre içinde Türk Donanması, daha güçlü olarak yenilenmişti. Hazırlanan bu çok güçlü Türk Donanmasının 1572 ve 1573 yıllarında Akdeniz'e açılması karşısında Venedik Cumhuriyeti 18 Mart 1573'de Osmanlı İmparatorluğu ile yedi maddelik bir barış antlaşmasını imzalamak zorunluğunda kalmıştı. Bu anlaşmaya uyarak, Venedik üç yıl içinde Osmanlı Hükümetine 300 bin altın florin ödeyecek ve Zanta Adası için ödemekte olduğu 500 florini 1500'e çıkaracaktı. Bu antlaşma, ticaret alanında Türkler yararına daha bir çok konuları içeriyordu.

Osmanlı İmparatorluğu bu antlaşmadan sonra kesin bir kuvvet üstünlüğü sağlamıştı.

g. Portekiz ile Siyasî İlişkiler:

Bu devrede Portekiz, Kıta Avrupa'sının İberik Yarımadası Batısında ve Atlas Okyanusu kıyısında küçük bir ülke olması yanında, büyük bir ticaret ve harp filosuna sahip olması nedeniyle yaygın ve zengin bir sömürge imparatorluğu kurmuş bulunuyordu.

Portekiz Donanmasının Hint Denizin'de ve hatta Kızıldeniz'de etkinliği bu bölgelerdeki Müslüman Devletlerin gelir kaynaklarını kuruttuğu gibi, Osmanlı Devletlerinin hem siyasi ve hem de ekonomik yönden çıkarlarını baltalamakta idi. Portekizliler, Bu etkilerinin yanı sıra Avrupa uygarlığını ve Hristiyanlığı da yayma çabası içindeydiler.

Osmanlı İmparatorluğu, Kızıldeniz ve Hind Okyanusu dolayındaki Müslüman Devletlerin yardım dileklerini yerine getirmek ve asıl olarak kendi çıkarlarını korumak için bölge ile yakından ilgilenmek zorunluğunda idi. Daha Kanuni Süleyman zamanında (1525 yılında) 80 harp gemisi ile Mısır'da bir Süveyş Kaptanlığı kurulmuştu. Böylece Türk Denizcilerinin Kızıl Deniz ve Hind Denizi seferleri başlamış bulunuyordu. 1538 yılında Hadım Süleyman Paşa, 1547 yılında Piri Reis, 1552 yılında Murat Reis ve 1553 yılında Seydi Ali Reis komutasındaki Türk Deniz Kuvvetleri, bu sularda Portekiz denizcileriyle karşılaşmışlar ve sonunda Portekiz Kralı İstanbul'a bir elçi göndererek, (iki devlet) 1564 yılında bir anlaşmaya var-

muşlardı. Arada bu anlaşma olmasına rağmen 1565 yılında Portekizliler, Malaka Yarımadası ve Sumatra Adası'ndaki Açe Hükümetine baskı yapmaya başladılar. Türk Donanması, Akdeniz'de en güçlü deniz kuvvetlerini sindirdiği halde Hint, Aden ve Umman Denizlerinde Portekizlilere karşı tam bir başarı sağlayamadı.

Süveyş Tersanesinde gerek gemi sayısının artması ve gerekse gemi gereçlerinin sağlanması olanaksızdı. Hint Denizi'ndeki İslâm Devletleri, Portekizlilerden çekiniyorlardı. Mısır ve Hicaz Osmanlı Devleti'nin eline geçince bunların korunması görevi de Türk Silahlı Kuvvetlerine düşmüştü. Hacılar ve tüccarlar Portekizlilerden zarar görüyorlardı. Açe Hükümeti Başkanı Alâettin, 1567 yılında Osmanlı Devletinden yardım istemesi üzerine İskenderiye Kaptanı Kurtoğlu Hızır Bey komutasında, 19 Kadırgadan oluşan bir Türk Deniz Kuvveti, 1569'da Sumatra'ya gönderilmişse de Yemen olayları nedeniyle Açe'ya yardım başarılı olamamıştı. Portekizlilerle süre gelen çatışmalara son vermek, İmparatorluğun büyüyen gücünü en kısa yoldan Kızıldeniz ve Hint Denizi'ne aktarmak, bu bölgelerde çıkan ayaklanmaları kısa zamanda bastırmak, bölgedeki birliklerin Lojistik desteklerini sağlamak, siyasi ve ekonomik bakımdan üstünlüğü korumak amaçlarıyla, Sadrazam Sokullu Mehmet Paşa, Akdeniz ile Kızıl Denizi birleştirecek olan Süveyş Kanalı'nın açılmasını tasarlamış ve gerekli emirleri vermişti. Ancak türlü nedenlerle bu girişim gerçekleştirilemedi.

Portekiz Krallığı, Hindistan sularında geniş ölçüde faaliyet gösterirken, bir yandan da Kuzey Afrika'nın Batısı ile ilgilenerek, burasını da etkisi altına alma çabasındaydı.

Osmanlı İmparatorluğu Cezayir'e sahip olduktan sonra yakınında dost bir devletin bulunmasını istiyordu.

Fas Sultanları önceleri İspanyollarla olumlu ilişkilerde bulunmak yolu ile varlıklarını korumuşlardı. İspanya eski etkinliğini kaybedince ve Portekizlilerin üstünlüğünü görünce, bu kez onların dostluğunu öngörmüşlerdi. Bununla birlikte İspanya ile olan dostluğu da bırakmamışlardı. Üstelik Fas Devletinin güttüğü bu siyasal tutum, Osmanlıların Afrika'da Batıya doğru yayılmasına da engel olmuştu.

Portekiz Hükümeti ile 1564 Anlaşması olduğu halde ilişkilerin olumlu yolda bulunduğu söylenemezdi. Bununla birlikte Türk Silahlı Kuvvetleri'nin Tunus'un fethi harekâtına etkili ve engel olucu bir durumda bulunmadığı da açıkça görülmüyordu. Bu sırada Portekiz Deniz gücü eski etkinliğini kaybetmiş bulunuyordu.

h. Papalık ile Siyasî İlişkiler:

Papalık, topraksız bir devlet ve buna karşılık dünya çapında geniş ve güçlü etkisi olan dinsel ve siyasal bir varlıktır. Dış görünüşü ile dünyadaki Hristiyan Katolik Kiliselerinin başıdır. İç ve gerçek yönü ile Tarih boyunca Türk ve Müslüman hareketlerine karşı haçlı ordularının kurucusu ve kışkırtıcısı olmuştur. Türk Silahlı Kuvvetlerine karşı duramayacağını gören her Hristiyan Devleti Papalıktan yardım ummuş ve görmüştür. Papalar, Osmanlıların Balkanlar ve Orta Avrupa doğrultusundaki ilerleme ve yayılmalarını önlemek ve durdurmak amacıyla Hristiyanlık dünyasını sürekli olarak harekete geçirmiş, haçlı ordularının kurulmasında önderlik etmişlerdi.

Tunus'un fethi (1574) harekâtına gelinceye kadar yakın zamanlarda, yine Papalığın benzer eylemleri görülmüştür.

1570 yılında Kıbrıs harekâtı hazırlıklarını öğrenen Venedik Cumhuriyeti Türk Silahlı Kuvvetlerinin harekâtını önlemek için, Papalık'tan yardım isteginde bulunmuş ve Papalık aracılığı ile Venedik - İspanya - Malta - Papalık bağlaşmasını sağlamış ve Bağlaşık Silahlı Kuvvetleri kurulmuştu. Almanya ve Fransa Hükümetleri ile Osmanlı İmparatorluğu arasında dostluk anlaşmaları bulunması nedeniyle bu devletler, Papanın bağlaşma ve birlikte hareket çağrısını geri çevirmişlerdi.

Kıbrıs'ın geri alınması amacıyla, yine Papa'nın önderliğinde, Papalık, Venedik, İspanya Devletleri ve Malta şövalyeleri arasında kutsal bağlaşma sağlanmış, Almanya, Fransa ve Polonya bu bağlaşmaya girmemişlerdi.

Navarin (Haziran 1572) çatışmasından sonra Türk Silahlı Kuvvetleri ile başa çıkamayacağını anlayan Venedik Cumhuriyeti, 18 Mart 1573'de Osmanlı İmparatorluğu ile dostluk ve barış antlaşması yaparak ortadan çekildi. Bunun sonucu olarak Papalık güçsüzleşmiş bulunuyordu. Türk Silahlı kuvvetleri ise Akdeniz'de daha güçlü ve egemen duruma geçmişti.

Papalar, bundan sonra açıktan Türk ve Müslüman düşmanlığı gütmeyi bırakmışlar; Cizvit papazları ve öteki Katolik elemanları aracılığıyla Osmanlı topraklarına Katolikliği yayma yoluyla kendilerinden yana topluluklar elde etme çabalarına girişmişlerdi.

i. İspanya ile Siyasî İlişkiler:

İberik Yarımadasında birliğini kurup, güçlenen İspanya Devleti, XIV'ncü ve XV'nci yüzyıllarda Portekiz'in yaptığı ilerleme ve yayılma hareketlerine paralel olarak Akdeniz çevresindeki olaylarla ilgilenmeye başlamıştı. Bir yandan denizasıra sömürgeler ele geçirmiş, öte yandan Batı Ak-

deniz kıyılarına el atarak egemen olmuştu. Bunun sonucu olarak, XVI ncı yüzyıl başlarında, önce Türk Denizcileri Batı Akdeniz yöresinde yaptıkları akınlar ve baskınlarda İspanyollarla karşılaşmışlar, sayısız değerli ganimetler ve tutsaklar ele geçirmişler, daha da önemli olarak, Kuzey Afrika kıyılarına el atmışlardı. Ünlü Kahraman Hızır Barbaros, Osmanlı İmparatorluğu' emrine girip Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığına getirildikten sonra, Türk Deniz Kuvvetleri, Doğu, ve Batı Akdeniz'de yaptığı her harekette, çoğu kez, başta İspanyollar olmak üzere Hristiyan Bağlaşıklık Donanmaları ile karşılaşmış ve İnebahtı Deniz Savaşı dışında tüm karşılaşmalar başarılı olmuştu. XVI'ncı yüzyıl başından 1574 yılına kadar süren zaman içinde İspanyol Devleti ile siyasi ilişkilerin Türk ve Din düşmanlığı halinde geçtiği görülür. Akdenizde çıkarı olan devletlerden Venedik ile barış yapılmış, Türk gücü karşısında Papa ve Malta Kuvvetleri sinmiş durumdaydı. İspanya, Kuzey Afrika kıyılarındaki topraklarını kaybetmiş, Tunus'ta Halkulvad Kalesini elinde bulunduruyor ve Tunus Kasabasında İspanyol yanlısı bir yerli yönetime dayanıyordu. Bu nedenlerle İspanya ile bir harp hali sürdürülüyordu.

1574 yılı başında Kuzey Afrika kıyılarında, Mısır'dan Fas'a kadar uzanan kıyı bölgesi (Mısır - Trablusgarp - Tunus - Cezayir) Osmanlı ülkesine katılmıştı. Fas'ta Osmanlı İmparatorluğu yanlısı bir yönetim vardı. Ancak bu uzun kıyı şeridi üzerinde Doğu ve Batı Akdeniz arasında Sicilya Boğazını kontrol edebilen stratejik değeri yüksek Halkulvad (Goletta) Liman Kalesi bir çıban başı halinde İspanyol Kuvvetleri elinde bulunuyordu. Günün koşulları artık burasının da İspanyollardan arındırılmasını gerektiriyordu. Bu gerekçe, Osmanlı İmparatorluğunu aslında harp halinde bulunduğu İspanya'ya karşı Tunus'un fethi için hazırlıklara başlamaya sevk etmişti.

2. İç Siyasi Durum :

XVI'ncı yüzyılın ikinci yarısı başlarında Osmanlı Devletinin iç siyasi durumu, dış siyasi durumu kadar güçlü ve kararlı idi. Yavuz Selim ve Kanuni Süleyman gibi kudretli Padişahların sağladığı ve yürüttüğü bu güçlülük ve kararlılık Selim II. zamanında da genellikle etkinliğini koruyordu.

İmparatorluk; Anadolu, Rumeli Eyaletleri, Eflak, Boğdan Voyvodahlıkları, Kırım Hanlığı, Irak, Suriye, Arabistan, Mısır, Trablusgarp, Tunus (Tunus şehri ve Halkulvad dışında) Cezayir gibi uzak ve geniş ülke topraklarını içeriyordu .

Yönetim ayrılıkları ve özelliklerine rağmen bunların hepsi de Devlet merkezine bağlı ve emirlerine göre hareket ediyorlardı.

Devlet, düzenli bir yöneme, güçlü ve disiplinli silahlı kuvvetlere sahip bulunuyordu.

Bu durumda olan devletin başında Selim II. gibi zayıf karakterli yeteneksiz bir Padişah vardı (Ek: 1'e bak).

Selim II.'nin dah çok harem (sayar içi) yaşantısını sürdürmesi ve ordusunun başında sefer'e katılmamasına rağmen Osmanlı Devleti; Kanuni Süleyman'ın son yıllarında ulaştığı büyüklüğü korumuş, üstelik ülkeye yeni topraklar kazandırmıştı. Bu başarı, Kanuni'nin son zamanlarında Sadrazamlığa atanan ve Selim II., Murat III. zamanlarında da görev başında bulunan Sokullu Mehmet Paşa'nın güçlü yönetimi ile sağlanmıştı.

Sokullu Mehmet Paşa, 28 Haziran 1565'de Kanuni tarafından bu göreve atanmış ve 12 Ekim 1579'a kadar arası olarak görevinde kalmış ise de, sonunda bu ünlü devlet adamı kendisini çekemeyenlerin tertibi ile öldürülmüştü.

Sokullu, batıda barış siyaseti gütmüş, denizlerde ve doğuda ise, Osmanlı İmparatorluğuna yeni topraklar kazandırdığı gibi Osmanlı siyasetine yeni yönler vermiştir.

Devletin güçlülüğü, etkinliği yanında gerek yönetimde, gerek halk arasında karışıklıklar, düzensizlikler de göze çarpmaktaydı. Selim II.'nin Padişah olduğu zaman yenicilerin takındıkları tutum, disiplin gevşekliğine örnekti. Öte yandan, Kanuni'nin son zamanlarından başlayarak, Saray kadınlarının devlet işlerine karışması, yüksek kademelerde bulunan görevlilerin rüşvete başvurmaları kimi beylerbeyi ve sancak beylerinin halka kötü davranışları gibi olaylar halk üzerinde olumsuz etkiler yaratıyordu.

Bunlardan başka, halk ve devlet adamları arasında yıllardır süregelen mezhep, inanç ayrılığı (özellikle Sünnilik - Şiilik) iç güvenlik ve birlik bakımından olumsuz etkiler yaratıyordu. Komşu Müslüman İran Devletinin, Şiiliği Osmanlı Ülkesinde el altından kıskırtması ayrılıklarının oluşmasında baş etkendi.

Bütün bunlara rağmen, Osmanlı İmparatorluğunun başında Sokullu Mehmet Paşa gibi, demir iradeli büyük bir devlet adamı ve yöneticisi bulunurken, Devletin Deniz Kuvvetlerini de Kılıç Ali Paşa gibi, bilgili gözü pek bir komutan yönetiyordu. Bu iki ünlü kişinin becerisi ve başarıları ile İnebahtı (Lepanta) yenilgi ve kayıplarından kısa bir zaman

sonra Türk Donanması yeniden kurulmuş ve Devlet bir yandan dış siyasi durumda bağımsızlık ve egemenliğini sürdürürken iç siyasi durumunda ve iç düzeninde de genellikle yönetime egemen bulunuyordu.

Harekâtın, Gerekli Olup Olmadığının Kısaca Gözden Geçirilmesi :

Dış siyasi duruma bakıldığında, Osmanlı Devletinin öteki devletlerin çoğu ile siyasi ilişkileri olumlu yolda gelişmiş bulunuyordu.

İç siyasi duruma gelince; her ne kadar devletin başında kişiliği bilinen bir Padişah bulunuyor ise de hükümet, Sokullu Mehmet Paşa gibi kudretli bir Sadrazam tarafından yönetiliyor idi. Hükümet, elindeki Kara Kuvvetleri yanında Kılıç Ali Paşa Komutasında, denizası bir harekâtı başarak güçte bir Deniz Kuvvetine sahip idi.

Devletin elinde ve egemenliğinde, Kuzey Afrika Kıyı şeridi üzerinde Doğu ve Batı Akdeniz arasında Sicilya geçidini kontrol altında bulunduran Halkulvad Liman Kalesinin de ele geçirilmesi gerekli ve zorunlu hale gelmişti. Bu gereğin yerine getirilmesi için devletin olanak ve yetenekleri, böylece bir harekâtı başarmaya yeterli bulunuyordu.

B. COĞRAFI DURUM

Tunus'un coğrafi durumu ve bu durumun 1574 yılı koşullarına göre harekâta olan etkilerinin incelenmesi.

1. Bölgenin Doğal Coğrafyası (Harita: 2) :

a. Ülkenin Coğrafi Konumu, Sınırları ve Yüzölçümü:

Tunus, Kuzey yarım küresinde Afrika'nın Kuzeyinde 33°. 10' ile 37°. 12' enlem ve 05°, 30' ile 08°, 55' boylam daireleri arasında bulunan, Kuzeydoğu yönünde, dik dörtken biçiminde uzanan bir ülke olup, Sicilya Adasından 120 km. Pantalerya Adasından 70 km., Pire'den 1500 km. ve İstanbul'dan 2000 km. uzaktadır [1].

Ülke; Kuzeyde Bizerte ve Tunus Körfezleriyle Doğuda Hammamet ve Gabes Körfezleriyle Akdenizle sınırlıdır. Doğu sınırının kara kısmında Trablusgarp eyaleti, Güneyde Büyük Sahra ve Batıda Cezayir eyaleti, bulunmaktadır. Tunus'un yüzölçümü 160,000 km². dir. Kuzeyde La Galita, Zambra Adalarıyla Gabes Körfezinde Kerkenah Takımadaları ve Cerbe Adası dahildir.

[1] Şemsaddin Sami, Kamusul - elâm, cilt III, İstanbul, Mihran Matbaası, 1308, S. 1700.

b. Doğal Coğrafi Yapı:

Yüzey şekilleri (Dağlar, Flatolar ve Ovalar);

Dağlar :

Tunus'un Kuzey, Orta ve Batı kesimi orta yükseklikte dağlarla kaplı olup, bunlar Kuzeyden itibaren;

Mecerde dağları; Cezayir'de Tel Atlaslardan ayrılarak, Kuzeydoğu istikametinde uzanır ve Bizerte'nin Kuzeyinde Beyaz burun (C. Blanc-Reisülebyaz) da son bulur. En yüksek yeri 1037 rakımlı Cebeli Sabrah'dır. Bu dağların Güneyinde Mecerde nehri'nin oluşturduğu vadi ile ayrılan ve büyük bir arazi kesimini kaplayan Hamade Dağları vardır. En yüksek yeri 1544 Rakımlı Cebeli Şambidir. Bu dağlar Cezayir'deki Büyük Atlas Dağlarının devamıdır.

Bu dağlardan başka, Güneyde, Cerid Gölünün Kuzeyinde Cebeli Buramlı ve Cebeli Hezam Dağları ve aynı gölün Güneydoğusunda, Büyük Sahraya doğru uzanan ve yayvan sırtlardan oluşan Matmata Dağları bulunmaktadır.

Ovalar :

Mecerde, Miliyane ve Zarud Nehirleri'nin Kuzeydoğu yörelerinde açmış oldukları vadiler Akdeniz'e yaklaştıkça genişlemeye devam ederek, Mecerde, Miliyane ve Zeround Ovalarını oluşturdular. Zeround Ovası'na Kırvan (Kairuvan) Ovası da denir. Bunlardan başka Gabes, Medinne Ovaları ile Cerid Gölü Güneyinde kum gölü halinde Cerid Ovası vardır.

Kıyılar :

Genellikle alçak ve kumsaldır. Derinlik az olup, kıyılar boyunca alçak adacıklar görülür. Tunus kıyılarının uzunluğu 1400 km. dir. Kıyılarında kabarma-inme olayları fazladır. Gabes körfezi'nde sular iki metre alçalır ve yükselir. Bu miktar Akdeniz'in en yüksek kabarma-inme olayıdır.

Akarsular, Göller ve Bataklıklar :

Akarsular :

Mecerde Nehri, Cezayir'in Konstantiye Vilayeti Doğusundaki dağlık bölgeden çıkıp, Tunus'a girer ve Kuzeydoğuya doğru akar. Sağ ve soldan bir çok çaylar alarak Tunus Körfezinin Kuzey ucunda ve Seyid

Ali El Mekki Burnu'nun Güneyinde bulunan bir koyun Güneyinde yine Tunus Körfezine dökülür. 260 km. uzunluğunda olup, Tunus'un büyük nehridir.

Miliyana Nehri; Bu nehir Tunus'un içinden Hamade Dağlarından çıkarak, yine Kuzeydoğuya akar, Halkulvad (Lagolette) Güneyinden yine Tunus Körfezine dökülür.

Zeround Nehri; Cezayir'in Konstantiniye Vilayeti'nin Doğusundaki dağlardan çıkıp, Tunus içinde Kuzeydoğuya doğru akarak, Kayriva'nın Güneyinden geçtikten sonra Kelbiye Gölüne ve oradan bazı kez gölün ayağı biçiminde denize dökülür. Cerid Gölü çevresinde bir çok sular değişik istikametlerde akarlarsa da çoğunlukla Cerid ve Garra Gölle-riyle diğer küçük göllere dökülürler ve bazıları da kumlarda kaybolur.

Bundan başka Tunus'un Güney ucundaki dağlardan da bir çok sular akıp, bir takım küçük göller ve bataklıkları oluştururlar.

Göller :

Cerid Gölü; Tunus'un en büyük gölüdür. Gabes'in Kuzeyinde kıyıya yakın bir yerden başlayarak ve Batıya doğru gittikçe genişleyerek uzanır. Yağmur mevsimi dışında suyu çok azalır ve bir kesimi bataklık haline gelir.

Gafsa Gölü; Cerid Gölünün Batısında olup, bir kistakla ayrılmıştır. Bu göl de Batıya uzanarak Cezayir'deki göllerle birleşir. Yukarıda sözü edilen iki göl deniz yüzeyinden alçak bulunmaktadır.

Bunlardan başka Kuzey Tunus'ta küçük Bizerte, Tunus, Kelbiye ve Kayruvan Güneyinde Seydi Elhani Gölleri vardır.

Bataklıklar :

Bataklıklar, Kayruvan-Gafsa hattının Güneyinde toplanmıştır. Ayrıca ülkenin Güneybatısında kıyıya ve Trablusgarp sınırına yakın, hatta bir kısmı sınırı bölen bataklıklar mevcuttur.

c. İklim:

Tunus'ta genellikle Akdeniz iklimi hüküm sürer, kışları yağmurlu ve ılımlı, yazları ise çok sıcak ve kurak geçer, ortalama sıcaklık + 18° dir. Isı derecesi kışın 10°-12° ve yazın 25°-30° arasında bulunur, Güney kesimde de 40° ye kadar çıkar. Yağmur ekim - mayıs aylarında yağar. Hasat haziranda yapılır. Bu ay ile ekim ayı arası kurak geçer, yıllık yağmur ortalaması Kuzey bölgede 600 mm. orta Tunus'ta 400 - 600 mm., Kayruvan'ın Güneydoğusundaki kıyı bölgesinde 200 mm. Gafsa-Gabes hattının Güneyinde 200 mm. den daha azdır.

d. Bitki Örtüsü:

Özellikle Mecerde Vadisi'nin iki tarafındaki yamaçlar ve 1000 m. ye kadar olan tepeler Meşe, Kayın, Gürgeç Kavak ve Söğüt ağaçlarından oluşan ormanlarla kaplıdır. Mecerde Dağının Kuzey yamaçları Zeytin, Portakal ve limon ağaçlarıyla örtülüdür. Hamamet ve Gabes Körfezleri ve Güneye doğru uzanan kıyı kesimleri şerit halinde Zeytin, incir, Hünnap, Fıstık, Nar ve Hurma ağaçlarıyla süslenmiştir. Vadi ve ovalarda Buğday, Arpa, Mısır, Bakla, Nohut, Mercimek, Pamuk, Çivit, Soğan, Afyon, Tütün, vs. yetiştirilir. Ayrıca, oldukça geniş sahaları işgal eden Dut ağaçları daha ziyade İpek üretimi için kullanılır. Kuzey kesimde oldukça geniş üzüm bağları da vardır. Gerit Gölünün Güneyindeki arazide yer yer oluşan vahalar dışında su ve yeşillik görülmez.

2. Sun'i Arızalar :

Tunus'ta harekâtı etkileyecek büyüklükte ve yapıları bakımından tahkimat olarak kullanılacak nitelikte kasabalar hemen hemen yoktur. Kuzeyde Akdeniz kıyısında Bizerte, Halen İspanyollar'ın elinde bulunan Halkulvad ve Kalesi, onun Kuzeyinde Kartaca yakınları, Doğu kıyılarında Nabul, Sus, Manastır, Sfaks ve Gabes Kasabaları ve ülke içinde halen İspanyollar'ın elinde bulunan Tunus Gölü batısında aynı zamanda başkent olan Tunus şehri ve onun biraz Doğusunda ve tam Tunus Gölü kenarında Bastiyan Kalesi, Misakken, Kayrıvan ve Gafsa Kasabaları büyükçe yerleşim merkezidir.

Bu kasabaları birbirine bağlayan adi araba yolları ve bunların üzerinde taş köprüler mevcuttur.

Bizerte, Kartaca, Halkulvad (La Goletta), Sus, Manastır, Sfaks, Gabes ve Cerbe Adasında küçük birer liman vardır.

3. Doğal Coğrafya ve Suni Arızaların Harekâta Olan Etkisi :

Tunus'un Kuzey ve orta kesimlerini kaplayan ve genellikle Kuzeydoğu istikametinde uzanmakta olan sıra dağlar, kuzeyden denizden gelecek taarruzları zorlaştırır ve savunan tarafa güç katar. Bu dağlar arasındaki nehirler de özellikle yağmur mevsimlerinde birer doğal engel vazifesi görür. Bu nehirler vadiler boyunca ve Tunus'un Doğu kıyılarında Batı istikametinde yapılacak taarruz harekâtını kolaylaştırır, aynı zamanda cephesi kuzeye dönük savunma yapan karşı kuvvetlerin gerisini tehdit eder. Mevcut göl ve bataklıklar yağmur mevsiminde birer engel niteliğini taşır. Kurak mevsimlerde geçitlerden geçilebilir. Kıyılarda kabarma-inme olaylarının yüksek olması çıkarma harekâtını zorlaştırır. Ülkenin özellik-

le Kuzey ve kıyı bölgeleri iklimi ılımlı olduğundan her mevsimde harekâta elverişlidir. Ancak Kuzey kıyıları dik, çıkıntı ve girintili ve rüzgarlara açık olduğundan çıkarmayı güçleştirir.

4. Nüfus, Başlıca Yerleşme Yerleri, Toplumsal Yapı ve Eğilimler :

a. Genel Nüfus ve Dağılışı, Büyük Şehirler:

Tunus'un 1574 ve ona yakın tarihlerdeki nüfusu hakkında bilgi elde edilememiştir. Ancak, 19'ncü yüzyılın son çeyrek devresinde Fransızlar tarafından yapılmış olan sayımda bunun 1,5 milyon olduğu saptanmıştır.

Büyük şehirler, Tunus, Kayruvan, Sus, Sfaks, Gafsa ve Gabes'tir.

b. Toplumsal Yapı ve Eğilimler:

Teknik yapı :

Tunus halkı başlıca Arap ve Berberilerden oluşmaktadır. Fakat Araplar, Berberileri kısa zamanda Araplaştırmışlardır. Ancak köylerde ve vahalarda bir kısım Berberiler Arapça bilmekle beraber kendi dillerini de kullanmakta idiler. Ülkede bir miktar Türk ve Türk asıllı Arap ile Yahudi ve İtalyan bulunmakta idi. İspanyollar, Tunus'u ve Halkulvad'i işgal etmiş durumdaydılar.

Din :

Tunus halkının büyük kısmı Müslümandır. Bunların çoğunluğu Mâlikî mezhebinden olup, şehir ve kasabalarda oturan ve daha çok Türklerle, Türk asıllı Araplar (Kuloğlu) Hanefî mezhebine bağlıydılar. Azınlık; Yahudiler ile Katolik olan İspanyollar ve İtalyanlardan oluşuyordu.

Genel yaşayış tarzı :

Tunus halkı çoğunlukla, Tarım ve Hayvancılık, Mercan ve Sünger-cilikle geçinirdi. Şehir ve kasabalarda oturan halk ise, ticaretle ve el tezgahlarında yaptıkları çuha, ipekli kumaşlar, halı, kilim ve bir kısmı da ayakkabı, eğer vs. gibi saraç esyası ile toprak esya yaparak ve bir kısmı da kerestecilikle geçinirdi.

Toplumsal tutum ve eğilimler :

Tunus Halkı, genellikle Türkler'e karşı büyük bir sevgi ve saygı duymaktaydı. Bunda, Türkler'den gördükleri iyi ve adaletli muamele ile din birliğinin büyük rolü vardı. Buna karşılık yalnız kendi çıkarlarını düşünen Tunus Sultanları daima İspanyollar'la iş birliği yaparak, kendi halkını ezmekteydi. Ezilen bu halk, her fırsatta Osmanlı Devleti'nden yardım istemiştir. Cezayir Valisi Kılıç Ali Paşa, 1571'de asker ve donanma sevk ederek, Tunus'u yeniden fethetmiş ise de, Tunus Sultanı Mevlay Ahmet

İspanyollar'dan yardım istemiş ve bu sırada kendisi halk tarafından düşürülmüş ve tahta çıkan kardeşi Mevlay Mehmet dahi, İspanyollarla iş birliği halinde olduğundan Müslüman halka zulüm ve hakaretler devam etmişti. Bunun üzerine halk, yine kendilerini kurtarması için Osmanlı Pa-dışahı Selim II.'ye baş vurmuştu.

Kültür :

Tunus halkı, genel olarak Arapların ve özellikle Endülüs Emevi Dev-letinden gelen Arap halkın etkisinde kalmıştır. Ancak fen bilgileri bir ke-nara atılarak daha çok dinsel bilgilere önem verilmiştir. Tunus ve diğer kasabalarda bir çok medrese ve cami mevcut olup, buralarda dinsel kural-lar, Arapça gramer ve mantık dersi verildi. Sübyan okullarında Kur'anı Kerimi okuyanlara ayrıca Arapça yazı yazmak, birazda edebiyat ve he-sap öğretilirdi.

c. Harekâta Olan Etkileri:

Yukarıda anlatılan genel nüfus ve dağılışı ve büyük şehirler, toplum-sal yapı ve eğilimler gözönüne alındığı takdirde, Türk Ordusunun Tunus'a karşı yapacağı harekâta, halk tarafından her hangi bir karşı koyma bek-lenemez, ancak; Tunus Sultanı'nın cahil bir kısım halkı kandırarak toplayacağı bir miktar kuvvetle İspanyollarla işbirliği yapması, Tunus ve Halkulvad'da direnmeleri beklenir.

5. Ekonomik Faaliyet ve Yetenekler :

a. Tarım, Hayvancılık ve Balıkçılık:

Tunus'un genellikle Kuzey ve orta kesimleri tarıma çok elverişli ise-de insan kaynağının kıt olması ve halkın tarım bilgisinin yetersiz olması ve çaba göstermemelerinden dolayı, arazinin az bir kesimi işleniyordu. Başlıca tarla ürünleri; Buğday, Mısır, Bakla, Nohut, Mercimek, Pamuk, Çivit, Safran, Afyon, Tütün, Kavun ve Karpuz'dan ibaretti. Bahçe ürün-leri ise; Limon, Portakal, Zeytin, Hurma, Nar, İncir, İnnap, Duttu. Bun-lardan başka oldukça geniş yer kaplayan üzüm bağları vardı. Dut daha çok İpek Böceklerini beslemek üzere yetiştiriliyordu.

Tunus'un evcil hayvanları, başlıca Deve, Katır, Sığır, Koyun ve Keçi'den ibarettir. Atları kısa boylu olup, kuvvetli ve çevik olup 25 - 30 yaşına kadar kullanılır. Koyunları bol yünlü ve büyük kuyrukludur. Keçiler, dağ halkının geçim vasıtasıdır. Deve ve Katırları ulaştırma işlerinde kullanır-lar. Genellikle hayvanlar iyi beslenmediğinden süt ve et verimleri düşüktür. Bunlardan başka kümes hayvanları bol yetiştirilir. Tunus'ta Kurt ve

Filden başka bütün vahşi hayvanlar mevcuttur. Tabii bunların derilerinden ve tüylerinden yararlanılır. Arıcılık ve İpek böcekçiliği ileri durumda olup, bal, bal mumu ile ipek Tunus'un başta gelen ihraç mallarıdır.

Tunus kıyılarında Balık azdır, iç tüketimi bile karşılamaz. Buna karşılık Mercan ve Sünger bol olup çoğu ihraç edilir.

b. Madencilik:

Tunus bağlarında Gümüş, Kalay, Bakır, Demir ve Kurşun madenleri bulunur. Gümüş, Kurşun ve Bakır ilkel usullerle çıkarılır, pek az bir kısmı ihraç olunurdu. Tunus Mermerleri ve Billurları ünlüdür.

c. Sanayi:

Sanayi'nin tümünü el tezgâhları oluşturunuyordu. Bu tezgâhlar evlerde çalıştırıldığı gibi bir kaçı bir araya getirilip, imâlathane olarak çalıştırılmaktaydı. Tezgâhlarda fes, halı, kilim, cuha, pamuktan bez, alaca, yünden ehram ve ince dokumalar örülürdü. Bunlardan başka gülyağı imalathaneleri ve ayakkabı, eğer takımı vs. saraçlık yapan imalathaneler vardı.

ç. Ticaret:

Tunus, ticaretini Kuzeyde Bizerte, Halkulvad, Doğuda Hammamet, Sus, Manastır, Sefax ve Gabes Limanlarından yararlanarak, mevcut ihraç ürünlerini, İtalya, Fransa ve İspanya'ya deniz yoluyla gönderir. Bu ülkelerden gelen malları da aynı limanlardan ithal etmek suretiyle yürüttü. Bundan başka Trablusgarp, Cezayir ve Sudanla ticareti devamlı idi. Sudan'dan Deve Kuşu Tüyü, Altın Tozu ve Fıl Dişi ithal edilirdi. Tunus'un deniz ticareti için küçük bir deniz ticaret filosu da vardı.

d. Ulaştırma:

Tunus'ta büyük şehir ve kasabalar arasındaki ulaşımı araba yolları sağlar. Bu yollar üzerinde ulaştırma aracı olarak; Öküz ve At arabaları, Ester ve Deve kullanılırdı. Bu araba yollarının çoğu göl ve bataklıklar arasından geçer. Yağmur mevsiminde bunların ve akarsuların taşmasıyla yollar zor geçilir hale gelir. Kartaca'dan başlayıp Halkulvad ve oradan Tunus Gölünün Kuzey kıyısından geçerek Tunus şehrine uzanan eski Roma yolu her mevsim ulaşımına açıktır.

e. Ekonomik Koşulların Harekâta Etkisi:

Tunus'un ekonomik durumu büyük orduların beslenmesine, giydirilmesine ve teçhizine elverişli değildir. Sınırlı ölçüde mahallinden tedarik edilebilir. Bu durum hesaba katılarak harekât yapacak kuvvetlerin ikmâl

maddelerini mümkün olduğu kadar yanlarında getirmeleri zorunluluğu vardır. Ulaşım yollarının yetersiz oluşu harekâtın yağmur mevsimi dışına rastlatılmasını gerektirir.

6. Sonuç :

Yukarıda Sözü Edilen Coğrafi Faktörlerin Işığında;

a. Osmanlı Devleti tarafından Tunus'a karşı yapılacak harekât İspanyollar ve onun işbirlikçi Tunus Sultanı'nın toplayacağı küçük bir kuvvet dışında Tunus halkının çoğunluğu tarafından sempati ile karşılanacak ve yardım görecektir.

b. Bu harekâta ilk hedef İspanyol Kuvvetleri tarafından işgal edilmekte bulunan Halkulvad Kalesi ve ikinci ve son hedef olarak ta Tunus şehri olabilirdi.

c. Asıl çıkarma'nın Kartaca ve dolayına yapılması gerekliydi.

d. Harekâta, Kartaca - Halkulvad - Tunus yolunun kullanılması uygun bulunuyordu.

e. Türk birliklerinin yanlarında yeteri kadar ikmâl maddesi getirmeleri, aynı zamanda mahallinden tedarik usulünün de kullanılması gerekiyordu.

f. Ayrıca mahallinden sağlanacak halk arabaları, Deve ve Katırlarla ikmal kolları teşkili gerekmektedir.

g. Harekât yaz aylarına rastlatılmalıydı.

h. Yüksek olan kabarma - inme olaylarının çıkarma safhasında zorluk çıkaracağı hususunun da dikkate alınması gerekiyordu.

C. ASKERİ GÜÇLER

1. Türk Silahlı Kuvvetleri :

a. Genel; Türk Ordusunun askerî gücü, mülkî ve askerî teşkilât ile çok yakından ilişkilidir. Devletin idare (Mülki ve askerî) teşkilâtı bu sırada da (1574), devletin kuruluş zamanındaki karakterini daha geniş bir biçimde korumakta idi.

İdarî örgütlenmenin temeli, toprak rejimi ve bölümüne dayanıyordu. Toprağın yönetimi, tarım ekonomisi ile olduğu kadar askerî ve hukukî sorunlarla da ilgili idi.

Devletin elinde ve egemenliğindeki topraklar, durum ve niteliklerine göre adlandırılıyordu.

XVI'nci Yüzyıl Ortalarında Osmanlı İmparatorluğunun Eyaletleri :

Avrupa'da; Budin, Temeşvar, Özi (Oçakev), Rumeli.

Asya'da; Anadolu (Batı Bölgesi), Karaman (Konya), Eyalet-i Rum (Sivas yöresi), Erzurum, Zülkadiriye (Maras), Van, Diyarbakır, Bağdat, Basra, Yemen, Şam, Halep.

Afrika'da; Mısır, Habeş, Tarablusgarp, Cezayir, bulunmakta olup, bunların yanında bir de her üç kıtada ve Akdeniz bölgesinde, Kaptan Paşa (Kaptanı Derya Deniz K. K.) yönetiminde ayrı ayrı sancaklardan oluşan Kaptan Paşa Eyaleti vardı.

Bundan başka Doğu Anadolu Yurtluk - Ocaklık Sancakları ve Serbest Mirmiranlıklar (Bitlis, İmad'ye, Cizre, Hakkâri) da, eyaletler grubundan sayılıyordu.

XVI'nci yüzyıl ikinci yarısı ile XVII'nci yüzyılda, Osmanlı İmparatorluğu içinde, ve ona bağlı, yarı özerk, Kırım Hanlığı, Mekke Emirliği, Erdel (Transilvanya) ve orta Macar Krallıkları, Eflak ve Boğdan Voyvodahlıkları, Nakşa ve Şıra Dukahlıkları, Gürcü Prenslikleri, Kazak Hatmanlıkları, Ragusa (Dubrevnik) Cumhuriyeti gibi hükümet ve beylikler yönetimleri vardı.

b. İdarî ve Askerî Bölüm:

Eyaletler, toprak idare sistemine göre Salyanesiz (Normal) ve Salyaneli (Ayrıcalıklı) olmak üzere iki ana bölümde görülürdü.

Toprağı, Has, Zeamet ve Tımar sistemine göre ayrılan eyaletler, Salyanesiz Eyaletler olup, bunların gelirleri, vergileri, dirlik sahiplerine ait olurdu.

Yıllık gelirleri, vergileri merkeze (İstanbul'a) gönderilen, Mısır, Cezayir, Trablusgarp gibi özel statüsü olan eyaletlere Salyaneli (Ayrıcalıklı) Eyaletler denirdi.

Normal idari bölümde ülke eyaletlere bölünmüştü. Eyaletler de Sancaklardan ve ayağıya doğru ilçe ve Bucak karşılığı idari bölgeciklerden oluşurdu.

Eyaletleri Beylerbeyi yönetir. Padişah adına iş görürler, her konuda tam yetkileri olup, yüksek komuta katında bulunurlardı.

Her eyaletin bir sefer halinde ne kadar asker çıkaracağı, vergi ödeyeceği, hayvan ve tarım üretimi, o eyaletin tahrir defterlerinde kayıtlı bulunur ve ona göre, devletin askerî gücü hesaplanabilirdi. (Yukarıda değinilen konularda, daha geniş bilgi için Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi III ncü Cilt, 3 ncü Kitabın 2 nci bölümüne bak).

c. Kuruluş ve Konuş (Kuruluş : 1):

Silahlı Kuvvetler, Kara Kuvvetleri ve Deniz Kuvvetleri olarak görülür.

Kara Kuvvetleri; Biri barış ve sefer zamanı sürekli olarak elde hazır tutulan Kapıkulu Ocakları ile eyaletlerden gereği ve yeteri kadar sayıda elde bulundurulmuş kuvvetlerden, öteki ise, sefer zamanı silah altına çağrılan eyalet askerleri ile imtiyazlı eyaletler ve bağlılardan, istek üzerine katılan yabancı yardımcı kuvvetlerinden oluşuyordu (kuruluş : 1, 1 a, 1 b).

(1) Askerî Teşkilât :

Kara Kuvvetleri (Kara Ordusu Teşkilâtı); Kapıkulu Ocakları, Eyalet Askerleri ve Yardımcı Kuvvetler olarak üç bölümde görülür.

Kapıkulu Ocakları, Yaya Kapıkulu Ocakları, Atlı Kapıkulu Ocakları olarak ikiye ayrılmıştır (Kuruluş : 1).

Yaya Kapıkulu Ocakları; kendi içinde; Acemi Ocağı, Yeniçeri Ocağı, Topçu Ocağı, Toparabacıları Ocağı, Çebeci Ocağı sınıflarına ayrılıyordu.

Acemi Ocakları; bir çeşit eğitim merkezi olup, yaya ve atlı kapıkulu ocaklarının personel kaynağını oluşturmaya çalışırdı.

Yeniçeri Ocağı; Kapıkulu Ocaklarının Piyade sınıfını oluşturmaya çalışırdı. 101 Cemaat (yaya) Ortası, 61 Ağa Bölükleri Ortası, 34 Sekban Bölükleri Ortası ile toplam 196 Ortadan kurulu bulunuyordu. Ortaların (Bölüklerin) personel sayıları çok değişikti. Bunlar muharebede ordunun vurucu gücü idi.

Topçu Ocağı; Topçubaşı komutasında 72 Topçu Ortasından kurulu idi. Ayrıca bu ocak içinde 5 Ortadan oluşan Ağa Bölükleri ile Dökmeci Ocağı ve Kumbaracı (Humbaracı) Ocağı bulunuyordu. Ordunun ağır ateş gücü idi. Kumbaracılar da Humbara silahını kullanırlardı.

Toparabacı Ocağı; Büyük topların nakli işi ile görevli bir sınıftı. Ocak 63 Ortadan kurulu idi.

Çebeci Ocağı; Ocak Çebecibaşı komutasında, 38 Çebeci Ortası, 59 Ağa Bölüğü ile Lağımçı, Barutçu ve Kumbaracı Birliklerinden kurulu idi.

Cebeciler; Yeniçerilerin, kalelerde ve büyük şehirlerde bulunan kapıkulu birliklerinin tüfek, top ve gereçlerini ve cephanelerini yapmak, onarmak, berkitme ve tahrip gereçlerini tedarik etme veya yapma, barışta depolamalarını ve bakımlarını sağlamak, harp zamanı bu silah ve gereçleri cepheye götürüp muhاریplere dağıtmak, muharebelerden sonra, bunları yine toplamakla yükümlü bir sınıftı.

Ocak kuruluşundaki Lağımçı Ortasının görevi; kale muharebelerinde, toprak altından tünel açmak ve bu amaçla gerekli konulan barutları fitillerle ateşleyerek kale duvarlarını yıkmak, barut depolarını havaya uçurmaktır. Bundan başka, köprü, tabya ve kale yapımı işlerini görürlerdi. Eldeki lağımçılar yetişmez ise, dışarıdan para ile lağımçılar tutulurdu.

Kumbaracılar; Cebeci Ocağı kuruluşundaki Kumbaracılar Ortası, Humbara denilen harp silah ve gerecini kullanırlardı. Ayrıca kalelerde de topçu ve cebeci birliklerine bağlı küçük kumbaracı kısımları da bulunurdu.

Ath Kapıkulu Ocakları; Kapıkulu Ocaklarını Süvari sınıfı oluşturuyordu. Bu ocaklar Padişah'a (Başkomutan veya vekiline) bağlı Hassa Süvarileridir. Altı temel bölümden kurulu idi. 1 nci ye Sipahi, 2 nci ye Silahtar Bölüğü, 3 ncü ye Sağ Ulufeciler, 4 ncü ye Sol Ulufeciler, 5 nci ye Sağ Garipler, 6 ncı ya Sol Garipler adı verilirdi. Bunlardan 1 nci ve 2 nci bölüklere yukarı bölükler, son dört bölüğe, dört bölükler (Bölükât-ı Erbaa) denirdi. Adı geçen temel bölüklerin komutanlarına ağa denirdi. (Örneğin Sipahi Ağası) bu bölüklerden her biri 20 - 30 kişilik değişik sayılı birliklerden kurulu olup, bunlar da bölük sayılırdı. Buna göre sipahiler 300, Silahtarlar 260, Sağ Ulufeciler 120, Sol Ulufeciler 100, Sağ Garipler 90 - 100, Sol Garipler 90 - 100 bölükten oluşurlardı.

Sipahi ve Silahtar Bölükleri seferde ordunun geçeceği yolları açmak, köprüleri onarmak, mevzi hazırlamak hizmetleri ile yükümlü idiler. O zamanda teknik hizmetler yürütmek için özel bir sınıf yoktu. Ancak harekât yolları üzerindeki köprüler, yerli ustalara onartılırdı. Büyük sular üzerine kurulacak köprüler merkezden (İstanbul'dan) gönderilecek görevlilere yaptırılırdı. Bunlara gerekli araç, gereç ve teknik personel sağlanarak işler yürütülürdü.

Eyalet Askerleri (Kuruluş : 1 a) : Büyük kısmını (Topraklı) Süvarileri oluştururdu. Bu kuvvet, sefer zamanı gereken yerlerden gerekli sayıda, bölgelerindeki sancak ve beylerbeyi'lerinin emirlerinde toplanırlar ve harekât bölgesinde orduya katılırlardı. Beylerbeyi ve sancak beylerinin karargâh birliği yerinde görevli olan ve kâpıhalkı denilen askerleri barış zamanında iş başında bulunurlardı. Kâpıhalkı'nın yayalarına Sarıca, atlılarına Sekban denilirdi.

Eyalet Askerinin öteki bölümü ise, Yerli Kulu Örgütleri olarak iki grupta görülür. Bunlardan ilki, barış zamanında iş başında ve bölge yeniceği ağaları emrinde Yerlikulu (Serhatkulu) adıyla kalelerde, büyük şehir ve kasabalarda, Kapıkulu Askerleri yanında yardımcı olarak bulunur-

lardı. Öteki gruba gelince bunlar da geri hizmet ve yurtiçi güvenlik birlikleri adları altında görevlerine uygun özel kuruluş ve kuvvette birliklerdir.

İmtiyazlı Eyaletler ve Bağlılar (Yardımcı Kuvvetler); Mısır, Garp Ocakları (Trablus, Tunus, Cezayir), Bağlılar (Kırım Hanlığı, Erdel, Eflak, Buğdan) olarak gruplanmıştır. (Kuruluş : 1 b). Devlet bir sefer halinde gerekli gördüğü yerlerden yeterince kuvvetle harekâta katılmalarını isterdi, gereken yerlerden asker yerine para da istediği olurdu.

Deniz Kuvvetleri (Kuruluş : 2) :

Türk Silahlı Kuvvetlerinin ikinci ana bölümü Deniz Kuvvetleri oluyordu. Deniz Kuvvetleri Komutanı'na Kaptanı Derya denirdi.

Deniz Kuvvetleri Komutanlığı kuruluşunda; Donanma, Tersaneler, Üs'ler ile Akdeniz, Karadeniz ve Tuna Kaptanlıkları, Kaptanpaşa Eyaleti ve Sancakları bulunuyordu.

Donanma genel gruplanmaya göre, Kalyon sınıf (Yelkenli), Çektiri sınıf (Kürekli) ve İnce Donanma (Hafif) gemilerden kuruluyordu. Çektiri sınıfı gemilerde yelken yardımcı araçtı. Kalyon sınıfı içinde Kalyon ve Barça adlı gemiler, Çektiri sınıfında ise Kadirga, Mavna, Bastarda, İnce Donanmada da Karamürsel, Şayka, Kırılgaç ve Firkate türü gemiler yer alıyordu.

Deniz Kuvvetleri personeli, Kaptanpaşa Eyaleti ve sancaklarından sağlanırdı. Bunlardan Tersanede çalışanlara tersane halkı, donanmadakilere de gemilerde çalışanlar denirdi. Personel görevlerinin özelliklerine göre adlandırılır ve yetiştirilirdi.

Tunus'un Fethi harekâtı önce bir uzak deniz seferi olduğuna göre, ince donanma dışındaki deniz birliklerinin bu harekâta katıldığı kabul edilebilir. Donanmanın ayrıntılı temel kuruluş ve örgütlenmesi üzerinde kesin bir bilgi sağlanmamıştır. Kara ve Deniz Kuvvetleri teşkilâtı hakkında fazla bilgi için Türk Silahlı Kuvvetleri tarihi III ncü cilt, 3 ncü Kısım 2 ncü bölümüne bakınız).

Konuş ve Kadrolar :

Barış Konuşu :

Osmanlı Devleti, barış zamanında sürekli olarak, İstanbul ve çevresinde kapıkulu ocaklarını (Yaya ve Atlılar), sınır kasaba ve kalelerde de Eyalet Askerlerinden görevli Yerlikulu Birlikleri ile önemli kalelerde Kapıkulu Ocaklarından bir Piyade, Topçu ve Cebeci gibi karma sınıf birlikleri bulunur ve bunlar zaman zaman merkezden değiştirildi.

Sefer zamanı Kapıkulu Ocakları (yaya ve atlılar) harekât alanında belirtilen yerlerde hazır bulunmak üzere harekete geçirilirdi.

Eyalet Askerlerine gelince, bunlar barış zamanı kendi yerlerinde ve işlerinin başlarında oturlardı. Sefer zamanı ise; seferin ilanı sırasında (önceden ya da sonra) gerekli görülen sayıda ve gösterilen eyaletlerden toplanacak kuvvetler harekât alanında, belirtilen yerlerde bulundurulurdu. Tunus'un fethi seferinde de bu kurala uyularak, Anadolu, Karaman ve Maraş Eyaletlerinin sefere katılması yeterli görülmüştü.

Türk Ordusu Personel Kadrosu :

Kapıkulu Ocaklarının barış ve sefer kadroları, kuruluş bahsinde görüldüğü üzere bir düzeyde bulunmaktadır.

Tunus fethi (1574) sıralarında saptanan Türk Ordusunun barış mevcutları ise :

Yaya Kapıkulu Ocakları [1] :

Yeniçeriler	: 20.000
Acemi Ocakları	: 5.952
Topçular	: 1.099
Toparabacıları	: 400
Cebeciler	: 700
Çadircılar	: 229
Mutbak adamları	: 489
Çavuşlar (Sb. lar)	: 290
Ordular (Ehli - Hiref)	: 537

Toplam : 29.696 idi.

Atlı Kapıkulu Ocaklarının sayısı; 1566 yılında Selim II. padişah olduğu sırada gelenek olarak yapılan bağış dağıtımından, atlı 5885 kişi bulunuyordu. Bu sayının Tunus harekâtında 7000'e yükseldiği görülür.

Barış zamanında Eyalet Askerlerinin sayısı : Kaleler ve sınır kasabaları büyük şehirlerde bulunan Kapıkulu Ocakları Askerleri yanında, yerli halktan alınan Serhatkulu (yerlikulu) denilen yardımcı muhafız kuvvetler vardı. Bunların sayıları kale ve garnizonların önemine ve büyüklüğüne göre değişirdi.

[1] Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı, Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi, III ncü cilt, 3 ncü Ks. 2 ncü Bölüm.

Beylerbeyi ve Sancak Beylerinin emirlerinde sürekli, kapıhalkı denilen Sarıca, Sekban, Levent, Deli, Tüfekçi, Kavas adlı çeşitli askerleri bulunurdu. Bunların sayıları ortalama Beylerbeylerinde 500, Sancak beylerinde 200 kadardı. Bu sıralarda, 23 Beylerbeyliği bulunduğuna göre $23 \times 500 = 11.500$, 247 Sancak Beyliği olduğuna göre $247 \times 200 = 49.400$ olup ceman 60900 Eyalet ve Sancak kapıhalkı var sayılabilir.

Kapıkulu Ocakları ile Eyaletlerin barışta bulundurdıkları kuvvet sayıları toplanırsa yaklaşık 97.596 kişilik barış kuvveti var demektir.

Tımar ve zeamet sahiplerinin, tahrir defterlerinde belirlenmiş Cebecileri (Tımarlı Sipahiler), barış toplamına eklenirse Türk Silahlı Kuvvetlerinin seferdeki kara ordusunun yaklaşık asker sayısı elde edilmiş olur.

Tunus Seferine Katılan Türk Kara Kuvvetleri (Kuruluş : 3) :

Kara Kuvvetleri; Yemen Fatihî Sinan Paşa komutasında, 7000 Yaya Kapıkulu, 7000 Atlı Kapıkulu, 20.000 Eyalet Askeri (tımarlı Sipahi) ile 6000 Suriyeli gönüllü olmak üzere toplam (yaklaşık) 40 - 45 bin kişiden oluşuyordu. Harekât için asker toplanan Eyaletlerden yalnız Anadolu, Karaman ve Maraş Beylerbeylerinin orduya katılmaları emredilmişti (II nci Bölüm : Sefer Planı ve III ncü Bölüm harekâtın uygulanması konularına bak).

Deniz Kuvvetleri (Kuruluş : 4) :

Donanma Tunus seferine; Kaptan-ı Derya Kılıç Ali Paşa komutasında, 268 Kadirga ve Çektiri ile 15 büyük Mavna ve 15 Kalyondan oluşan, çağın en büyük deniz gücü olarak katılmıştır. Trablus ve Cezayir'den gelen bir miktar gemiler de ana kuvvete katılmışlardı. Gemilerde yukarıda sözü edilen muharip kuvvetten başka, tutsak ve kürek mahkûmu olarak toplam 48.000 kişiyi bulan kürekçi, yelkenci ve hizmetçi bulunuyordu [1].

(2) Sevk İdare ve Eğitim :

Emir ve Komuta (Şema : 1) :

Bilindiği gibi, devletin en yüksek idari ve askeri emir ve komuta makamı padişahlıktı. Padişah, devlet başkanı ve aynı zamanda başkomutan idi. Ordunun (Silahlı Kuvvetlerin) başında savaşı yönetirdi.

Padişahın ordunun başında bulunma geleneğine ilk olarak Selim II. uymamıştı. Yönetimde padişahın iki yardımcısı, Vezirazam ve Şeyhülislâm idi. Vezirazam, Hükümet Başkanlığı görevini yürütürdü. Padişahın, ordunun başında bulunmadığı muharebelerde Başkomutan vekili olup,

[1] İ. Hakkı Danışment, Osmanlı Tarihi Kronolojisi, II nci Cilt, İst. Türkiye Yayın-
evi, 1971, S. 416.

hem askeri hem idarî makamların başı ve sorumlusu idi. Şeyhülislâm ise, özellikle dini konularda, padişaha danışmanlık yapar, yönetimle ilgili alınacak kararların dini kurallara uygunluğunu inceler ve bu yoldaki yargısını fetva olarak kaleme alırdı. Şeyhülislâmın yazalı bildirisi (Fetva) alındıktan sonra, hükümet buna dayanarak alacağı kararları uygulama alanına koyabilirdi. Bu bakımdan, Şeyhülislâmın yönetimde geniş bir etkisi vardır.

Veziriazama bağlı askerî makamlar, üç kola ayrılmıştı. Bunlardan birincisi doğrudan Kara Kuvvetleri kolu olup Seraskerler (Bölge - Cephe Komutanları), Kapıkulu Ocakları (Yaya ve Ath) Komutanları (Ağaları idi. İkinci kol, Deniz Kuvvetleri başındaki Kaptan-ı Deryalık (Dz. K. K.) idi. Her iki kol, kuruluşlarda gösterilmiştir. (Kuruluş : 1, 1a, 1b ve 2) üçüncü kola gelince bu kol askerî ve idarî görevleri ortak yürüten Eyalet Vezirleri ve Beylerbeylikleri (Eyalet Askerî K. ları) ile aşağıya doğru Sancak Beylikleri, Alaybeyleri, Çeribaşları idi. Beylerbeyleri, ilk planda eyaletlerinin her tür yönetiminden sorumlu idiler. Bir sefer halinde, eyaletlerinden kurulacak kuvvetin başında komutan olarak giderler yada, kendilerinden istenen kuvveti, istenilen yere, başka komutanlıklar emrine gönderirlerdi.

Veziriazama bağlı idarî makamlar da iki kola ayrılmıştı. Birinci kol, yukarıda açıklanan askerî ve idarî görevleri ortak yürüten makamlardı. İkinci kola gelince, bu yönetim kolunda Divan-ı Hümayun Örgütü, Kubbe Vezirleri, Rumeli Kazaskeri, Anadolu Kazaskeri, Nişancı, Defterdar, Kaptan-ı Derya, Anadolu ve Rumeli Beylerbeyi (İstanbuldakiler) den oluşmakta idi. Bu makamlar, devlet merkezinde ülkenin yönetimi ile ilgilendirlerdi. Divan-ı Hümayun; Danıştay, Yargıtay sorunlarına karşılık verirdi. Üyelerin toplantısını kapalı bir yerden Padişah isterse izlerdi. Kazasker, askerî örgüt içindeki dava ve hukuk işlerine de bakardı. Kazaskerlik İlmiye (Bilim) dalı ve Yargı Organlarının (Kadılarının) başı idi. Anadolu ve Rumelideki kadılar bunlara bağlı idi. Protokolda Vezirlerden sonra gelirlerdi. Nişancılar, Divan-ı Hümayun toplantısına katılırlar, Genel Sekreterlik görevi yaparlar, yazı ve kayıt ve arşiv işlerinden sorumlu idiler. Defterdarlar, devletin mâlî işleri ve hazinesinin en büyük amirleri idi. Padişah mallarının vekili devletin ana arazi kayıtlarının sorumlusu defterdarlardı. Divan-ı Hümayun toplantısına katılırlardı.

Kaptan-ı Deryalık; askerî makamlardan olması yanında Kaptan Paşa Eyaletinin de başı olmak nedeniyle idarî yetki ve sorumluluğu olan bir makam idi.

Anadolu ve Rumeli Beylerbeylikleri, İstanbul'da bulunurlar, askeri makam yetkilisi olmaları yanında, idarî görevlilerdir. (Eyalet Beylerbeylerine benzer) (Emir ve komuta bağıntısı üzerine geniş bilgi için; Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi III ncü cilt Teşkilât Bölümüne bak).

Türk Silahlı Kuvvetlerinde (Kara ve Deniz) eğitim, zamanının gereklerine göre yeterli bir düzeydeydi denilebilir. Kapıkulu Ocakları, Eyalet Askerleri, eldeki yönetmelik ve geleneklere uygun olarak yetiştirilmekte idi. Böylece gerek barışta hazır bulunan ve gerek sefer zamanı göreve alıncak kuvvetlerin eğitimleri bir muharebeye hazır olacak şekilde yürütülüyor ve geliştiriliyordu.

(3) Personel Durumu :

Ordunun personel durumu ve kaynakları yukarıdaki konularda belirtildiği gibi uygulanır ve sağlanırdı.

Disiplin, gerek Kapıkulu askerleri gerekse eyalet askerlerinin disiplin ve düzeni, uygulanan eğitim usulleri yardımı ile üstün bir durumda tutuluyordu. Arada bir görülen bozukluklar (Özellikle Kanuni'nin ölümü sırasında) kolaylıkla giderilebilmiştir. Devlet yöneticilerinin ordu ve donanma üzerindeki dikkat ve ilgileri ön planda yer alıyordu.

Moral Durumu; padişahları başlarında olarak kuruluş yıllarından bu yana sürekli başarı ve fetihlere alışmış olan Türk Ordusunun moral yönü de çok kuvvetli idi. Dinsel inanç ve kurallara gönülden bağlanmış olan Türk eri muharebede şehit olmayı mutlu bir son olarak görüyordu. Bireyleri böyle bir inanç sahibi olan ordu, ölümü hiçe sayıyor, karşısına çıkan tüm engelleri kolayca aşıyor, ve zaferlere ulaşıyordu.

Bu tarihlerde Avrupa, Rönesansın etkisi ile teknik alanda gelişme yolunda ilerlemeye çalışırken Osmanlı Devleti yönetiminde çeşitli zayıflıklar ortaya çıkıyordu. Padişah Selim II. zamanında, padişahların ordu başında bulunan ve sefere gitme geleneği ihmal edilmmişti. Sarayda oturma ve eğlenceyi öngörüyordu. Bu durum, Yenigerilerce hoş görülüyor ve yadırganıyordu. Böylece padişahların ordu üzerindeki etkisi kaybolmaya başlamıştı. Bu etkinin kaybı ise, ordu disiplininin gevşemesine yol açıyordu.

Öte yandan Eyalet Askerlerinin dirliklerine de el uzatılmış, hakkı olmayanlara tımar verilmiş, hakkı olanlar tımandan yoksun bırakılmıştı. Böylelikle Türk Ordusunun en büyük kaynağı olan Tımar sistemi de zayıflamağa başlamıştı.

Ancak, devlet mekanizması başında Sokullu Mehmet Paşa gibi güçlü ve yetenekli bir kişinin bulunması, görülmeye başlayan aksaklıkların eyleme olan etkisini kapatmaya yetiyor ve genellikle işler düzeninde yürütülüyor ve askerî güç önceki yıllardaki niteliğini koruyordu.

(4) Lojistik Durumu :

Genel;

Ekonomik durumu güçlü olan bir devletin sefer halinde Silahlı Kuvvetlerinin ihtiyaçlarını sağlamasında zorluk çekmeyeceği doğaldı. Bu bakımdan moral yönüne paralel olarak ordunun mali ve ekonomik yanı da güçlü idi. Dünya ticaretinin deniz ve kara yolları üzerinde bulunan Osmanlı Devleti bu olanaklardan çok, çok yararlanıyordu. Fetihler de ayrı gelir kaynağı oluyor, ele geçirilenlerden askerî güç yararına çıkarlar sağlanıyordu. Ekonomik durum konusunda da belirtildiği gibi inebahtı Deniz yenilgisinden kısa bir süre sonra eskisinden daha güçlü bir donanmanın yaratılması, devletin lojistik düzen ve gücünün üstün yeteneğinin bir kanıtıdır.

(5) Ordu Birliklerindeki Silahlar :

Piyade silahları, eğri hançer, geniş yüzlü kılıç, Ok-yay, Tüfek,

Süvari silahları : Mızrak, Ok-yay, kılıç, Bozdoğan (ucu topuzlu çomak olup subay silahıdır). Gaddare (bir tür kesici silah), Kargı, Kalkan, Zırh,

Ağır Silahlar : Çeşitli adlar altında, değişik çaplı Toplar olup, Darbaze, Prangı, Şayka, Babaluşka, Marten, Ejderhen, Kolomborna, Balyemez ve Havanlar olarak adlandırılmışlardır. Sonraları, bunlar Küçük, Orta (Miyane) ve Büyük (Şahi) olmak üzere gruba ayrılmıştır.

Bunlardan Prangı Topları bir tür Gemi Topu idi. Şaykalar karada kullanıldığı gibi gemilere monte edilerek de kullanılırdı. Toplar, çaplarına uygun olarak taş ve demirden yapılmış yuvarlak gülle atarlardı.

Ağır silahlar, ağırlıklarına göre hayvan sırtında ya da top arabaları ile taşınırdı.

Ağır silahlar genellikle kalelere karşı taarruzda ve Kale Savunmasında kullanılırdı.

Önceki yakın seferlerde kullanılan bu silahlarla başarılı sonuçlar alındığına göre, bu sefer için de yeterli ve yetenekli olduğu kabul edilebilir.

2. Tunus'da Bulunan İspanyol Kuvvetleri (Kuruluş : 5) :

Tunus Eyaleti. Tunus, Halkulvad ve Bizerte Kasabaları dışında kalan yerleriyle, Osmanlı Devleti egemenliğinde bulunuyor ve eyalet güneydeki Kayruvan Kasabasından yönetiliyordu.

1573 yılı Sonbaharında Don Juan, Tunus'u yeniden ele geçirince, burası aslında İspanyol yanlısı olan Beni Hafs soyundan, İspanyol yanlısı olan Mevlay Muhammet'in yönetimine bırakılmıştır. Bu durumu ile Tunus'un son Sultan'ı sayılan Mevlay Muhammet'e İspanyol Kral Naibi ve İspanya Kraliyet Prensi (İnfan) deniliyordu. Gerçekte, yetkisiz ve etkisiz kukla halindeki bu sultanlık, İspanyol Komutanı, Santa Crece Mar-kisinin gölgesinde yaşıyordu.

Bölge içinde Tunus'un limanı olan Halkulvad; 40 yıldan beri İspanyolların elinde bulunan ve kuvvetle tahkim edilmiş, içinde çok sayıda top ve 7000 kadar savaşçı bulunan metin bir Kale idi. Kayıtlara göre iki yanı denize ve göle dayalı araları yaklaşık 22-23 m. genişlik ve 7-8 m. derinliği olan hendekle bağlanmış çok yüksek duvar ve kulelerle çevrilmiş olduğundan; ancak Güney ve Kuzeyden (Karadan) taarruzla ele geçirilmesi olanağı bulunuyordu. Komutanı Don Pietre idi.

Bastiyen Kalesi; Tunus'un Halkulvad'dan sonra gelen ikinci savunma yapıtı idi. Don Juan 1573 yılında Tunus şehrini ele geçirince şehrin savunmasını yeterli bulmadığından şehirle göl arasında 6 burçlu bu kaleyi yaptırmıştı. Kalenin ve dolaylı olarak şehrin savunması için, İspanyol ve İtalyanlardan oluşan 8100 kişilik bir kuvvet ayırmıştı. Bölgenin komutasını Gabriyel Serbelline adlı komutana bırakmıştı. Bu komutanın emrindeki kuvvetlerin bölümü şöyle idi. Pagano Derin emrinde 4000 İtalyan, Salazar (Giovanni Sinogere) komutasında 4000 İspanyol olup bunların 100 kişilik bir atlı grubu da vardı.

Çekli Kalesi, Tunus Gölü üzerindeki küçük bir ada üzerinde yapılmıştı. Çekli (Saint Jakue) de denilirdi. Savunma gücü yetersiz bir kale idi. Tunus şehri, 100.000 nüfuslu savunmaya elverişsiz açık bir kasaba idi Şehir halkından Türk taarruzlarına karşı bir direnme beklenemezdi. Aslında bu halk (Yerli Arap ve Türk) topluluğu, genellikle Osmanlı yanlısı idi.

Halkulvad Liman Kalesi yakınlarında biri Buhayra-i Halkulvad öteki Mâkal-ı Halkulvad adlı zayıf iki kale bulunmakta ise de bunların savunmada ne derece etkili olabileceği bilinmiyordu.

Özetlenecek olursa, kale ve savunma yapıtlarında en önemlisi ve kuvvetle savunmaya hazır olarak asıl taarruz hedefi olan Halkulvad kalesi görülür. Türklerin Bastiyon dediği El Bastiyon Kalesi bundan sonra gelmektedir. Her iki kalede bulunan savunma kuvvetlerinin sayıları az ve sınırlıdır. İspanyolların egemenliğinde bulunan Tunus kukla hükümetinin ve İspanyol kale kuvvetlerinin emrinde denizden gelecek bir deniz harekâtına karşı savunacak bir deniz gücünün de bulunmadığı kabul edilebilir.

Bu durum ile Tunus eyaletinin İspanyollar egemenliğinde bulunan bu kesimi; görevlendirilecek yeterli ve yetenekli Türk Deniz ve Kara Kuvvetlerince ve kolayca ele geçirilebilir.

İKİNCİ BÖLÜM

SEFER PLANLARI, SEFERBERLİK VE YİĞİNAK PLANLARI VE UYGULANMASI

A. SEFER PLANLARI

1. Türk Ordusu Sefer Planı :

Devletin ve Akdeniz ulaşımının güvenliği için başta Kıbrıs Adasının ve bundan sonra Doğu ve Batı Akdeniz geçidini kontrolünde bulunduran Sicilya-Malta-Tunus üçgeninin ele geçirilmesi sefer planlarının başında görülmüyordu. Bunlardan, Kıbrıs Adası sorunu 1570 - 1571 seferi ile çözümlenmiş, sıra geçit kontrolünün ve güvenliğinin sağlanmasına gelmişti.

Geçit kontrolü ve güvenliği için bu üç yerden birisinin ön planda ele geçirilmesi gerekli idi. Bu yerler arasında ilk önce ele geçirilmesi hem zorunlu ve hem de kolay görüleni Tunus çıkıntısı olarak düşünülmüştü.

Türk Silahlı Kuvvetlerinin Akdeniz sefer planı bu temele ve görüşe göre hazırlanmış olduğu harekâtın cereyanından anlaşılmaktadır.

Bu maksatla Donanma eski gücüne ulaştırıldı. Yapılacak harekât; deniz aşırı bir sefer olması nedeniyle, önce bir deniz ulaşımını, sonra bir çıkarmayı ve bunun arkasından da, saptanan hedefe taarruzu gerektiriyordu.

Osmanlı Devletinin ekonomik durumu ve Türk Silahlı Kuvvetlerinin askeri gücü, özel bölümlerinde yapılan incelemeye göre yetenekli ve yeterli durumda görülmüyordu. Buna göre, düşünülen ve tasarlanan seferin hazırlıklarının yapılması gerekiyordu. Türk Silahlı Kuvvetlerinin yapacağı bu hareket bir temizleme hareketi niteliğinde olup, Deniz Kuvvetlerinin tümünün katılması koşulu ile, yeterli oranda bir kara kuvvetinin hazırlanmasının öngörüldüğü anlaşıyordu. Bu günkü anlamıyla bir özel görev kuvvetinin hazırlanması sayılabilirdi.

Düzenlenen sefer planının uygulanması için önceden gereken yerlere, kademeli olarak hazırlık emirleri gönderildi.

2. İspanyol Ordusu Sefer Planı :

İspanyol Silahlı Kuvvetlerinin sefer planları bilinmemektedir. Ancak, Venedik Cumhuriyeti ile 18 Mart 1573'te onaylanan Barış Antlaşmasından sonra İspanyollar, önemli ve güçlü bir ortağından yoksun kal-

miş bulunuyordu .Bu nedenle, Akdenizde bir saldırı planı uygulamaları beklenemezdi. Tersine, ellerinde bulunan toprakları, özellikle Tunus çıkıntısını korumak amacıyla daha çok bir savunma planı, uygulayacakları kabul edilebilirdi.

İspanyol kuvvetlerine dair alınan bilgiler; İspanyolların bir taarruz değil savunma planı uygulayacaklarını kanıtlamaktaydı. Saldırı görünümünde ve niteliğinde belirtilen bu hareketler, gerçekte, İspanyolların ellerinde bulunan yerlerin (Halkulvad Kalesi ve dolayı ve Tunus şehri) savunmalarını güçlendirmekten başka bir anlam taşımamakta olup; zayıf bir olasılıkla sınırlı ve geçici bir saldırı girişimi biçiminde de nitelendirilebilirdi.

Böylece Türk Silahlı Kuvvetlerin 1574 yılında yapacağı seferin (Harekâtın) hazırlığı olan, sefer planına paralel olarak, İspanyolların da 1573 yılında savunma için sefer planlarını uygulamış oldukları kabul edilebilir.

B. SEFERBERLİK PLANLARI VE UYGULANMASI

1. Türk Silahlı Kuvvetleri :

a. Personel Seferberliği:

Seferberlik denilince, ilk olarak personel seferberliği düşünülürdü. Bir sefer halinde daimi orduyu oluşturan Kapıkulu ve Yerlikulu Ocaklarının boşlukları Acemi Ocaklarından doldurulurdu.

Eyalet askerlerinin toplanması, seferberliğin temelini oluştururdu. Hangi eyaletlerden, hangi sınıftan (Deniz-Kara), ne kadar asker toplanacağı ve bunların ne zaman, nerelerde bulunacağı Beylerbeylerine ve öteki ilgililere bildirilirdi. Bunlar da, gereklerini Sancak Beylerine ve aşağıya doğru Kadı, Naip ve Ayanlara ulaştırırlardı. Eyalet Askerleri, barışta silah altında olmadığından bunların seferberliği köklü bir hazırlığı gerektirirdi. Bunlar için sefer tertip defterleri hazırlanır ve zamanında ilgililere gönderilirdi. Her eyalette, zeamet ve tımar defterleriyle, geri hizmetlerde görevlendirilecek personelin defterleri tutulduğundan, bunların sayıları önceden bilinir ve buna göre çağrılar düzenlenirdi.

Silahlı Kuvvetler Kuruluşu dışında, sefer zamanı, İstanbul, Edirne, Bursa, esnaf ve sanatçılarından paralı olarak, belirlenen sayıda toplanacak orduculara (Bunlara Ehli-Hiref denirdi) da hazırlanmaları ve emredilen yerde, orduya katılmaları istenirdi. Bundan başka, ordu geri hizmetlerine gerekli olan Lağımçı, Taşçı, Yolcu, Dülger gibi teknik personel ve sanatçılar da saptanır, gerektiğinde para karşılığı hizmete çağırılırdı.

Seferberlik emri; Kapıkulu ve Eyalet Askerlerinin ne kadar kuvvetle, ne zaman, nerede bulunacakları ve kimlerin emrine gireceklerini gösteren, sefer tertip defterleri, seferberlik emri yerine geçerdi. Yurtiçi güvenliğinde görev alacak Eyalet Askerleri de bu defterde gösterilirdi.

Seferberlik eylemleri sırasında, asker alınacak yerlere toplama ile görevli komutanlar (Sürücüler) atanır, bu kişiler kendilerine gönderilen defterlere göre asker toplarlardı. Defterlerde kayıtlı erler, yakın Ağaların ve Sergerdelerin açtıkları bayraklar altında toplanır ve sefere çıkarlardı. Bayrak birlik anlamına gelir ve değişik zamanlarda bayrak personeli sayısı değişik olarak görülmüştü. Genellikle Bayrak personel sayısı 120 kişi olarak hesap edilebilirdi. Ancak bu seferde uygulanan Bayrak ve Personel sayısı üzerine belirli bir kayda rastlanmamıştır.

b. Yiyecek, Silah, Araç, Gereç ve Taşıt Seferberliği:

Bir sefere karar verildiğinde, harekât öncesi ve harekât sırasında, ordunun, Arpa, Ot, Saman, Odun, Kömür gibi 1 nci sınıf ikmal maddeleri gereksinmesi hesaplanır, bunlar için de sefer tertip defterleri düzenlenir, seferberlik emirleriyle birlikte ilgililere gönderilirdi.

Saptanan bu maddeler, ordunun yürüyüş yolları üzerindeki menzillerde ve yığınak bölgelerindeki depolarda, daha önce bu yerlere gönderilen görevlilerin aracılığı ile bölgelerin yöneticilerine hazırlattırılırdı. Özellikle, ekmek, gereksinmesini karşılamak üzere, bol bol peksimet hazırlanmasına önem verilirdi. Bu sefer (Harekât) için, hazırlık sırasında, Ahyolu Kadısına verilen hüküm özeti bu işleme bir örnek olarak tutulabilir.

10 Şubat 1574 Çarşamba tarihi ile Ahyolu kadısına yazılan hükümde [1]; "Yapılan peksimetlerin gemilere yüklenerek acele gönderilmesi ve arkasından yapılacakların da acele yetiştirilmesi" isteniyordu. Ayrıca harekât sırasında 8 Temmuz 1574 tarihli bir kayıta [2]; "Donanmanın Ağrıboz'a verdiği saraya bildirilen bir yazıdan ve hazırlanmış peksimetlerin zamanında alındığından" söz edilmesi de, yukarıdaki kuralı kanıtlayan bir örnek olarak tutulabilir.

c. Harp, Silah, Araç ve Gereçlerin Seferberliği:

Silahlı Kuvvetlerin sefer gereksinimleri, kaynakların verdiği olanaklar oranında bir kısmı barış zamanında yurt içinden ve dışından tedarik edilmekle birlikte, bir kısmı da seferberliğin ilânı ile yurt içinden ve ulu-

[1] Başbakanlık Arşivi, Mühimme defteri 25, Sayfa, 275, Sıra 585.

[2] Başbakanlık Arşivi, Mühimme defteri 25, Sayfa, 200, Sıra 1941.

sal kaynaklardan sağlanırdı. Türk Ordusunda, bunların seferberliği ile görevli kurumlar, Tophane-i Âmire, Cebehane-i Âmire, Mehterhane-i Haymehane-i Âmire, Tersane-i Âmire bulunuyordu. Topçubası (Topçu Komutanı), Tophane ve öteki yapım yerlerinde sefer gereksinmesi olan top, top mühimmatı, araç ve gereçlerin, Cebecibası ise cephane ve öteki yapım yerlerinde topçular dışındaki öteki sınıfların gereksinmeleri olan silah, araç ve gereçlerini tertip defterlerine göre hazırlatırlar ve gerekli yerlere dağıtılmalarını sağlarlardı. Tersane-i Âmire, donanmanın seferberliğine değin işlemleri yürütürdü. Mehterane-i Hayme-i Âmire de, ordunun çadır gibi gereçlerini hazırlamakla görevli idi.

(1) Taşıt Seferberliği :

Sefer zamanında, ordunun silah, araç ve gereçlerini, yiyecek maddelerini ve mühimmatını taşımak ve öteki ulaştırma hizmetlerini görmek üzere gereken taşıt ve hayvan sayısı önceden saptanır, bunların nerelerden, nasıl tedarik edileceğine değin tertip defterleri hazırlanırdı. Hizmetlerin yürütülmesi için mekkâre olarak erkek Deve, Beygir, Katır, Öküz ve Manda arabası ve topçeker olarak da Manda kullanılırdı. Bunlar tertip defterlerine göre belirtilen zamanlarda toplanarak bildirilen yerlere gönderilirdi. Kimi hallerde, gerektiği zaman eyalet ve kasabalardan tertip defterlerinde yazılı personel yerine taşıt aracı ya da bunun tersinin istendiği gibi, tertip edilen hayvan yerine para olarak tutarları alınırdı.

Yukarıdaki taşıt seferberliği uygulama yöntemleri, genel kurallar olup, olağan seferberlik eylemlerinde yürütülürdü. Tunus'un fethi harekâtı, tüm Türk Silahlı Kuvvetlerinin seferberliğini gerektirmediğinden, sınırlı sayıda hazırlanmış denizasırlı bir bölgede sınırlı bir hedefin ele geçirilmesi amacıyla harekât yapacak bir özel görev kuvveti niteliğini taşıyordu. Bu bakımdan bu kuvvetin taşıt gereksinmesi önce donanmanın (Deniz Kuvvetlerinin) taşıma araçları ile, kıyıya çıktıktan sonra yerinde sağlanması gerekiyordu. Yoksa çok sayıda taşıt aracının gemilerle taşınması zorunluğu doğardı ki bu da donanmanın işini zorlaştırır ve daha çok sayıda gemiyi gerektireceğinden bunların hareketleri ve korunmaları yeni güçlükler ortaya çıkarabilirdi. Bu sakıncaların önlenmesi ve sorunun çözümü için gereksinmelerin harekât bölgesinden sağlanması uygun ve doğal önlemdi. Trablusgarp Beylerbeyine yazılan özet hükümde; Düşman üzerine ilkbaharda büyük bir donanma ile hareket olunacağı, şimdiden hazırlıkların yapılması ve gizli tutulması gelecek kuvvet ile işbirliği yapılarak Tunus'un kısa zamanda ele geçirilmesi istenmişti [1] : Ayrıca Tunus'ta Raif Ramazan (Beylerbeyi Ramazan Paşa)'a yazılan hükümde de;

[1] Mühimme Defteri, 23, Sayfa. 313, Sıra. 659.

“Tunus’a gitmek üzere bulunan donanmanın oraya varışında lüzum gelen hizmet ve yardımda bulunulması” emrediliyordu [1]. Taşıt seferberliği üzerine açık bir kayda rastlanmamış ise de, bu emirler özetlerinin işbirliği ve yerinden taşıt sağlanması konularını kapsayacağı kabul edilebilir.

(2) Seferberlik İlanı ve Uygulanması :

Bu çağda bir harbe (sefere) karar verildiği zaman, gerekli hazırlıkların yapılması için, yayınlanan genel duyuruya seferberlik ilanı denilebilir. Bu duyuruyu alan görevliler (idari ve askerî yetkililer) de seferberliğin uygulanması için ön hazırlıklara girişirlerdi.

Tunus’un fethi (1574) harekâtı; Osmanlı Devletinin sefer planlarından birinin uygulanmasını gerektiriyordu. Bu amaçla da, yukarıdan beri sözü edilen emir örnekleriyle, daha çok önceden sefer hazırlıklarına geçirmiş bulunuyordu. Verilen emirlerle uygulamaya geçiş isteniyordu. Ancak bu emirleri alan görevlilerin; istekleri ne oran ve ölçüde yerine getirdikleri ve getirilemeyen işlerin ve eksiklerin neler ve ne ölçüde olduğu üzerinde, belgeler de bir kayda rastlanmamıştır. Bu konuda sonuç olarak bilinen; askerî güç ve harekât bölümlerinde açıklandığı üzere, 40.000 Kara, 48.000 Deniz personelinin oluşan bir kuvvetle bu sefere katılan Türk Silahlı Kuvvetlerinin Tunus’a hareketidir.

Öteki yazılarda da geçen yerlerin hazırlayacakları asker sayıları görülmektedir [2].

“Ayıntap (Gaziantep) Beyine hüküm; Sancağında bulunan Alaybeyi, Zuama ve Tımar sahipleri ve Ayıntap Kalesinden 15 Hisar erini silahlarıyla hazırlayıp nevrudan (12 Mart) önce donanmaya katılmaları,

Amid (Diyarbakır) erlerinden ve Azaplarından 200 er, Mardin erleri ve Azaplarından 100 er, Hasankayf’den 90, Ruha (Urfa) dan 30 er ki toplam 420 er.

Halep Beylerbeyliğinden çıkarılacakları : Halep kalesinden 70 er, Bilecik’ten 35 er, Rumkale’den 15 er, toplamı 120 er.

Anadolu Eyaletinden çıkarılacak : Kütahya kalesin’den 60, Karahisar sahipten 25, Ankara Kalesin’den 30 er ki toplamı 115 er.

Rumeli Beylerbeyliğin’den çıkarılacak erler : Niğbolu Sancağın’da Ruscuk erleri 25, Silistre Sancağında Hırsova Kalesi erleri 30,

[1] Mühimme Defteri. 23, Sayfa. 294, Sıra, 634.

[2] Mühimme Defteri. 23, Sayfa. 248, Sıra : 519.

Niğbolu Kalesi 30, Niğbolu Sancağın'dan Halubey Kalesi 15, Niğbolu Sancağın'dan Yergöğü Kalesi 20, Silistre Sancağın'dan İbrail Kalesi 20 er ki toplamı 140 er,

Rum (Sivas) Beylerbeyliğinden çıkarılacak : Sivas Kalesinden 50, Tokat Kalesinden 20, Niksar Kalesinden 15, Amasya Kalesinden 36 er ki toplam 121 er,

Erzurum Beylerbeyliğinden çıkarılacak erler : Trabzon'dan 150, Karahisar Şarki (Şebinkarahisar) Kalesi 50, Koyulhisar Kalesi 40, Kemah Kalesi 40, Kemah Azapları 40, Bayburt erleri 50, Bayburt Azapları 20, Erzincan Kalesi erleri 30, Erzincan Azapları 10, İspir Kalesi erleri 45, Kesirlik Kalesi erlerinden 15 er ki toplamı 490 er hazırlanacaktır".

Karaman Beylerbeyine Yazılan Hükümde [1].-

"Buradan çıkacak kuvvetin bir kısmı kara seferine ve bir kısım der-yaya tayin olunup; buyurdumki vusul buldukça (Emrim alındıkta), bu bapta (konuda) bizzat mukayyet olup (kişisel olarak ilgilenerek izleyin), atanan âmirler ve Sancaklar askerleri ile yat ve yarağları (Donatım ve gereçleri) ve tüfekleriyle cebe ve hoş cebelularıyla nevrüzda".

Kilis Sancak Beyi Canbulat Beye [2];

"Donanma için her onbeş haneden, bir tüfekçi alınıp, mümkün olanlar tüfeğiyle, olmayanlar ok ve yaylarıyla bir serdar (Komutan) emrinde hazır olmaları".

Samsat Beyine Hüküm [3];

"Sefer için Donanma ilkbaharda hareket edeceğinden, aşiret adamlarından 300 kişi seçip hazır olması".

Samsat Beyine [4];

İlk açıklanacak Deniz seferine katılmak üzere idaresindeki aşiret adamlarından 300 silahendaz ve okçulardan olmaları ve bunların Mesih çavuşla acele tersaneye gönderilmeleri" emredilmekteydi.

Tunus Beylerbeyine [5];

"İlkbaharda donanma harekete geçeceğinden, şimdiden harp hazırlığına girişilmesi, metrisler (Savunma ve taarruzda yararlanılan toprak-

[1] Başbakanlık Arşivi Mühimme Defteri, 23 Sayfa : 248.

[2] Başbakanlık Arşivi Mühimme Defteri, 23, Sayfa 251, Sıra 523.

[3] Başbakanlık Arşivi Mühimme Defteri, 23, Sayfa 260, Sıra 456.

[4] Başbakanlık Arşivi Mühimme Defteri, 23, Sayfa 262, Sıra 551.

[5] Başbakanlık Arşivi Mühimme Defteri, 23, Sayfa 303, Sıra 660.

la yapılmış koruyucu engeller) için gerekli olan araç ve gereçlerin sağlanması üzerine" yayınlanan fermanlardı. Yapılacak sefer için Kara Kuvvetleriyle, Deniz Kuvvetlerinin gereksinmelerini karşılamak üzere gerekli hazırlıkların yapılması isteniyordu. Yine bu emirlerde, Eyalet, Sancak ve Kazaların başlarına Zuama ve Tımar sahiplerince, aşiret beylerince, çıkaracakları deniz ve kara askerlerinin sayıları, başlarında bulunacak komutanları (Beylerbeyi, Sancakbeyi, Alaybeyi, Çeribaşı), gönderilecekleri liman ve kasabalar belirtiliyordu. Ancak düzensiz olarak görülebilen bu kayıtlardan, kesin sonuçlar çıkarma olanağı bulunmamaktadır. Yukarıda tarihleri saptanan emirlerin başlıklarından ve ulaştırma maddelerinden Rumeli, Anadolu, Karaman, Rum (Sivas), Budin, Tamsvar, Erzurum, Diyarbakır, Halep, Mısır, Trablusgarp, Tunus Beylerbeylerine, ayrıca Vize Beyine (Birer örneği Rumelideki Sancak ve Kasabalara), Kilis, Sam-sat, Tırhala, Kütahya, Saruhan, Aydın, Menteşe, Hamiteli, Teke, Karahisar-ı sahip Ankara, Kangırı (Çankırı, Hudavendigâr, Kaseri, Sultanönü (Eskişehir), Bolu, Kastamonu, Ayıntap (G. Antep), Mardin, Hasankeyf, Ahyolu, Abbas (Tunus sınırında), Zuvvare (Trablusgarp'te), Sancak ve Kasabalarının Beylerine, Kadılarına, Hakimlerine, Kaidlerine yazılmış olduğu anlaşıyordu.

Emirlerin tümü bulunamadığından, Silah altına alınacak asker sayısı kesin olarak bilinmediği gibi, ulaştırılan emirlerde belirtilen isteklerin bütününe yerine getirilmesine ve istenen askerlerin tam olarak katıldığına değin bir bilgiye de rastlanmamıştır. Harekâta katılan kuvvetler (Üçüncü Bölümde), uygulanan sefer planının sonucunu kanıtlamaktadır.

2. İspanyol Silahlı Kuvvetlerinin Seferberliği ve Uygulanışı :

İspanyolların, Tunus çıkıntısını savunma amacıyla, bölgede aldıkları savunma önlemlerinden başkaca bir bilgiye rastlanmamıştır. Aslında, İspanyollar da Anayurdlarından en az 1000 Km. uzakta ve en güçlü bağlaştığı Venedikten ayrılmış ve yalnız kalmış olduklarından, desteklenmesi zor durumda olan bu bölgenin elde bulundurulmasından umutsuzluğa kapıldıkları düşünülebilir. Bu düşünce ile de, bu bölge kendi kaderine bırakılmış olabilir.

C. YIĞINAK PLANLARI VE UYGULANMASI

1. Türk Silahlı Kuvvetleri :

Genel :

Uygulanan kurallara göre, devlet sefer planı gereğince, Bir harbe karar verdiği zaman sefer hazırlıklarına geçilir, bunun için geçen kısımlarda belirtildiği üzere seferberlik emirleri ulaştırılırdı.

Hazırlık emirlerini alan Kapıkulu Ocakları, harekât alanı Anadolu yakasında ise, Üsküdar (Doğancılar) da, Rumeli yakasındaysa Topkapı ve Edirne kapı dışında Davut Paşa alanında toplanırlardı. Burada eksikliklerini gideren Ocak Askerleri, harekât bölgesine varmak üzere emredilen günde, belirlenen yoldan yürüyüşe geçirilirdi.

Eyalet Askerlerine gelince; ordunun büyük kısmını oluşturan bu eyaletler, harp ilanının arkasından ve harp ilanı yapılmadığı hallerde verilen sefer hazırlık ve seferberlik emirlerine uyararak, önce bölgelerinde, Çeribasıları, Alaybeyleri ve Sancak Beyleri Komutasında toplanır ve sonra harekât bölgesinde gösterilen yerlerde toplanırlardı.

İstanbul'da kıta yoğunluğunu önlemek için gerektiğinde Anadolu ve Rumeli Askerlerinin bir kısmı, bölgesel toplanmalardan sonra Gelibolu üzerinden Rumeli'ye veya Anadolu'ya geçirilirdi. Verilen emirlerde, bunların yürüyüş yolları konakları ve son toplantı yerleri (yığınak bölgesi) belirtilir. Büyük kuvvetlerin toplanma yeri, ortalama durumun cepheye yakınlığı, iki yana kuvvet kaydırma olanakları bakımından uygun bir yer seçilirdi.

Tunus seferinde bu kuralları, harekâtın özelliği nedeniyle uygulama olanağı yoktu. Bu harekâta, Kara Kuvvetleri ve Donanma için genel toplanma yeri (Yığınak) olarak İstanbul seçilmiş, bunu uzun bir konvoyla deniz yolculuğu izlemiş ve Halkulvad yakınlarında uygun görülen yere yapılan çıkarma ile son bulmuştu.

2. İspanyol Silahlı Kuvvetleri :

İspanyol Silahlı Kuvvetlerinin yığınak planları üzerinde de belgesel ve tarihsel bilgilere rastlanmamıştır. Aslında bölge daha çok önceden, savunma amacıyla tertiplenmiş, sınırlı kuvvetlerce tutulmuş ve korunmuş bulunuyordu. Bu durumda seferberlik ve yığınak sorunu düşünülemezdi. Bu kuvvetlerin ikmâllerinin de yerlerinden ve olanak bulunursa kaçamak yoluyla anayurtlarından deniz yoluyla yapıldığı sanılmaktadır.

Özetlenecek olursa :

Türk Silahlı Kuvvetlerinin sefer planları, seferberlik ve yığınak hareketleri üzerine en küçük ayrıntılarına dek ve tüm olarak belgesel ve tarihsel bilgilere rastlanamamış olması yanında, seferin başından sonuna kadar aksaksız uygulanması, harekâtın köklü hazırlanmış planlara dayatılmış olarak uygulandığını kanıtlamaktadır.

Üstün Türk Silahlı Kuvvetleri karşısında, düşmanın, daha önceden tasarladığı ve saptadığı yerlerde (Halkulvad Kalesi ve sonradan yapılan berkitmeler) savunmayı kabul ettiği ve buna göre hazırlandığı da bir gerçek olarak ortada durmaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HARBİN İLANI, HAREKAT VE MUHAREBELER

A. HARBİN İLANI VE HAREKAT PLANI

1. Harbin İlanı :

Osmanlı Devleti, Kıbrıs'ın ele geçirilmesinden bu yana, İspanya ile harp halinde bulunuyordu. Bu nedenle iki devlet arasında siyasal ilişkiler gergin olup, en başta Tunus sorununun çözülmesi gerekiyordu. Venedik Cumhuriyeti, Osmanlı Devleti ile barış antlaşmasını kabul ettikten sonra, siyasal ortam Osmanlı Devletinin yararına olmuştu. Bundan başka olarak, Türk Deniz Kuvvetlerinin İstanbul'a dönüşünü kollayan İspanyol Komutanı, Tunus Kasabası'nı geri alarak, kasabanın yönetimini İspanyol yanlısı Hafs soyundan Mevlay Mehmet'e bırakmıştı.

Durumun bu biçimde gelişmesi ile Osmanlı Devletinin sefer Planlarından olan Tunus harekâtına başlaması ve sonuçlandırılması zamanı gelmiş ve yeniden harp ilanına gerek görülmemiştir.

2. Harekât Planı :

Genel hedef, Tunus çıkıntısının İspanyollardan geri alınması ve temizlenmesi, eyaletin tüm olarak Osmanlı Devleti egemenliği ve yönetimi altına alınması olarak tanımlanabilirdi.

Hedefin elde edilmesi için uygulanacak harekât planı ise, hazırlanacak büyük bir donanma (deniz gücü) ve yeterli kara ordusunun İstanbul'da toplanması ve buradan en elverişli mevsimde hareket edilmesi, harekât sırasında, deniz geri sahasının ve ulaşımının güvenliği için İtalya ve Sicilya kıyılarının kontrol ve düşmandan arındırılması için, ileri hareket yolunun ve yönünün buralardan geçirilmesi öngörülmüyordu.

Güney İtalya ve Sicilya kıyılarında yuvalanması ve gizlenmesi umulan düşman korsan gemilerinin, Türk Donanmasının gerisinden baskın ve saldırılarda bulunamaması için buraların önce temizlenmesi ve deniz geri bölgesinin güvenliğinin sağlanması zorunluğu vardı. Hareket yolu ve yönünün bu amaçla seçildiği düşünülebilir.

Deniz Harekâtı, kuvvetli olarak berkitilen ve savunulan Halkulvad Kalesinin ele geçirilmesi için, burasının etkisi dışında seçilen ve taarruza elverişli olan bir bölgeye yapılacak çıkarma olarak sonuçlanacaktır. De-

Adı geçen Beylerbey'liklerine bağlı Sancaklardan bu sefere katılanların bir kısmı doğrudan doğruya Sancak beylerinin ve bir kısmı da (Sancak beylerinin görevleri başlarında kalmaları nedeniyle) Alaybeylerinin komutasında olarak katılmışlardı [1].

b. Harekâta katılan Kara Kuvvetleri [2]:

Tunus'un Fethi (1574) harekâtına katılan Kara Kuvvetleri toplam olarak, 40 - 45 bin kişi arasında bulunmaktadır (Kuruluş : 3).

Bu kuvvetler, kaynak belgeler ve tarihlerine göre kapıkulu ocakları askerleri ile, Rumeli, Budin, Karaman, Anadolu, Rum (Sivas), Erzurum, Dulkadir (Maras), Trablusgarp, Tunus, Cezayir Eyaletlerinin askerleri, Suriye, Mısır gönüllüleri ve kale azaplarından oluşuyordu. Belgelerden anlaşıldığına göre adları yazılı eyaletler tüm olarak sefere katılmadığı gibi, bir kısım eyaletlerden donanma (Deniz Kuvvetleri) adına da asker toplanmıştı.

Kurulustaki kuvvetlerden Rumeli ve Anadolu yakasından katılanlarla, kapıkulu ocakları İstanbul'dan hareket eden donanma ile, Suriye ve Mısır gönüllülerinin bölge limanlarından kaldırılan gemilerle, Trablusgarp ve Cezayir Kuvvetlerinin kendi bölgelerinden çıkarma yerine gelmiş olmaları gerçek olarak kabul edilebilir.

Bir kısım tarihlerde Kapıkulu Ocaklarından 7000 Yeniçeri (yaya), 7000 Sipahi (atlı) gösterilmektedir. Kâtip Çelebinin, yapıtında, yalnız (Sağ Ulufe Bölüğü koşuldu) deyiimi ve Mısır Gönüllüleri sözü geçmektedir.

Böyle ise Sipahilerin atları ile birlikte olması düşünülebilir. Ancak yapılan harekât, gemilerle deniz aşırı bir yolculuk olacağına göre, önce bu kadar çok sayıda atın birlikte ve birliğiyle taşınması için bir o kadar gemiye gereksinme gösterecektir. Sonunda, harekâtın karakteri, kalelere dayanan bir düşmana karşı muharebe olacağına göre, dar bir alanda, berkitmelere yönelik bir taarruzda, atların kullanılması olanağı bulunmamaktadır.

Gerek çok sayıda gemi gereksinmesi, gerek atlı hareket ve taarruz olanaksızlığı karşısında, atlı bölüğün bu konvoyla atsız olarak katılmış olması gerekir.

[1] Başbakanlık Arşivi Mühimme Defteri No : 25, Sıra No : 93/1049,9/75 ve 5/521, Sıra numaralarında adları geçen Beylerbeylerinin görevleri başlarında kalcaklar belirtiliyordu. Mufasssal Osmanlı Tarihi, 3 ncü cilt, S. 1259 İskit yayınevi.

[2] Kâtip Çelebi - Tuhfetül Kibar Fı Estarilbihan Cilt, Sayfa. 144 - 145 - Hammer, 6 ncı Cilt, S. 277 - İ. Hakkı Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi, 3 ncü Cilt, Sayfa. 29.

Ayrıca, bu durumda, hayvan yemi ve yiyeceği ikmali zorunluğu da, atları bırakmayı zorlayan bir neden olarak görülecektir. Ve yine bu nedenlerle, eyalet askerlerinin de atsız olarak bu sefere katılmasının doğal sayılması gerekir.

İstanbul'dan donanma ile yola çıkarılan Kapıkulu ve Eyalet Askerlerine ve Suriyeden katılan (6000) gönüllü toplamının yaklaşık 40.000'i bulunduğu kabul edilebilir.

Bundan ayrı olarak, harekât alanına ayrı konvoylar halinde gelecek ve katılacak olan Mısır Gönüllüleri ile Trablusgarp ve Cezayir Beylerbeylerinin Kuvvetleri ve Tunus'tan katılması doğal olan yerli askerlerle birlikte tüm Kara Kuvvetleri 45.000 dolayında olarak değerlendirilmiştir.

Harekât Öncesi Eylemler :

Vezir Piyale Paşa'ya 26 Temmuz 1573'de yazılan fermanla [1]; "Dubrovnik'ten alınan haberlere göre; İspanya Deniz Komutanı Don Juan'ın sağladığı gemilerle ve askerlerin bir kısmı Malta ve Napoli'ye gönderdiği, kendisinin de Messina'ya gitmekte olduğu ve emri altında en çok 150 gemi bulunduğu, alınacak tutsaklardan daha geniş bilgi toplanması" istenmişti.

Vezir Piyale Paşa'ya 3 Ağustos 1573'de yazılan hükümde de [2] : "Gönderilen mektuptan, Mora Yarımadası Güneydoğusunda bulunan Benefşe (Monomvasya) Limanına vardığı, haber toplama amacıyla tutsak yakalamak için gönderilen Kalite (kürekli keşif gemisi) -lerin döndüğü ve sağlanan bilgiye göre İspanyolların ancak 150 Kadırga donatabildikleri ve Tunus'a taarruz etmeleri olasılığı bulunduğu bildirilmiş." ve Tunus Beylerbeyi Haydar Paşa'ya 13 Ağustos 1573'te gönderilen hükümde ise [3]; "Düşmandan alınan tutsaklardan Türk Donanmasının, İstanbul'a dönüşünden sonra, İspanya donanmasının, Tunus yönünde bir saldırıda bulunacağı öğrenilmekle Batı Cezayir Beylerbeyi Ahmet Paşa ile ortaklaşa olarak bölgelerini korumaları gereği, emrin bir örneğinin Trablus Beylerbeyi'ne yollandığı" bildirilmişti.

c. Deniz Kuvvetleri:

Komutanı : Kılıç Ali Paşa (Kaptan-ı Derya)

Deniz Kuvvetleri Komutanı emrinde harekâta katılan gemiler (Kuru-luş : 4).

[1] Başbakanlık Arşivi, Mühimme Defteri : 22, Sayfa. 156, Sıra 308.

[2] Başbakanlık Arşivi, Mühimme Defteri, 22, Sayfa. 215, Sıra 416.

[3] Başbakanlık Arşivi, Mühimme Defteri, 22, Sayfa. 218, Sıra 419.

Gemi sayıları çeşitli kaynaklara göre 260 ile 300 arasında değişmekte ise de çoğunluğu kuruluşta gösterilen sayı ve türler üzerinde birleşmektedir. Kendi kuvvet ve gemileriyle katılan Trablusgarp ve Cezayir Beylerbeylerinin gemi sayısı ve türleri üzerine kaynaklarda bilgiye rastlanmamıştır [1].

Donanmada 48.000 kürekçi bulunuyordu. Bu personel Kaptanpaşa eyaletine bağlı Kocaeli (İzmit), Biga, İnebahtı, Gelibolu, Sığla (İzmir), Ağrıboz, Karheli Sancaklarından başka, Karaman, Anadolu Sivas, Erzurum, Maraş eyaletlerine bağlı sancaklardan toplanarak sağlanmıştı. (II. ncı bölümdeki arşiv belgeleri hüküm özetlerine bak).

Donanmada bulunan 48.000 kürekçi dışında, suçlu ve tutsaklar da bulunuyorsa da bunların sayıları üzerine bir açıklama bulunamamıştır.

2. Tunus'ta Düşman Durumu (Kuruluş : 5) :

Tunus ve Bizerte Kasabalarını kapsayan Tunus yöresi, genellikle İspanyolların egemenliğinde ve etkisi altında bulunmaktadır.

a. Bölgedeki Komutanlar:

Mevlay Muhammet; Sözde Tunus Hükümdarı olup, Tunus şehri merkezinde oturmaktadır. Kendisine İspanyol Kral Naibi (vekili) prensi gibi takma ve uydurma ünler verilmiş olup, emir ve komuta yetkisine sahip değildir.

Don Pietro : Tunus bölgesi İspanyol komutanı, Halkulvad Kalesinde bulunuyordu.

Petro-Carrera : Halkulvad Kalesi Komutanı (İspanyol)

Gabrio Serbellino : Tunus Kasabası (Elbastıyan) komutanı

Salazar (Giovanni Cinogera) : Tunus'ta İspanyol birliği komutanı (emrinde 4000 asker),

Pagane Doria : Tunus'ta İtalyan birliği komutanı (emrinde 4000 asker).

b. Bölgedeki Savunma Kuvvetleri (Kroki : 1):

Halkulvad Kalesinde 7000 İspanyol ve İtalyan Kale Kuvveti bulunduğu sanılıyor (bu sayı muharebe sonunda saptanan 5000 ölü ve 2000 tutsaktan çıkarılmıştır).

[1] Müneccimbaşı Sahifül Ahbar, III. ncü cilt sayfa 531. Ömer Faruk, Tarih-i Ebülfaruk (Faruk Tarihi), III. cilt, S. 367 İ. Hakkı Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi, III. cilt, S. 29. İ. Hami Danişment, Osmanlı Tarihi Kronolojisi (1574 yılı Mayıs - Temmuz).

Tunus Kasabasında : Komutan Gabrio Serbellino emrinde; 8000 yaya ve Don Lupez Hortadu di Menduze emrinde 100 atlı savunma kuvveti bulunuyordu. Tunus Kasabasının surları yıkılmış olması nedeni ile bu kuvvetlerin en son yapılmış olan Elbastion Kalesinde savunma yapacakları anlaşıyordu .

Bu kuvvêtlerin yanı sıra, sayıları saptanamayan kurulu yerli kuvvetlerde bulunuyordu

Halkulvad ve Elbastion'dan başka, Halkulvad yakınında bulunan Bu-hayra-i Halkulvad, Mâkal-ı Halkulvad' adlı küçük berkitmeli yerlerle, Tunus Gölü ortasında Çekli Adasındaki küçük kale az sayıda kuvvetlerce savunuluyordu.

3. Donanmanın Tunus'a Hareketi :

İstanbul'da hazırlıklarını tamamlayan donanma, 15 Mayıs 1574 günü Beşiktaşta-ki Barboros Türbesi önünde yapılan bir geçit töreniyle harekete geçmişti .

Çanakkale Boğazından çıkan donanma Ege Denizi Mora Yarımadasını dolaşarak Navarin önlerine ulaşmıştı. Navarinden sonra İtalya güneyindeki Kalabria (Kalavri) Yarım adasına doğru yönelen donanma, mayıs - haziran ayları içinde bu bölgede bulunuyordu [1].

Kalabria yakasına ulaşan donanma, burada Toprakhisar denilen çevrede kısa hedefli çıkarmalar yaparak, orduya ve donanmaya yarar mallar, araç ve gereçler ele geçirmişti.

Sicilya sularına da girmiş bulunan donanma, o sıralarda İspanya egemenliğinde bulunan Messina'ya yönelmişti. Messina yakınlarında ve öteki ada ve yarımada kıyılarında göz dağı vermek amacı ile baskın ve taarruzlarda bulunulmuştu. Bu arada kimi yapıtlar yıkılmış ve yakılmıştı. Yine bu yörede yakalanan büyük bir gemi içinde bulunan boşaltılmış ve gemi ateşe verilmişti.

Donanma çevrede yaptığı bu harekâttan sonra yaklaşık 17 Temmuz'da Afrika kıyılarına yönelmiş ve planlanmış olan çıkarma bölgesine 21 Temmuz 1574'de ulaşmış ve başarı ile çıkarmasını yapmıştır.

[1] İbrahim Peçevi, Tarih-i Peçevi, I nci cilt, S. 502. İ. Hami Danişmend, Osmanlı Tarihi Kronolojisi, II nci cilt, (Mayıs - Temmuz 1574).

İskit yayını -Mufasssal Osmanlı Tarihi, 3 ncü cilt, S. 1259.

4. Çıkarma Yeri, Zamanı ve Olaylar :

Çıkarma yeri olarak; Afrika Kıyıları, Tunus Kumsalları, Tunus Kıyıları, Tunus'un 18 Km. Doğusu Halkulvad yakını gibi birbirinden ayrı tanımlarla yazılı yerler gösterilmektedir [1]. Bu dip notta yazılı kitaplarda, çıkarma zamanı da değişik tarih ve günler olarak öne sürülmektedir.

İlk hedef olarak alınan Halkulvad Kalesine yapılacak çıkarma yeri öyle seçilmelidir ki, en kısa zamanda kaleye yaklaşma olanağı bulunsun ve kaledeki savunma kuvvetlerinin de etkisi altında kalmayacak kadar açıkta ve güvenceli olsun.

Burada, Afrika Kıyıları, Tunus Kumsalları, Tunus Kıyıları deyimleri eş anlamda tutulabilir. Tunus'un 18 mil Doğusu olarak belirtilen yer, ölçülen açıklık ve Peçevi tarihine göre Kalbe adlı harap kale gözönünde tutulursa, burasının, Halkulvad Kalesinin 5 - 8 km. Kuzeyine düşen yıkık Kartaca Kalesi ve Marsa Kıyıları'nın seçilmiş olması gerekir. Ölçülen uzaklık ise, gerçekten, Halkulvad'a karşı yapılacak bir taarruz hazırlığı ve taarruz için, o günün koşullarına göre Kartaca ve Kuzeyinin çıkarma yeri olarak kabulü zorunluğu vardır.

Çıkarma zamanına gelince; Donanmanın çıkarma yeri olan Harap Kale önüne 8 Temmuz 1574 Perşembe ya da 14 Temmuz Çarşamba günü geldiği ve sekiz ya da 14 gün burada kaldıktan sonra 22 Temmuz 1574'de Halkulvad önüne geldiğini, söylenti olarak belirten yazılar varsa da, bu tür bir hareket, harekâtın baskın halinde yapılması ve en kısa zamanda sonuçlandırılması doğal olan kurallara aykırılığı nedeniyle gerçeklere uymamaktadır.

Çıkarmanın 21 ya da 22 Temmuz günlerinde yapıldığı ve 22 Temmuz günü de kuşatmaya başlandığı, belli kaynaklarda gösterilmektedir. Bir günde karaya çıkan kuvvetin bir kısmı ile bile olsa, kuşatma ile görevli birliklere taktik düzenler verilmesi, gerekli keşiflerin uygulanması ve sonuçlarının alınması, kuşatma için gerekli silah, araç, avadanlık ve lağım, humbara gereçlerinin taşınması gibi eylemler yapılmadan, bu birliklerin hemen kuşatmaya geçirilmesi olanaksızlığı nedeniyle çıkarmanın en geç 21 Temmuz günü ve gecesi başlamış olmasını kabul etmek gerekir.

Kısaca, yukarıdaki incelemeye göre, donanmanın, en geç 21/22 Temmuz 1574 de, Halkulvad Kalesinin 5 - 8 km. kuzeyinde bulunan Kartaca ve Marsa Kıyılarına çıkarma yaptığı temel alınabilir.

[1] Hammer, Devleti Osmaniye Tarihi, VI ncı cilt, Sayfa, 276 - 277.

İ. Hami Danişmend, Osmanlı Tarihi Kronolojisi, II ncı cilt, S. 417.

İskit yayını : Mufasssal Osmanlı Tarihi, Cevri İbrahim, Cevri Tarihi, I ncı cilt, İstanbul, Süleyman Efendi Matbaası, 1291, Sayfa, 125.

Kartacaya çıkan birlikler buradaki Kalbe (Kartaca) adlı Kaleyi onarıp, bundan Korugan olarak yararlanmıştı. Donanmadan Kartaca bölgesine çok sayıda Türk askerlerinin çıkarıldığını gören ve Halkulvad Kalesi dışında ve Benegrad adlı küçük bir kalede bulunan İspanyol askerlerinin, baskı görmeden, Halkulvad Kalesine sığındıkları saptanmıştır. Bundan başka Tunus Hükümdarı, Mevlay Muhammed'in bu sırada yanındaki 7000 askeri ile Medine (Elbestiyan olabilir) adlı kalede bulunduğu, Türk kuvvetlerinin kuşatma eylemi sırasında gece karanlığından yararlanarak, Halkulvad Kalesine girdiği belirtiliyordu [1].

Tunus Hükümdarı Mevlay Muhammed'in yanında 7000 askeri bulunduğu, öteki belgelerde yazılı olmadığından, bu sayının abartılmış olduğu sanılmaktadır. Aslında Halkulvad Kalesinin kendi birlikleri dışında bu sayıda askeri olması ve barındırması kuşku ile karşılanır.

5. Türk Ordusunun Halkulvad Kalesini Kuşatması ve Ele Geçirmesi (Kroki : 1) :

22 Temmuz 1574 günü başlayan kuşatma için, Serdar Sinan Paşa; Trablusgarp Beylerbeyi Mustafa Kemal Paşa ile, Tunus Beylerbeyi Haydar Paşa görevlendirilmişti [2].

Kuşatma için adı geçen komutanların emirlerine yeter sayıda Yeniçeri ve Azap Askeri ile Mısır Gönüllüleri verilmişti. Halkulvad yakınlarında bulunan İspanyol kuvvetleri kaleye çekilmişler ancak kale dışındaki küçük berkitmeler ve siperlerde kalan az sayıda İspanyol birlikleri direnmelerini sürdürüyorlardı.

İlk aşamada, Türk Kuvvetleri kale karşısında düşman silahlarının etkisinden korunmak amacıyla tahkimat işine koyulmuşlar ve bunun yanı sıra taarruza hazırlık olarak topraklarını mevzilendirmeye başlamışlardı.

2 Ağustos 1574 günü Arap Ahmet Paşa emrindeki kadırgalardan kalenin yakınına yeniden yeniçeri askeri çıkarılmıştı. Bunun üzerine kaledeki İspanyol kuvvetleri, karşı taarruza geçmiş, çetin ve inatla muharebelerden sonra, kale dışına çıkan İspanyol kolları kaleye çekilmek zorunda kalmışlardı [3].

[1] İbrahim Peçevi, Tarih-i Peçevi (Peçevi tarihi) 1 nci cilt, S. 502.

[2] Cevri İbrahim Çelebi, (Cevri tarihi), 1 nci cilt, İstanbul, Süleymaniye Mat. 1291, Sayfa, 125.

[3] Münecim başı, Şahaiül ahbar, III ncü cilt, İstanbul, Matbaayı amire, 1285, S. 531.

Zeyreki Tarihi, Fethi Kıbrıs, S. 57 (Türkiyat enstitüsünde fotokopi).

Halkulvad Kalesinin kuşatılması sürdürülürken, donanma da düşmandan yana denizden gelebilecek bir taarruzu ya da yardımı önlemek ve engellemek üzere gereken güvenlik tedbirlerini almıştı.

Bu sırada Seksoncubaşı (Samsuncubaşı) komutasında 1000 kişilik Yeniçeri, Sipahi, Silahtar Bölüklerinden oluşan bir kuvvet de Tunus'a gelmişti. Bu kuvvetlerin Tunus Şehri yakınlarında siperlere yerleşmiş bulunan İspanyol Kuvvetleriyle yaptıkları muharebeler başarılı olmuş ve düşmana kayıplar verdirmişti.

Kuşatmanın başlamasıyla, ilk iş, kaleye yaklaşmaya engel olan derin hendeklerin doldurulması gerekiyordu. Bu amaçla eyleme toprak sürülmesiyle girişildi. Sürülen topraklarla hendekler dolduruluyordu. Öte yandan mevzilendirilen havanlarla kale döğülüyor, toprak sürme çabaları destekleniyordu.

İspanyollar'ın kırk yıldır ellerinde tuttıkları ve sürekli olarak tahkim ettikleri ve ele geçirilmesini olanaksız saydıkları Halkulvad Kalesi, artık Türk Ordusunun ağır baskısı altına alınmış, karadan ve denizden kuşatılması sağlanmıştı.

Kuşatma günleri ve eylemleri birbirini izliyordu. Bu günlerde Yanya Sancak beyi, emrindeki 200 gözüpek eriyle kale duvarı dibine yaklaşmayı ve duvarda gedikler açmayı başarmıştı. Gedik açma başarısının arkasından yaptıkları hücumlar sonunda, İspanyol Kuvvetleri iç kaleye çekilmek zorunda kalmışlardı.

Bundan sonra iç kale her yandan topçu ateşiyle döğülmeye başlamıştı. Bir yandan da donanmada bulunan Yeniçeriler ve Kürekçiler de karaya çıkarılarak bunlarında saldırıya katılması ile kaleyi çevreleyen hendeklerin doldurulma işi tamamlanmış oluyordu.

Bu işler yapılırken düşman ateşlerinden korunmak amacıyla uygulanan toprak sürme çabaları da sürdürülüyor ve özel olarak yetiştirilen Lağımçı Birlikleri de kale duvarlarında gedikler açma eylemini başarı ile yürütüyorlardı.

Böylece bir aydan bu yana sürdürülen çalışmalarla kalenin kuşatılması tamamlanmış ve genel bir taarruz için olgunlaştırılmış oluyordu. Bu durumda genel bir taarruza geçilebilirdi.

23 Ağustos 1574 günü için genel taarruza karar verilmişti. Bugün bu amaçla her yönden kaleye yaklaşıyordu. Öte yandan düşman da yaklaşan hücum kollarına karşı yer altında lağım hazırlığında bulunmuş ve bu amaçla lağımlara 50 kantar (2822.6 kg) Topotu da denilen patlayıcı madde yerleştirmişti.

Türk ordusunun yaptığı hücumlar üzerine, düşman hazırladığı lağım-ları patlatmıştı. Patlamaların etkisi ile oldukça ağır kayıplar verilmiş ve bu arada iki Sancakbeyi şehit düşmüş, açılan gediklerden girmeyi başa-ranlar da geri dönmek zorunda kalmışlardı. Bu nedenle Türk Askerlerinin ilerleme çabaları duraklamış oluyordu.

Son Hücum ve Kalenin Alınması :

Ertesi gün (24 ağustos 1574), öğleye doğru Türk Ordusu yeniden ta-arruz ve hücumla geçmişti. İspanyollar böyle bir hareketi beklemedikle-rinden, baskına uğramışlardı. Kalede açılan gedikler ele geçirilmiş, bura-lara yerleştirilen silahlarla kale içinde bulunan düşman kuvvetleri top ve tüfek ateşi altına alınmıştı. Bu hareketle dış kale tüm olarak Türk kuv-vetlerinin egemenliğine geçmiş oluyordu.

Üçüncü gün (25 ağustos 1574), kale içinde çok kanlı muharebeler sürdürülmüş, sonunda 33 gün süren çetin muharebelerden sonra Halkul-vad Kalesi Türkler'in eline geçmişti.

Bu muharebeler sonunda, İspanyollardan 2000 tutsak alınmıştı. Ka-le Komutanı Don Pietro ve Tunus Kralı Mevlay Muhammet tutsaklar ara-sında idi. Ayrıca 200 - 225 kadar top da ele geçirilmişti. Ele geçirilen top-lardan 190'ı gemilere yüklenerek, İstanbul'a taşınmış, kalanı Tunus savun-ması için Tunus'ta bırakılmıştı. Ele geçirilenler arasında 30 kadar bay-arak da bulunuyordu.

İspanyolların Halkulvad Muharebesinde ölü olarak kayıpları 5000 kadar saptanmıştı.

Halkulvad Kalesi, ele geçirildikten sonra, gelecekte yeniden düşman eline geçmesi olasılığı da düşünülerek kale duvarları ve burçları'nın yık-tırılmasına Türk Komutanlığınca emir verilmiş ve bunlar, 30 yere yerleş-tirilen lağımlarla yıktırılarak işe yaramaz duruma getirilmişti.

6. Bastiyon Kalesinin Ele Geçirilmesi :

Türk Ordusunun Halkulvad yakınlarına yaptığı çıkarma ile Tunus'ta bulunan yabancı (İspanyol - İtalyan) Kuvvetleri savunma için kasaba ile göl arasında kurulmuş olan Bastiyon Kalesine girmişlerdi.

Halkulvad Kalesi'nin alınmasından sonra sıra bu kaleye gelmişti. Bu amaçla ayrılan yeterli bir Türk Kuvveti, yine Mustafa Kemal Paşa ile Haydar Paşa komutasında iki grup olarak, Bastiyon Kalesine yönelmişti. Burada da, bilinen kurallara uyularak yaklaşık 27 Ağustos 1574'de kuşat-ma hareketine geçilmişti. 17 gün sürdürülen kuşatma sırasında, kaleye karşı 5,8 ve 11 Eylül günlerinde olmak üzere üç kez hücum girişiminde bulunulmuştu.

Kaleyi, komutan Gabrio Serbellino emrindeki Pagano Doria ve Giovanni Sinogera emrindeki birlikler savunuyorlardı (Kroki : 1).

Son kez, 13 Eylül 1574 günü girişilen dördüncü hücum karşısında kale, Türklerin eline geçmişti (12 Eylül Pazar günü alındığı söylentisi de vardır). Kale Komutanı Gabrio Serbellino, kaleyi teslim etmiş ise de, kaleyi savunan birlik komutanları (Pagano Doria ve Giovanni Sinogera) başarılı bir savunmadan sonra, yaralı olarak bir kısım erleriyle göl ortasındaki Çekli Adasına çekilebilmişlerdi.

Bastiyon Kalesi düşünce, buradaki İspanyol Kuvvetleri Komutanı Gabrio Serbellino Serdar Sinan Paşa'nın önüne çıkarılmış ve Serdar kendisine, Halkulva'dın alınmasından sonra, savunmayı hangi inanç ve güvenle sürdürdüklerini sormuştu.

Öte yandan savunmayı sürdürmek amacı ile Çekli Adasına çekilen Pagano Doria ile Giovanni Sinogera'ya Sinan Paşa ve Kılıç Ali Paşa gönderdikleri ortak imzalı Notada "Kendilerinin cesaretle muharebeleri övülüyor, teslim olmaları halinde, kalede bulunanların yaşamlarına ilişilme-yeceği ve serbestçe çekilip gidebilecekleri" bildiriliyor ve söz veriliyordu.

Pagano Doria, verilen bu söze inanmıyarak, Türkler yerine yerli Araplara güvenerek hayatını kurtarmaları halinde kendilerine 1000 altın vadederek dört Arap'a teslim olmuştu. Araplar ise, Pagano'yu kurtaracakları yerde başını kesip Serdara getirmişlerdi, Giovanni Sinogera ise daha akıllıca davranıp Türklere güvenmişti. Kalede bulunan tüm İspanyolları özgürlüğe kavuşturabilmek amacıyla Sinan Paşa'ya gitmiş, bu arada İspanya Krallığı hazinesinden verilmiş olan 15.000 Duka altını da teslim etmişti. Sinan Paşa ile konuşmasından Bastion Kalesinden buraya kaçmış olanların da serbest bırakılmasına çalışmış ise de Serdar yapılan önerilerini kabul etmemişti. Ancak Sinan Paşa Pagano'nun kesilmiş başını da göstererek Çekli Adasına sonradan gelenlerin tutsak sayılacağını, kalede önceden görevli olanların serbestçe çıkıp gitmelerine izin verileceğini bildirmişti. Bu koşullara göre düzenlenen bir teslim sözleşmesini imzalamaya zorunluğunda kalan Giovanni Sinogera kalede bulunan tüm personelden 50 kişiyi kurtarabilmişti [1].

Bastiyon Kalesinin alınmasından ve Çekli Adası'nın tesliminden sonra Tunus harekâtı sona erdirilmiş ve Tunus sorunu çözümlenmiş oluyordu.

[1] Hammer, III ncü cilt, Sayfa. 277-278,

İSKİT YAYINEVİ, Mufasssal Osmanlı Tarihi III ncü cilt, İstanbul, Tan matbaası, 1959, Sayfa. 1260-1261

Halkulvad dolaylarında bulunan Buhayra-i Halkulvad ile Mâkal-i Halkulvad tahkimli yerler de kendiliğinden düşmüş ve savunanlar teslim olmuşlardı.

Buraya kadar olan harekât ve muharebeler sırasında, İspanyol donanması ortalıkta görülmediğinden Deniz Kuvvetlerine başka bir görev düşmemişti.

Tüm İnsan Kayıpları :

Halkulvad ve Tunus kanlı muharebeleri sonunda 8100 İspanyol ile onlardan yana yerli ve Hafşilerden binlerce kişi ölmüş, öteyandan 10.000'e yakın Türk ile Türklerden yana yerli gönüllü şehit olmuştu. İki yandan şehit ve ölümlerin toplamı 30.000'i aşıyordu [1].

Sonuç :

Harekâtın aşamaları özetlenecek olursa, Tunus'un Fethi (1574) başlığı, aşağıdaki aşamaları içeriyordu.

- a. Türk Silahlı Kuvvetleri (Kara - Deniz), Büyük kısmının İstanbul'da toplanması,
- b. Donanmanın İstanbul'dan hareketi, Çanakkale Boğazından çıkışı, Mora Yarımadasını dolaşarak, İtalya Güneyi ve Sicilya kıyılarından keşif ve baskınlarda bulunarak Tunus çıkıntısında Halkulvad Kalesi yakınlıklarına yaklaşması ve çıkarma eylemine geçmesi,
- c. Karaya çıkan birliklerin Halkulvad Kalesini kuşatması, taarruzu ve kalenin ele geçirilmesi,
- d. Kara harekâtı sürdürülürken, donanmanın Tunus Körfezindeki gözetleme ve güvenlik görevlerini üstlenmesi,
- e. Halkulvad'ın ele geçirilmesinden sonra, 17 günlük bir kuşatma sonunda Bastiyon Kalesinin alınması,
- f. Çekli Adasının ve öteki iki küçük direneğin teslim olması ile sonuçlanmış oluyordu.
- g. Yukarıdaki fıkralarda belirtildiği gibi, Türk Silahlı Kuvvetleri (özel görev Kuvveti) olarak, zamanın gereklerine göre, kendisine verilen görevi başarı ile sonuçlandırmıştır.

[1] T. Yılmaz Öztuna, Türkiye Tarihi, VII nci cilt, İstanbul, Tiedruck Matbaacılık A. Ş. Basımevi, 1965, Sayfa, 184.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

LOJİSTİK VE İDARİ FAALİYETLER

A. TEŞKİLAT

1. Genel :

Osmanlı Hükümeti bir sefere (harekâta) karar verdiği zaman, prensip olarak lojistik çalışmaları ön planda tutulur, ikmal bakımından gerekli hazırlıklar yapılır.

Hazırlıklar tamamlandıktan sonra da harekâta girildi.

2. Harp Hazırlıkları :

- a. Harp giderlerinin karşılanması için para sağlanması,
- b. Ordunun sefer gereksinmesi olan yiyecek, donatım, harp, silah, araç ve gereçlerin tedarik, depolama ve dağıtımı,
- c. Harekât planlarında savaşı, düşman arazisine kısa zamanda kaydırarak, bölge kaynaklarını ele geçirmek ve yararlanmak konusu düşünüldü ve hesaplanırdı.

Başlatılan Tunus harekâtında; harekâtın karakteri gereği olarak daha çok önceden hazırlıklara başlanmış birlikte götürülmesi zorunluğu olan silah, araç ve gereçler, yiyecek maddeleri ile top ve ağırlıkların taşınmasında birliklerin yanında bulunması zorunlu olan hayvan ve arabalar olanaklar oranında gemilere yükletilmiştir.

3. Teşkilat (Lojistik Birlik ve Kurumlar) :

Kuruluş ve kadro olarak bu günkü anlamda, ordunun ikmal işlerini ve hizmetlerini (I, II, III, IV ve V nci sınıf ikmal maddelerini) sağlamakla görevli birlik ve kurumlar, zamanın gereklerine uygun olarak bulunuyordu. (Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi III ncü cilt 3 ncü kısım 2 nci ve 3 ncü bölümleri ile bu kitabın askeri güç konusuna bak)

- a. I nci ve III ncü sınıf ikmal maddeleri için yol boylarında menzil kuruluşları, büyük şehir ve kasabalarda depolar, ambarlar, fırınlar işletilirdi.

b. II, IV ve V nci sınıf ikmal maddeleri için yurdun büyük merkezlerinde top, tüfek, cephane yapım yerleri vardı. Ayrıca halkın bu gibi işler için yaptığı küçük atelyeler de bulunuyordu. İstanbul, Edirne, Semendire, İskenderiye, Şehrizor'da top döküm yerleri, İstanbul, Edirne, Bilecik, Van ve Kığı da top gülleleri yapım yerleri, İstanbul, Bor, Mısır, Bağdat ve Budin'de baruthaneler kurulmuş olup ordunun ihtiyaçları burarlardan sağlanırdı. Ağır topların taşıma güçlüğünü önlemek için harekât alanlarında geçici top döküm yerleri kurulduğu da olağan önlemlerdi.

c. Ordu kuruluşu dışında, sefer zamanı İstanbul, Edirne, Bursa esnaf ve sanatçılarından ücretli olarak toplanan ve orduya katılan orducu teşkilâtı (Ehli Hiref) görülür. Orducular seferde, orducubaşı emrinde, orduyu izlerler ve ordu birliklerinin türlü ikmal, bakım ve onarım gereksinmelerini giderirlerdi. Orducular, aşağıdaki sanatçı ve esnaf gruplarından kurulurdu:

Kılıççılar, Okçular, Semerciler, Arpacılar, Saraçlar, Dokumacılar, Eskiçiler, Berberler, Nalbantlar, Mumcular, Başçılar, Nalcılar, Attarlar, Bakkallar, Çizmeciler, Postacılar, Hallaçlar, Mutabiyeciler, Aşçılar, Terziler, Kunduracılar, Çuhacılar, İpekçiler, Şalvarcılar, Kasaplar, Çadırcılar, Demirciler, Kalaycılar, Ekmekçiler, Kazancılar harekâtın çapına göre bu üç ilden sanatçı ve esnaflar sayı ve çadır olarak orduya çağırılırdı. Tunus'un fethi için de yeterli sayıda bir orducu grubunun bulunması doğaldır.

d. Tunus'un fethi harekâtına özel olarak I nci ve III ncü sınıf ikmal maddeleri alabildiğince gemilere yükletilerek, birlikte götürülmüş, kalan gereksinimleri Tunus eyaleti ve komşu bölgelerden sağlanmıştı.

Örneğin; 15 şubat 1574'de Tunus'ta kait (Vali vekili) Ramazan Bey'e yazılan hükümde (Emirde) [1]. "Tunus'a gitmek üzere bulunan donanmanın oraya varışında, gereken hizmet ve yardımda bulunması isteği" varılan yerden ikmal durumunu doğrulamaktadır. Yine 10 Şubat 1574'te Ahyolu (Burgaz kuzeyinde) Kadısına yazılan hükümde [2]; "Yapılan peksimetlerin gemilere yüklenerek ivedi gönderilmesi ve arkasından yapılacakların da ivedi yetiştirilmesi" isteği gemilerle birlikte götürülecek I nci sınıf ikmal maddelerinin hazırlanmasında gösterilen önemi kanıtlamaktadır. 8 Temmuz 1574 tarihli raporda ise [3] "Donanma komutanı Ağrıboz'a vardığı ve hazırlanmış peksimetlerin zamanında alındığı" İstan-

[1] Başbakanlık Arşivi Mühimme Defteri, 23, Sayfa, 294, Sıra. 634.

[2] Başbakanlık Arşivi Mühimme Defteri, 23, Sayfa, 275, Sıra. 585.

[3] Başbakanlık Arşivi Mühimme Defteri, 23, Sayfa, 200, Sıra. 1941.

bul'a bildiriliyordu ki, bu da donanmanın hareket halinde de Türk sularında limanlara uğrayarak gerekli ikmallerinin yaptığını kanıtlamaktadır. Bu gibi hazırlık ve yardım emirleri, Tunus Beylerbeyinden başka Trab-lusgarp ve Cezayir Beylerine de yazılmıştır. 8 Mart 1574 tarihli hüküm özetinde ise [1]; "Düşman üzerine ilkbaharda büyük bir donanma ile ha-reket olunacağı, şimdiden harbe hazır bulunulması ve hazırlığın gizli tu-tulması gelecek kuvvetle işbirliği yapılarak, kısa sürede Tunus'un düş-mandan temizlenmesi" isteniyordu.

B. LOJİSTİK

1. İkmal işleri :

a. Besin maddeleri, hareket bölgesi ile oraya yakın olan bölgeler-den satın alınarak özellikle ana yollar üzerinde barıştan ya da seferden önceki zamanlarda depo edilmek suretiyle sağlanmıştır. Bu işler menzil örgütlerince önceden verilen emirlere göre sağlanırdı. Menzil emini denilen görevliler, yakın köylere bildiriler salarak satın alma işlerini yürütürlerdi. Kapıkulu askerlerinin ekmek ve et gereksinimleri askeri kuruluşlarca, ötekileri paraları kendilerince ödenmek üzere satıcılardan ya da orducu-lardan sağlanırdı. Bu seferdeki besleme işleri, birliklerin yiyecekleri (Ek-mek, peksimet ve ötekileri), birliklerce gemilere yüklenmiş, deniz yolu boyunca uğrak limanlardan alınmış ve kalanı da varılan bölgeden alınmış oluyordu.

III ncü sınıf ikmal maddeleri yalnız pişirme işleri için, yakacak (Odun, Kömür) maddesini içeriyordu. Bunlar da, satın alınarak, yiyecek maddelerinin depolandığı yerlerde bulundurulurdu.

Denizaşırı yapılan bu harekâtın özelliği'ne uygun olarak, gemiler depo ve dağıtım yeri olarak kullanılırken, ayrıca önceden verilmiş emirler gere-ğince yeniden ikmal sistemi de uygulanmış oluyordu. Tunus'un büyük kıs-mı ile komşu eyaletlerin Türkler elinde bulunması bu olanağı kolaylıkla veriyordu.

b. II nci, IV ncü ve V nci Sınıf ikmal Maddeleri:

II nci sınıf ikmal maddeleri, kadrolarda gösterilen silah, araç ve ge-reç donatım ve çadırlar gibi maddelerden oluşuyordu. IV ncü sınıf ise kadrolarda gösterilmeyen fakat gereksinme duyulduğunda dağıtılan yapı ve tahkim gereçlerini içeriyordu. V nci sınıf ikmal maddeleri ise; Topçu, Piyade cephane ve mühimmatı idi.

[1] Başbakanlık Arşivi Mühimme Defteri, 23, Sayfa, 313, Sıra 691.

Türk Ordusunun, bugün yukarıdaki sınıflandırmaya göre sıralanan ve adlandırılan maddelerin tespit, tedarik, depolama ve dağıtımından Topçubası ile Cebecibası sorumlu bulunuyorlardı. Bunlar emirlerindeki birlik ve kurumlara bu hizmeti yürütürlerdi.

Topçubası Emrindeki Tophane ve Öteki Birlik ve Kurumlar :

Topçubası; topçuların sevk ve idaresi yanında, topçu sınıfının silah, araç ve gereçlerinin tespit, tedarik, onarım, bakım ve dağıtım işlerine bakardı. Top döktürür, cephane ve mühimmat yaptırırdı. Topçubasının emrinde, bu işleri yürütmek için ayrı şehirlerde tophaneler, top dökümyerleri, toparabası yapım yerleri ve ilgili başka kurumlar bulunurdu.

Cebecibası emrindeki, birlik, kurum ve yapım yerleri :

Cebecibası; Topçu sınıfı dışında, öteki sınıf ve silahların, silah, araç ve gereçlerini tespit, tedarik, bakım, onarım ve dağıtım işlerine bakardı. Muharebe alanına kadar silah ve mühimmatı emir ve kuruluşlardaki araçlarla götürerek, orada birliklere dağıtmakla yükümlüydüler.

Bu harekâta, çıkarma yerinin muharebe alanına yakınlığı nedeniyle ve durumun özelliğine uygun olarak, gemilerle taşınan cephane, silah, araç ve gereçlerin çıkarma yerinde dağıtılması ikmalin sürekli olarak gemiden yapılmasını. Silah cephane ve öteki gereçler, muharebenin sonunda yine cebecibasının görevlilerince toplanır, gereken bakım ve onarımları yaptırılarak, yeni bir sefer için saklanmak üzere belli depolara götürülürdü.

Humbara; demir ya da tunçtan yuvarlak biçimde yapılan ve içinde patlayıcı madde bulunan bir savaş silahı olup, humbaracılar yapar ve kullanırlardı. Humbara el ile düşmana atılırdı, top ile atılan türleri de vardı. Humbaracılar Topçu ve Cebeci Ocağı içinde bulunurdu. Sonradan ocağa bağlı bir sınıfa dönüştürüldü.

Lağımıcılar, ocak olarak Kapıkulu Piyadesi içinde idi. Kaleleri yıkmak için toprak altında tünel açarlar, açılan tünelin uygun yerine barut doldurarak ateşlerlerdi. Özel teknik bir hizmet kolu sayılırdı.

Humbaracılar ve lağımıcılar bu hizmetlerin yürütülmesi ile ilgili yapım ve ikmal işlerini yaparlardı.

Bu gün ordudonatım kademeleri ve görevlerinin yerinde olarak, Başkomutanlık kadrosu içinde her cins yedek silah ve gereç bulunan bir Liyay-ı Şerif Takımı (Sefer-i Hümayun Takımı da denir) ve öteki seraskerler (Bölge ve Kol Komutanları) emrinde birer serasker takımı (Sefer takımı) bulunurdu. Sefer takımlarına verilecek yedek toplar Topçubasının emriyle verilirdi.

Bu dönemde orduda hafif ve ağır silahlarla araç ve gereçler :

Piyade ve Süvari sınıflarının silahları I nci bölüm askeri güçler kesiminde belirtilmişti. Yeniçerilerin kullandığı tüfeklerden bir kısmı, Yeniçerilerin kendilerince sağlanırdı. Bu tüfekler, orduca yaptırılan tüfeklerden daha üstün nitelikte görüldüğünden çoğu asker bunları kullanırdı.

Piyadenin tüfekleri ile mühimmatı, özel tıp kazma ve kürekler Cebeci Ocağının araçları ile taşınır ve savaşa girişte, muhariplere dağıtılırdı.

Ağır Silahlar; I nci bölüm askeri güçler kesiminde adları belirtilen top ve havanlar olarak sıralanmıştır.

Lağımcular; özellikle kale muharebelerinde kullanılırdı. Lağım kullanmak beceri ve bilgi işi idi. Toprak altında galeri (tünel) biçiminde açılan hendeklere patlayıcı madde (Barut) yerleştirilerek, bilinen yüksek patlayıcı ve yakıcı etkisinden yararlanılırdı. Lağımlar için gerekli barutlar, Yurt içindeki barut yapım yerlerinden savaş alanına taşınarak bütünleme sağlanırdı.

Kaleler, etkili harp silah araçları değerindedir. Savunma amacıyla barış, zamanında yapılır ve tahkim edilirdi. XVI'ncı yüzyılda Türk Ordusu; daha çok taarruz edici durumda bulunduğu, bu çağda kale yapımından çok kalelere taarruz etmiştir. Tunus Fethinde de Türk Ordusuna Halkulvad Kalesine taarruz görevi çıkmış bulunuyordu. Bu görevin gereği, ordu elinde yeterli olanaklar vardı.

Hayvan durumu, niteliği ve donatımları; Orduda hayvan sayısı, piyade sayısından çoktu. Ordu atları, yetiştirildikleri bölgelere göre, bedence değişik boyda ve güçte idi. Donatımları da hizmetlerine göre uyduruldu.

Özetlenecek olursa; Türk Silahlı Kuvvetlerinin yapacağı (Tunus Fethi) harekâtı için gerekli ikmal olanakları tam ve yeterli durumda idi, denebilir.

2. Hizmetler :

a. Ulaştırma:

Rumeli'de ve Anadolu'da harekât bakımından, merkezden sınırlara kadar uzanan ana ikmal yolları bulunuyordu.

Büyük şehirler, orduların yürüyüşlerinde yol üzerinde dinlenme merkezi olarak seçilirdi. Yollar pek düzenli değildi. Batak ve ormanlık kesimler taş döşenerek kullanılacak hale getirilirdi. Bu işler için Kapıkulu, Silahhtar bölüğü ile sınır bölgelerinde ceraher (Seraher) denilen yerli halk;

tan, yurt içinde yaya (Müsellem) denilen eyalet askerlerinden yararlanılarak yürütülür, yolları düzeltirler, engelleri açarlar, gereken yerlerde köprüler kurarlardı. Yayalar (Müsellemeler) geri hizmet birliği olarak, ordu ağırlıklarını da taşırlardı.

Zamanın ulaştırma araçları, araba, katır, deve ve merkep idi. Yenice-riler yiyecek ve öteki ağırlıklarını taşımak için çevreden beygir ve katır sağlardı.

I nci sınıf ikmal maddelerini satın alındıkları yerlerden, depolara, ka-lelere ve birliklere taşıma, bedeli hazineden ödemek üzere, ikmal madde-sini toplayan yöneticilerle bölgeden bölgeye, sınırlarına değin ve teslim edilerek taşınmaları ve ulaşımı sağlanırdı.

IV nci ve V nci sınıf ikmal maddelerinin ulaştırılması, daha küçük çapta ve seyrek olarak yapıldı. Kural olarak bu maddeler birliklerin yan-larında bulunduğundan, birlikler bunları da kendi araçları ile taşırlar ya da ikmallerini yapan topçu ve Cebeci ocakları araçları ile taşıma işleri yü-rütülürdü.

Ulaştırma; deniz, nehir ve kara ulaşımından yararlanılırdı. Bu hare-kâтта, birlikler bindirme, liman ve iskelelerine kadar (Toplanma yerleri) yukarıda açıklanan kurallara göre kara ulaşımını uygulamış, bundan son-ra çıkarma yerlerine kadar donanma ile deniz ulaştırması uygulanmıştı.

Deniz ulaşımında gemilerle en azından olarak top ve öteki ağır gereç-leri taşımak için yeteri kadar hayvan ve arabaların birlikte götürülmesi doğal olarak düşünülmüştür.

b. Teknik Hizmetler:

Haberleşme; ilkel olarak harekât alanlarında ve geriler ile atlı ve yaya habercilerle yürütülmüştü. Teknik araçlar söz konusu değildi.

Ordudonatım (Yapım, bakım, onarım) hizmeti; zamanın olanakları oranında harp sanayii kurulmuş olup, bakım, onarım işleri ikmal konu-sunda değinildiği üzere, Topçubası ve Cebecibası sorumluluğunda bu ocaklardaki uzmanlar ile, ordu birliklerine katılan sefer takımlarınca yü-rütülürdü.

Tunus harekâtında özel görev kuvveti olarak katılan bu kuvvetin or-dudonatım hizmeti, kendi çapına göre verilmiş olan uzmanlarla, kurallara uygun olarak uygulanmıştır.

Köprücülük hizmeti, gereğinde personeli ve gereçleri bölge halkından sağlanarak silahtar bölüğünün de katılması ile görülürdü.

Lağımıcılık hizmeti; taktik görev olarak harekât bölgesindeki iki kaleye taarruz ve Halkulvad Kalesinin alınmasından sonra kalenin yıkım işinde lağımıcılar bu eylemleri başarı ile uygulamışlardır.

c. Sıhhiye Hizmeti:

Kapıkulu Ocaklarının sağlık hizmeti için yetiştirilmiş tabip ve cerrahları vardı. Cemaat yayabaşlarından (Subaylardan) olan meydan çorbacıları bu hizmetlerin yürütülmesiyle de yükümlü idiler. Ordular için de de cerrahlar vardı. İçlerinden birine baş cerrah denirdi. Tüm hekimler ve eczacılar hekimbaşına bağlıydılar.

Eyalet askerlerinin seferde sağlık hizmetleri; her sancak bölgesindeki tabiplerden yeter sayıda sefer görevi verilmek yoluyla toplanırdı.

Tahliye (Hasta ve yaralıların geriye alınması) işleri de ilkel olarak yürütülürdü. Muharebelerde yaralanan ve hastalananlar birliklerce, geriye alınır ve bölgeden sağlanan at ve arabalarla en yakın köy ve kasabalara taşınarak buralarda bulundurulup barınaklara yerleştirilirdi. Böylece geriye alınan hasta ve yaralılarından iyileşenler birliklerine gönderilirdi. İyileştirilmeyenler yol boylarındaki kaza ve kasabaların yöneticilerince sağlanacak araçlarla yurtiçine memleketlerine gönderilirdi.

Veteriner hizmetleri; Voynuklar, canbazlar, yörükler ve tatarlar, geri hizmet birlikleri olarak, at bakımı, nallama ve veteriner hizmetleri gibi işleri yürütürlerdi. Bunlar ordunun vezirlerin ve öteki devlet adamlarının atlarına bakardı.

Bu çağda, sıhhiye ve veteriner hizmetleri özetle yukarıdaki kurallara göre yürütülmekte ise de Tunus Harekâtı nedeniyle bu konuda alınan ter-tip ve düzenlere değin emir ve yönetmeliklere rastlanmamıştır. (İkmal iş-leri ve hizmetler konusunda daha geniş bilgi için, Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi, III ncü cilt, 3 ncü Ks. II nci ve III ncü bölümlerine bak).

C. PERSONEL FAALİYETLERİ :

1. Harekâtın Başında Mevcutlar :

a. Kara Kuvvetleri (Yaklaşık):

7000 Kapıkulu (Yaya) Askeri

7000 Kapıkulu (Atlı) Askeri

20000 Eyalet Askeri (Rumeli - Anadolu)

6000 Suriye Gönüllüleri

? Mısır, Trablusgarp, Tunus, Cezayir Gönüllüleri (miktarı bilinmeyen).

40.000 Toplam

b. Deniz Kuvvetleri (Yaklaşık):

48.000 Kürekçi

Bunlar dışında Forsa olarak (Kürekçi) çalıştırılan, sayıları bilinmeyen suçlu ve tutsaklardan oluşan gemi personeli de bulunuyordu.

Tunus'un Fethi (1574) harekâtına, katılan yukarıda yaklaşık sayıları gösterilen kara ve deniz kuvvetlerinin, Kapıkulu ve donanmanın muvazaf kadrosu dışında kalan eyalet askerleri, kitabın II nci bölümünde belirlenen hazırlık emirleriyle, kara ve deniz kuvvetlerine katılmışlardı.

2. Personel İkmali :

a. Genel:

Devletin yükselme döneminde uygulanan kurallara göre örgütlenmelerle, her alanda büyük başarılar elde edilmisti. Bu arada orduda da personel ikmal işi köklü kurallara bağlanmıştı.

b. Kuvve, Kayıt ve Raporlar:

Kapıkulu Ocaklarının kütük defterleri, ulufe (aylık) defterleri ve icmal (toplam) defterleri, onların mevcutlarını gösteriyordu. Bu sağlıklı usul XVI ncı yüzyıl sonlarına doğru bozulmuş, uygulanması kötüye kullanılarak, sayısız yolsuzluklara yol açmıştır. Bu kayıtlarla kapıkulu askerlerinin yoklaması yapılır. Sefere katılanlar ve katılmayanlar belli olur ve ona göre işlem yapılır.

Tımarlı Sipahiler (Eyalet Askerleri) Alaybeyleri ve Sancakbeylerince, yanlarındaki zeamet ve tımar sahiplerinin kütük defterleri üzerinden yoklamaları yapılırdı. Özürsüz sefere katılmayan tımarların tımarları ellerinden alınırdı. Bunun için tımarlıların sefere katılma oranları yüksek olurdu.

c. İkmal İşleri:

Personel ikmal, çeşitli sistem ve biçimlerde uygulanırdı. Kapıkulu Askerlerinin barış zamanındaki ikmalleri acemi ocaklarından yapılırdı. XVI'ncı yüzyıl ikinci yarısından sonra bu usul de uygulanmaz olmuş, ocağa dışardan adam kayırma ile asker alınmasına başlanmış ve bu hal ocağın bozulmasına yol açan nedenlerin başlıcası olmuştu.

Eyalet Askerlerinin personel ikmal işi zeamet ve tımar sahiplerince yapılırdı. İçlerinden ölen olursa, erkek evlatları bu ikmal işini sürdürürdü. XVI'ncı yüzyılın ikinci yarısında bu usul de bozulmaya başladı. Tımarlar, kayırmacılık sonucu, zeamet ve tımara uygun niteliği olmayan kişilere,

özellikle saray ve devlet büyüklerinin yakınlarına veriliyordu. Bu kişiler de sefere gitmediklerinden ordunun en büyük insan kaynağı olan bu sistem de zayıflamış bulunuyordu.

Seferde personel ikmal işleri, genel olarak savaş bölgesine yakın olan eyaletlerden, yetmez ise gerilere doğru uzanan eyaletlerden alınarak yürütülürdü. Deniz erlerinin ikmali belirli sancaklardan özellikle deniz kıyılarında bulunan bölgelerden (Kaptanpaşa Eyaleti ve Sancaklarından) yapılırdı.

Bu ikmalleri dışında, ayrıca Osmanlı Devletine bağlı olan Kırım, Erdel, Eflak ve Boğdan Hükümetleri de, özel kanunlara göre belirli sayıda askerleriyle Türk Ordusuna katılırlardı.

Tunus harekâtı; deniz aşırı uzak bölgede uygulanıyordu. Harekâta görevli kara ve deniz gücü; tüm gereksinimleri baştan bütinlenmiş bir özel görev kuvveti niteliğini gösteriyordu. Bu bakımdan, yurt içinden ikmal düşünülemezdi. Yapılan harekâtın, ayrılan kuvvet ve geri hizmet birlikleriyle sonuçlandırılması zorunlu idi ve öyle de olmuştu.

3. Personel Yönetimi :

a. Arşiv belgeleri ve kaynak eserlerde, personel yönetimine değin, düzenlenmiş derli-toplu bir yönetmelik, tüzük ya da yasaya rastlanmamıştır. Uygulamalara ve geleneklere göre, çoğunlukla herhangi bir iç olay, başarılı ya da başarısız bir harekâttan sonra yüksek katlardaki komutanların atamaları yapılır yada geri alınırlardı. Beylerbeyileri (Valiler) ve Sancak beyleri (Mutasarrıflar) bulundukları yerlerin yöneticiliği üzerinde olduğu halde, komuta görevleri alırlardı. Bu yöneticiler harekât bölgesine yalnız kendi kapıhalkı ile ya da bölgelerinden toplanan eyalet askerlerini de emirlerine alarak orduya katılırlardı.

b. Türk ordusunda (Kapıkulu ocaklarında) yükselme için kıdem, beceri ve savaşta beceri, başarı aranırdı. Bunun yanı sıra, yükselenlerin gündelikleri de (Aylıkları) artırılırdı. Bundan başka yalnız gündeliklerinin artırılması ya da tımara çıkarılması (timar sahibi olması) yoluyla da yükselme işlemi uygulanırdı.

Savaş zamanı başarısızlığı ve beceriksizliği görülen komutanların suçları ölümü gerektiriyorsa, bunlara işten el çekirme ve sürgün cezası veriliirdi.

Yeniçeri ağaları, Beylerbeyliğine ya da Kaptan-ı Deryağa atanmaları yoluyla yükseltirilirdi. Bunların dereceleri Sancakbeyi düzeyinde sayılırdı.

c. Harp Esirleri (Tutsaklar) : Harp tutsaklarına (esirlerine) karşı yapılacak işlemler üzerine, bu çağda kabul edilmiş uluslararası bir anlaşma yoktu. Bununla birlikte tutsakların (esirlerin) canlarının ve sağlıklarının korunmaları için, düzenlenen barış antlaşmalarında gerekli koşullara yer verilirdi. Tutsaklık konusunda vire ile teslim olma işlemi de uygulanırdı. Bunun anlamı; örneğin, başarı ile bir kaleyi savunan komutan tüm olanaklarını harcadıktan sonra, kale savunmasını sona erdirmek zorunluğunda kalırsa, karşısındaki komutana vire ile teslim olma önerisinde bulunurdu. Öneri kabul edilirse, kalede savunan askerlerin silâh, araç ve donatılarıyla kaleden serbestçe çıkıp gitmelerine izin verilirdi. Askerin kaleyi böyle bir koşulla bırakması eylemine vire ile teslim denir ve bu kuvvetlere tutsak işlemi uygulanamazdı.

Tunus harekâtında, İspanyol komutanlarının, Elbastiyon Kalesi Muharebeleri sonunda yaptıkları vire ile teslim önerileri kabul edilmemiş ele geçirilen İspanyol Askerlerine tutsak işlemi uygulanmıştı.

Genellikle, harekât alanında ele geçirilen tutsaklar, yol boyundaki kasabaların yöneticilerince tutulan araba, at gibi taşıt araçlarıyla İstanbul'a gönderilir, harp sonunda ise karşılıklı tutsak değiştirme eylemleri yapılan antlaşma koşulları uyarınca yerine getirilirdi.

Tunus'un Fethi (1574) harekâtında Türkler ve İspanyolların insan kaybının 30 bin'i aştığı biliniyor ise de, bu konuda ayrıntılı bilgilere rastlanmamıştır. Halkulvad Kalesinden ele geçirilen bayraklar, 2000 tutsak ve çok sayıda donanma ile İstanbul'a getirilmişti.

4. Moral :

Moralin korunması amacıyla, ordunun beslenme, giyim ve dinlenme işleri için gereken çaba ve harcamalar üzerinde titizlik gösterilirdi.

Personele uygulanan işlemlerde, adalete, eşitliğe, dürüstlüğe, önem verilirdi.

Hizmette ve savaşta, yararlı iş görenler ödüllendirilirdi. Görevini yapamayanlar yükselme ve para ödülünden yoksun bırakılır, zararlı tutumları görülenler cezalandırılırdı.

Törenler, eğlenceler ve av tertipleri morali güçlendirici yön ve uygulamalardı. Bu amaçla, özel tüzük ve yönetmelikler düzenlenmişti. Törenlerin çoğu dini ve askeri olarak yapılırdı. Saraya, padişaha ve vezirlere özel törenler de vardı. Kapıkulu Ocaklarının sefere çıkışı ve sefer dönüşü törenleri bunlar arasında idi.

5. Disiplin, Kanun ve Nizam :

Özellikle Kapıkulu Ocaklarında, yükselme çağında sağlanmış olan disiplin kuralları, arada görülen bozukluklara karşın, henüz uygulanmakta ve temellerini korumakta idi.

Komutan ve Subaylara itaat kesinlikle baş koşuldu. Ocaklılar arasında, küçüğün büyüğe itaati ve saygısı gelenek halinde idi.

Dine bağlılık; İslam dininin ana prensiplerinden olmakla ordu ve halk arasında birlik ve kardeşlik bağlarını güçlendiriyordu.

Bir ocaklı ancak yasalarla belli edilen biçimde ve yasanın yetkili kıldığı kendi Subaylarınca cezalandırılırdı.

Mezar kaydı ve geriye kalan mal ve paralar üzerine zamanın kabul edilmiş geleneklerine göre işlem yapılırdı. Şehitler muharebe alanında usulüne göre gömülürdü. Ölülerin kişisel malları, kayıtları yapılarak tutanaklarıyla ocakta ve özel bir sandıkta saklanır ve sonunda hak sahibi olan mirascısına teslim edilirdi.

6. Sivil İşler :

Daha öncede belirtildiği gibi memleket yönetimi; askeri, ortak askeri-idari ve yalnız idari olmak üzere üç gruba ayrılmıştı (Askeri güç 4 ncü maddeye bak).

Bunlardan ikinci ve üçüncü grupta bulunanlar, ordunun yurtiçi güvenlik ve geri hizmet işlerini yürüten kuruluşları yönetmekle görevli idiler (Kuruluş : 1'e bak).

Sivil işlerin başında, orduyu yakından izlemek ve lojistik desteğini sağlamakla görevli olan ordular gelirdi. Lojistik (A-3c) de açıklanan ordular paraları hükümetten ödenmek kaydıyla, İstanbul, Edirne ve Bursa esnaf ve sanatçılarından kadroya göre tutulmuş paralı sivil bir örgüttü. Ordunun ulaştırma, yiyecek, un, ekmek, etlik tedarik, yol, köprü yapımı vb. gibi istek ve gereksinimleri harekât bölgesi ve geri bölgelerindeki çeşitli adlarla bilinen yöneticilerce ve ücretli tutulan sivil halk ile yürütülür ve uygulanırdı. (Personel faaliyetleri konusunda geniş bilgi için Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi, III ncü cilt 3 ncü Kitap, 3 ncü bölüme bak).

Özetlenecek olursa;

Türk Ordusunun, geri hizmet kuruluşları ve kurumları ile ikmal işleri çok önceki yıllarda kurulmuş olan düzen ve tertiplere uygun olarak yürütülmüştü.

Harekâtın başından sonuna kadar, uygulamalarda bir aksaklıkla karşılaşılmasına değin bir kayda rastlanmamıştır. Bu nedenle işlerin düzgün ve usullere uygun olarak yürütülmüş olduğu sonucuna varılabilir.

Yaklaşık 90 - 100 bin kişilik bir toplulukla, denizasırsı bir bölgede yönetilen bir harekâtın lojistik yönünden başarılı olarak desteklenmesi o günün koşullarına göre üzerinde önemle durulması ve değerlendirilmesi gereken bir konudur.

S O N U Ç

1. Tunus Harekâtı olarak da adlandırılan Tunus'un bu son Fethi (1574), Osmanlı, İmparatorluğunun yükselme devrinin sonlarında Kıbrıs'ın alınmasından sonra yapılan başarılı bir harekât olarak nitelendirilir.

2. Osmanlı Devleti;

Bu harekâttan önce, Venedikle barış antlaşması imzalayarak, İspanya'yı siyasi ve askerî yönden yalnız bırakmış, ortamı kendi yararına olgunlaştırmıştır.

3. Harekât öncesi, 1572, 1573 yıllarında, Mora yarımadası, Güney İtalya ve Sicilya Kıyılarında Donanma ile yapılan gösteri hareketleriyle, ileride uygulanacak harekâtın denemeleri yapılmıştı.

4. Tunus Harekâtı, her yönüyle eksiksiz hazırlanmış, güçlü bir donanma desteğiyle, plana göre uygulanmış ve başarı ile sonuçlandırılmıştır.

5. Harekât, geçen bölümlerde açıklandığı üzere beş ayı deniz yolculuğu (gidiş-dönüş), birbuçuk ayı muharebe ve temizleme hareketleri olarak altı buçuk ay sürmüştür.

6. Harekât, böylece sonuçlandırıldıktan sonra, Tunus'un bütünüyle Osmanlı Devletinin bir eyaleti oluşu sağlanmış ve Doğu Akdenizle, Batı Akdeniz arasındaki geçiş güvenliği için girişilmiş olan harekât amacına ulaştırılmıştır.

7. İnebahtı (Lepanto) yenilgisinden sonra, İspanya'ya ağır bir darbe indirilmekle, bu devletin Kuzey Afrika egemenliğine son verilmiştir.

8. Osmanlı Devleti, bu harekâtla, Akdeniz'deki üstünlüğünü, öteki devletlere karşı bir kez daha kanıtlamıştır.

9. Harekât, bu biçimde sonuçlandıktan sonra, sonucu İstanbul'a bir raporla sunulmuştur. (Bu rapor'un İstanbul'a 17 Ekim 1574 Pazar günü ulaştığı söylenir).

10. Tunus eyaletinin yönetimi için vali Haydar Paşa'nın yerine Kılıç Ali Paşa'nın Cezayir Kaymakamı Kait (Vekil) Ramazan Paşa atanmıştır.

11. Yönetim ve güvenlik bakımından Tunus'ta gereken düzen ve tertipler alındıktan sonra, donanma ordu ile birlikte Tunus'tan ayrılmış ve 30 Kasım 1574'te İstanbul'a ulaşmıştır.

1. Die erste Aufgabe ist die, die in der ersten Aufgabe
des ersten Teils des Buches, die in der ersten Aufgabe
des ersten Teils des Buches, die in der ersten Aufgabe

2. Die zweite Aufgabe ist die, die in der zweiten Aufgabe

des zweiten Teils des Buches, die in der zweiten Aufgabe
des zweiten Teils des Buches, die in der zweiten Aufgabe
des zweiten Teils des Buches, die in der zweiten Aufgabe

3. Die dritte Aufgabe ist die, die in der dritten Aufgabe
des dritten Teils des Buches, die in der dritten Aufgabe
des dritten Teils des Buches, die in der dritten Aufgabe

4. Die vierte Aufgabe ist die, die in der vierten Aufgabe
des vierten Teils des Buches, die in der vierten Aufgabe
des vierten Teils des Buches, die in der vierten Aufgabe

5. Die fünfte Aufgabe ist die, die in der fünften Aufgabe
des fünften Teils des Buches, die in der fünften Aufgabe
des fünften Teils des Buches, die in der fünften Aufgabe

6. Die sechste Aufgabe ist die, die in der sechsten Aufgabe
des sechsten Teils des Buches, die in der sechsten Aufgabe
des sechsten Teils des Buches, die in der sechsten Aufgabe

7. Die siebte Aufgabe ist die, die in der siebten Aufgabe
des siebten Teils des Buches, die in der siebten Aufgabe
des siebten Teils des Buches, die in der siebten Aufgabe

8. Die achte Aufgabe ist die, die in der achten Aufgabe
des achten Teils des Buches, die in der achten Aufgabe
des achten Teils des Buches, die in der achten Aufgabe

9. Die neunte Aufgabe ist die, die in der neunten Aufgabe
des neunten Teils des Buches, die in der neunten Aufgabe
des neunten Teils des Buches, die in der neunten Aufgabe

10. Die zehnte Aufgabe ist die, die in der zehnten Aufgabe
des zehnten Teils des Buches, die in der zehnten Aufgabe
des zehnten Teils des Buches, die in der zehnten Aufgabe

11. Die elfte Aufgabe ist die, die in der elften Aufgabe
des elften Teils des Buches, die in der elften Aufgabe
des elften Teils des Buches, die in der elften Aufgabe

Padişah Selim II.'nin Kişiliği :

Tunus'un Fethi (1574), Padişah Selim II. zamanında gerçekleştiği için, kendisinin kişiliğine kısaca değinmek gereklidir.

Selim II.; Kanuni Sultan Süleyman'ın oğullarından biridir. 1524 yılında doğmuş, 1566 yılında babasının savaş alanında (Zigetvar) ölümü üzerine Belgrat'a gelerek Padişah olmuştu. Burada, geleneksel cülus bahşisini dağıtmadığından yenicilerin hoşnutsuzluk gösterileriyle karşılaşmıştı. Padişah ve ordu bu hava içinde İstanbul'a döndü. Yenicilerin bu taşkınlıkları İstanbul'da devam edince Sadrazam Sokullu Mehmet Paşa'nın Padişah ile yeniciler arasında yaptığı aracılık sonunda anlaşmazlık çözüme bağlanmıştı.

Selim II., yumuşak huylu, dini inançları kuvvetli, rahatına ve eğlenceye düşkün, avcılıkta ve yay çekmede beceri sahibiydi. Kendisini ordusunun başında sefere gitmeyen ilk Osmanlı padişahıdır. Güzel sanatlara değer veren bu Padişah'ın teşvikiyle zamanında yirminin üstünde bilgin, şair, resim ve musikî ustaları yetişmiştir. Sekiz yıllık padişahlık süresini damadı ve sadrazamı Sokullu Mehmet Paşa'nın yüksek yetenekli ve disiplinli yönetimiyle parlak ve başarılı olarak geçirmişti. Bu dönem tarihte (Sokullu dönemi) diye adlandırılır.

1877

1877

1877

1877

1877

K R O N O L O J İ

TARİHİ	:	K O N U	:
	1513	Barbaros kardeşlerin Halkulvad limanını alması,	
	1516	Barbaros kardeşlerin Cezayir'i ellerine geçirmeleri ve Cezayir Devletini kurmaları,	
	1516	Suriye'nin Fethi (Ridaniye muharebesi),	
	1517	Mısır'ın Fethi,	
10 Ekim	1518	Oruç Barbaros'un Fas sınırındaki Tlemsen muharebesinde şehit olması,	
	1519	Hızır Barbaros (Hayrettin Paşa)'nın Cezayir'i Osmanlı Devletine bağlaması ve kendisinin Cezayir Beylerbeyliğine atanması,	
	1522	Rodos'un Fethi,	
	1524	Barbaros Hayrettin Paşa'nın İspanyol ve yerlilerin taarruzu karşısında Cezayir'i terkederek Cecel'e çekilmesi,	
	1527	Barbaros Hayrettin Paşa'nın Cezayir'i yeniden eline geçirmesi,	
	1530	Şariken'in Andoria Doria komutasındaki bağlaşıklık donanması'nın Çerçe yakınında ilk olarak yenilgiye uğratılması,	
	1532	Andoria Doria komutasındaki bağlaşıklık donanma'nın Mora bölgesini eline geçirmesi,	
	1533	Barbaros Hayrettin Paşa'nın Osmanlı Devleti hizmetine girmek üzere, yerine Hasan Bey'i bırakarak, İstanbul'a hareket etmesi,	
27 Aralık	1533	Barbaros Hayrettin Paşa'nın İstanbul'a gelişi,	
28 Aralık	1533	Barbaros Hayrettin Paşa'nın Padişah'ın önüne çıkışı,	
16 Nisan	1534	Barbaros Hayrettin Paşa'nın Türk donanması Kaptan-ı Deryalığa (Deniz Kuvvetleri Komutanlığına) atanması ve Tunus'u ele geçirmekle görevlendirilmesi,	
1 Ağustos	1534	Barbaros Hayrettin Paşa'nın donanma ile Tunus'a hareketi,	

TARİHİ	:	K O N U	:
15 Ağustos	1534	Barbaros Hayrettin Paşa'nın Bizerte limanına ulaşması,	
22 Ağustos	1534	Barbaros Hayrettin Paşa'nın Tunus'u eline geçirmesi,	
29 Mayıs	1535	Şariken'in bağlaşıklık donanmasının Tunus'u almak için Barcelona'dan Tunus yönüne hareketi,	
15 Temmuz	1535	Halkulvad liman kalesini İspanyolların alması,	
21 Temmuz	1535	Tunus'un İspanyollar eline geçişi,	
	1537	Türk Silahlı Kuvvetlerinin deniz ve karadan Aylonya yönündeki harekâtı,	
27 Eylül	1538	Türk Deniz Kuvvetlerinin Preveze Zaferi,	
	1551	Trablusgarp'ın Türklerin eline geçişi,	
	1553	Kaptan Salih Reis'in Fas'a taarruz ederek, Beni Meryen'i Fas krallığına geçirmesi,	
	1554	Turgut Reis'in Güney İtalya'da akınlarda bulunması ve Trablusgarp Valiliğine atanması,	
	1556	Oran limanı'nın İspanyollardan alınması,	
	1557	Bizerte'nin İspanyollar'dan geri alınması,	
	1558	Piyale Paşa'nın Mayorka Adasına yaptığı akınlar,	
	1559	Şariken'in saltanattan çekilmesi,	
		Fransa - İspanya barışının yapılması, Cerbe Adası'nın Bağlaşıklık Hristiyan kuvvetlerinin eline geçmesi,	
	1560	Cerbe Adası'nın yapılan baskın ile geri alınması,	
	1563	Tunus'un İspanyollar'dan kurtarılması için İstanbul'a bir Tunus Kurulunun gelmesi,	
	1565	Malta Adası'na yapılan Türk taarruzu, Turgut Reis'in şahadeti ve taarruzun başarısızlığa uğraması,	
	1569	Uluç Ali Paşa'nın Tunus seferi ve Beca Muharebesi,	
	1570	Uluç Ali Paşa'nın Halkulvad Kalesi dışında tüm Tunus'a egemen olması,	
	1570	Türk Silahlı Kuvvetlerinin Kıbrıs harekâtına başlaması ve Uluç Ali Paşa'nın da bu sefere çağırılması,	
Ağustos	1571	Kıbrıs'ın Fethi,	
Eylül	1571	Türk Başkomutanı ve Kıbrıs Fatihi Lâla Mustafa Paşa'nın İstanbul'a dönüşü,	

TARİHİ	:	K O N U	:
17 Ekim	1571	Türk Donanmasının, İnebahtı (Lepona) Deniz savaşında yenilgiye uğraması,	
28 Ekim	1571	Modon'da bulunduğu sırada, Uluç Ali Paşa'ya Kılıç adı ile Cezayir Beylerbeyliği üstünde olarak Derya Kaptanlığına (Dz. K. K.) atandığının bildirilmesi,	
29 Aralık	1571	Kılıç Ali Paşa'nın İstanbul'a gelişi,	
Haziran	1572	Yeniden kurulan Türk Donanması'nın Akdeniz'e hareketi,	
Eylül	1572	Akdeniz'e çıkan Türk Donanması'nın Navarin önünde Don Juan komutasındaki bağlaşıklık filoları ile karşılaşması, her iki tarafın savaşa girmeden uzaklaşmaları,	
18 Mart	1573	Osmanlı - Venedik Barış Antlaşması'nın imzalanması,	
17 Mayıs	1573	Tunus'ta Beylerbeylik kurulması ve buraya Haydar Paşa'nın atanması,	
3 Haziran	1573	Türk Donanmasının Akdeniz'e açılarak İtalya Güney kıyılarına baskınlar yapması,	
Kasım	1573	Türk Donanması'nın İstanbul'a dönüşü,	
	1573	Türk Donanmasının dönüşünden yararlanan İspanyol Komutanı Don Juan'ın Tunus'a taarruzu ve yönetimi İspanyol yanlısı Mevlay Mehmet'e bırakması, Tunus Beylerbeyi Haydar Paşa'nın Güneydeki Kayruvan Kasabasına çekilmek zorunda kalması,	
15 Mayıs	1574	Donanmanın Kara Kuvvetleriyle birlikte İstanbul'dan Tunus'a hareketi,	
17 Temmuz	1574	Donanma'nın Sicilya kıyılarından, Afrika'ya yön değiştirmesi,	
21 Temmuz	1574	Halkulvad Kuzeyinde Kartaca ve La Marsa dolayına çıkarma yapılması,	
22 Temmuz	1574	Türk Ordusu'nun Halkulvad Kalesini kuşatması,	
23 Ağustos	1574	Halkulvad Kalesi'ne genel taarruza geçilmesi,	

TARİHİ	K O N U	YERİ
25 Ağustos 1574	Halkulvad Kalesi'nin Türk Ordusunun eline geçişi,	
27 Ağustos 1574	Türk Ordusu'nun Bastiyon Kalesini Kuşatması,	
13 Eylül 1574	Bastiyon Kalesi'nin Teslim Oluşu,	
17 Ekim 1574	Tunus Fethi'nin başarı ile sonuçlanmasına ilişkin raporun İstanbul'a ulaşması,	
30 Kasım 1574	Tunus'un Fethini sonuçlandıran Serdar Sinan Paşa'nın donanma ile birlikte İstanbul'a dönüşü,	

YARARLANILAN KAYNAKLAR

ALPAGUT, Haydar : Denizde Türkiye, I nci cilt, Harp Akademileri neşriyatından, İstanbul Deniz Matbaası, 1937.

ANSİKLOPEDİK, Sözlük : 3 ncü cilt, Milliyet yayını limitet Ş. İst. Milliyet Gazetecilik A.Ş. Basımevi, 1967.

BARKAN, Ömer Lütfü Prof. : Türkiyat Mecmuası, X ncü cilt, (1951 - 1953).

BAŞBAKANLIK, Arşivi Mühimme Defteri : No : 19, 26, 21, 22, 25.

BÜYÜKTUGRUL, Afif Amiral : Belleten (VII ncü Türk Tarih Kongresi eki) Türk Tarih Kurumu Basımevi.

CANBULATZADE; Muradname, Süleymaniye Kütüphanesi, No : 2149.

CEVDET, Paşa : Tarih-i Cevdet (Cevdet Tarihi) 1 ncü cilt, 2 ncü baskı, Dersaadet (İstanbul) Matbaa-i Osmaniye, 1309.

CEVRİ, İbrahim Celebi : Cevri Tarihi, Beyazıt Devlet Kütüphanesi, 1 ncü Cilt, Kitap No : 26898.

CUMHURİYET, Ansiklopedisi : X ncü cilt (Tunus Tarihi) İst. Akın Kitabevi, 1972.

CELEBİ, Kâtip, : (Mustafa - Hacı Kalfa) : Tuhfet-ül Kibar Fî Esfar-ül Bihar (Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı 1000 temel eser yayınları - açıklayan ve yayına hazırlayan : Orhan Şaik Gökay) - İstanbul, Millî Eğitim Basımevi - 1973.

DANIŞMEND, İ. Hami : Osmanlı Tarihi Kronolojisi, 2 ncü cilt, İstanbul Türkiye Yayınevi, 1971.

HAMMER : Devlet-i Osmaniye Tarihi, Çeviren M. Ata, 6 ncü Cilt, İstanbul Nefaset Matbaası, 1332.

HAYAT, Ansiklopedisi :

HAYRULLAH, Efendi : Devlet-i Osmaniye Tarihi, İstanbul, Matbaa-i Âmine, 1284, 1864.

İSKİT, Yayını : Kurul, Mufasssal Osmanlı Tarihi III ncü cilt, İstanbul Tan Matbaası, 1959.

KARAL, Enver Ziya : Osmanlı Tarihi, 5 nci Cilt, Ankara, T. T. Kurumu Basımevi, 1947.

MEYDAN, Larus : V nci, XII nci ciltler (Hafsiler, Tunus Maddeleri), İstanbul, Meydan Gazetecilik Ş. Meydan Yayınevi, V cilt 1971, XII Cilt 1973.

MİR, Mehmet Zaim: Cami-üt Tevarih, Nurlu Osmaniye Kütüphanesi, No: 3270.

MUAHEDAT - I, Umumiye Mecmuası : I nci Cilt, 1 nci Cüz, İstanbul Hakikat Mat. 1990.

MÜNECCİMBAŞI : Sahaif-ül Ahbar, Edebiyat Fakültesi Tarih Kısmı, 3 ncü Cilt Kitap No : 646.

OLGAÇ, Necmettin Dz. Bnb. : Türk Deniz Tarihi Özeti (Dz. K. K. Yayınları : 400 sayılı Donanma Dergisi Eki), İstanbul Deniz Basımevi, 1952.

OLGAÇ, Necmettin Dz. Bnb. : Türk Denizciliğine Umumi bir Bakış - Dz. K. K. Yayınları : 401 Sayılı Donanma Dergisi Eki, İstanbul, Deniz Matbaası, 1957. (Harp Ak. Kitaphğı No : 3205).

ÖZTUNA, Yılmaz : Türkiye Tarihi VII nci Cilt, Hayat Yayınları A. Ş. İstanbul, Tifduruk Matbaası, 1965.

PEÇEVİ, İbrahim : Peçevi Tarihi, 1 nci Cilt (As. Müze).

SELANIKİ, Mustafa : Selâniki Tarihi, Nur-u Osmaniye Kitaphğı, No : 3132.

SOLAKZADE, Mehmet Hemdemi Efendi : Solakzade Tarihi, İstanbul Mehmet Bey Matbaası , Topkapı Sarayı Kütüphanesi, No : B. 199.

ŞEMSETTİN, Sami : Kamus-ul Alâm, 3 ncü Cilt, İstanbul, Himran Matbaası 1308 (1898 M.)

TACİ, Hikmet : Tarih Boyunca Kuzey Afrika ve Berberiler (Hv. Ak. Kütüphanesi No : 14350) (Kitap Not Halinde Basılı. Basım bilgileri yoktur).

TAHAZADE, Ömer Faruk Bin Mehmet Murat : Tarih-i Ebûlfaruk, 3 ncü Cilt Dersaadet (İstanbul) 1 nci Baskı Tefeyyüz Kütüphanesi.

TEVFİK, Amiral : I nci Deniz Kuvvetleri Dergisi (Cilt - 80, Say, 484) Eki : Kadırgalar Devrinin Derya Kaptanları (Barbaros Hayrettin Paşa ve Kılıç Ali Paşa).

- TEZEL, Hayati : Anadolu Türklerinin Deniz Tarihi (Gnkur. Bşk. lığı Dz. K. K. lığı) 1 nci Cilt, İstanbul Deniz Basımevi - 1973.
- TUNUS; İstihbarat Broşürü, Gnkur. Bşk. lığı : Ankara Gnkur. Basımevi, 1964. (Hv. Ak. Kitaplığı 137).
- TURAN, Osman, Prof. : Türk Cihan Hakimiyeti, Mefküresi Tarihi, Turan Neşriyat Yurdu, II nci Cilt, İstanbul Turan Neşriyat ve Matbaacılık Kollektif Şirketi 1969.
- TÜRK, Ansiklopedisi : XVIII nci (141 nci Fasikül - S. 302).
- TÜRK, Silâhlı Kuvvetleri Tarihi Gnkur. Bşk.lığı : III ncü cilt, 3 ncü Kısım, III ncü Bölümler (Müsvedde).
- UZUNÇARŞILI, İ. Hakkı : Osmanlı Tarihi 3 ncü Cilt, Ankara, T. T. Kurumu Matbaası, 1951.
- UZUNÇARŞILI, İ. Hakkı : Belleten : Tunus Valileri XVIII nci Cilt, Sayı 72, Ankara, T. T. Kurumu, 1954.

1. The first part of the paper is devoted to a review of the literature on the subject of the effect of the concentration of the solution on the rate of the reaction.

2. The second part of the paper is devoted to a description of the experimental apparatus and the method of carrying out the experiments.

3. The third part of the paper is devoted to a discussion of the results of the experiments and to a comparison of the results with the theoretical predictions.

4. The fourth part of the paper is devoted to a discussion of the effect of the concentration of the solution on the rate of the reaction and to a comparison of the results with the theoretical predictions.

5. The fifth part of the paper is devoted to a discussion of the effect of the concentration of the solution on the rate of the reaction and to a comparison of the results with the theoretical predictions.

6. The sixth part of the paper is devoted to a discussion of the effect of the concentration of the solution on the rate of the reaction and to a comparison of the results with the theoretical predictions.

7. The seventh part of the paper is devoted to a discussion of the effect of the concentration of the solution on the rate of the reaction and to a comparison of the results with the theoretical predictions.

8. The eighth part of the paper is devoted to a discussion of the effect of the concentration of the solution on the rate of the reaction and to a comparison of the results with the theoretical predictions.

9. The ninth part of the paper is devoted to a discussion of the effect of the concentration of the solution on the rate of the reaction and to a comparison of the results with the theoretical predictions.

10. The tenth part of the paper is devoted to a discussion of the effect of the concentration of the solution on the rate of the reaction and to a comparison of the results with the theoretical predictions.

11. The eleventh part of the paper is devoted to a discussion of the effect of the concentration of the solution on the rate of the reaction and to a comparison of the results with the theoretical predictions.

12. The twelfth part of the paper is devoted to a discussion of the effect of the concentration of the solution on the rate of the reaction and to a comparison of the results with the theoretical predictions.

13. The thirteenth part of the paper is devoted to a discussion of the effect of the concentration of the solution on the rate of the reaction and to a comparison of the results with the theoretical predictions.

14. The fourteenth part of the paper is devoted to a discussion of the effect of the concentration of the solution on the rate of the reaction and to a comparison of the results with the theoretical predictions.

15. The fifteenth part of the paper is devoted to a discussion of the effect of the concentration of the solution on the rate of the reaction and to a comparison of the results with the theoretical predictions.

16. The sixteenth part of the paper is devoted to a discussion of the effect of the concentration of the solution on the rate of the reaction and to a comparison of the results with the theoretical predictions.

17. The seventeenth part of the paper is devoted to a discussion of the effect of the concentration of the solution on the rate of the reaction and to a comparison of the results with the theoretical predictions.

18. The eighteenth part of the paper is devoted to a discussion of the effect of the concentration of the solution on the rate of the reaction and to a comparison of the results with the theoretical predictions.

GENEL DİZİN

— A —

Acemi Ocakları: 36
 Açe Hükûmeti: 12
 Aden Körfezi: 12
 Ağır Silahlar: 32, 59
 Ağrıboz: 10, 37, 56
 Ahmet Paşa: 44, 46, 50
 Alevi (Şii): 4
 Alman İmparatoru (İspanya Kralı): 14
 Almanya Avusturya: 8, 13
 Anabolu (Nauplion): 10
 Arâbistan: 15
 Arnavutluk: 10
 Askeri Güçler: 24
 Askeri Teşkilat: 26
 Astragan: 6, 7
 Atlı Kapıkulu Ocakları: 25, 26, 28
 Avusturya (Almanya): 8
 Ayamavro (Levkas): 10
 Azak: 7

— B —

Barbaros Hayrettin: 1, 5, 9
 Barış Antlaşması: 10
 Barış Konuşu: 28
 Bastiyon Kalesi: 19, 33, 34, 52, 53
 Bastiyon Kalesinin Alınması: 56
 Benefşe (Monemvaysa): 46
 Beyazburun (C. Blanc, Reisülebyaz): 17
 Bizerte: 2, 16, 17, 22, 33
 Boğdan: 7
 Boğdan Voyvodası: 24
 Bon: 1
 Boyarlar: 7, 8
 Bölgedeki Düşman Komutanları: 47
 Buhara: 6
 Buhayra-i Halkulvad: 54
 Büyük Sahra: 17

— C —

C. Blanc (Beyazburun): 17
 Cebecibaşı: 58
 Cebeci Ocağı: 25
 Cebel-i Burmalı Dağı: 17
 Cebel-i Hezam Dağı: 17
 Cebel-i Sabrah Tepesi: 17
 Cebel-i Şambir Tepesi: 17
 Cerbe Adası: 2, 16
 Cerit Gölü: 17
 Cerit Ovası: 18
 Cezayir: 1, 2, 12, 17, 22, 24

— Ç —

Çar İvan III.: 7
 Çekli Kalesi: 33, 44, 48, 53, 54
 Çıkarma Yeri: 49
 Çıkarma Zamanı: 49

— D —

Dalmaçya: 10
 Deniz Kuvvetleri: 27, 29, 46, 62
 Devletgiray: 6
 Disiplin Kanun Nizam: 65
 Don Kazakları: 6
 Don Nehri: 6
 Donanmanın Tunus'a Hareketi: 48
 Donjuan: 3, 33, 46
 Don Pietro: 33, 47, 52
 Düşmanın Durumu: 51

— E —

Eflak: 24
 Emir ve Komuta: 30
 Eyalet Askerleri: 25, 26, 28, 31

— F —

Fas Sultanı: 12
 François I.: 8
 François II.: 9
 Fransa: 9, 13, 22

— G —

Gabes: 16, 19, 20, 22
 Gabes Körfezi: 17, 19
 Gabes Ovası: 17
 Gabriyo Serbellino: 33, 47, 48, 53
 Gafsa: 18, 19, 20
 Gafsa Gölü: 18
 Giovanni Sinigore (Salazar): 53
 Girit: 10
 Goletta (Halkulvad):
 Güney Kafkasya: 6

— H —

Haberleşme: 60
 Haçlı Donanması: 2, 3, 5, 11
 Haçlı Ordusu: 1
 Halkulvad (Goletta): 1, 2, 14, 16, 18, 22,
 23, 33, 36, 42, 47, 49, 50, 52, 59, 64
 Halkulvad Kuşatması: 51
 Hamade Dağı: 17, 18
 Hamamet Körfezi: 16, 19, 22
 Hanri (Leh Kralı): 8
 Hanri II.: 9
 Hanri III.: 9
 Harbin Hani: 43
 Harekâta Katılan Kara Kuvvetleri: 45
 Harekât Öncesi Eylemler: 46
 Harekâtın Sonucu: 67
 Harekât Planı: 43
 Harekât ve Muharebeleri: 44
 Harp Esirleri: 64
 Haydar Paşa: 52, 67
 Hayvan Durumu: 59
 Hint Denizi: 11
 Hizmetler: 59
 Humbara (Kumbara): 25, 26, 58
 Humbaracılar (Kumbaracılar): 26

— I —

Irak: 15

— İ —

İberik Yarımadası: 13
 İkmal Durumu: 32
 İkmal İşleri: 57, 62
 İkmal Maddeleri: 60, 62
 İmtiyazlı Eyaletler: 27
 İnebahtı (Iepanto): 3, 10, 11, 14, 15, 67
 İngiltere: 8
 İnsan Kayıpları: 58
 İran: 1, 5
 İspanya: 1, 2, 8, 9, 10, 13, 20, 22, 43, 67
 İspanya Kralı (Alman İmparatoru): 1, 9
 İspanyol Kuvvetleri: 3, 33, 36, 42, 50, 53
 İspanyol Kuvvetlerinin Seferberliği: 41
 İspanyol Ordusu Sefer Planı: 35
 İtali: 10
 İvan III. (Çar): 6
 İvanya: 7

— K —

Kalabria (Kalavri): 52
 Kaleler: 63
 Kanuni Sultan Süleyman: 1, 5, 8, 9, 15,
 69
 Kapıkulu Ocakları: 25, 28, 62, 65
 Kaptan-ı Derya: 3, 27
 Kara Kuvvetleri: 61
 Kartaca: 19, 23
 Kayruvan: 2, 3, 18, 19, 20
 Kayruvan (Kırvan) Ovası: 18, 33
 Kefalonya: 10
 Kefe: 7
 Kerkenah Takumadaları: 16
 Kıbrıs: 1, 2, 9, 10, 11, 35
 Kılıç Ali Paşa: 1
 Kırım: 6
 Kırım Hanları: 6, 7, 8
 Kırım Hanlığı: 24
 Kırvan (Kayruvan) Ovası: 17

Kızıl Deniz: 11
 Kiklad: 10, 11
 Konuş ve Kadrolar: 28
 Korent: 10
 Korfo: 10
 Koron: 10
 Köprücülük Hizmeti: 60
 Kumbaracılar (Humbaracılar): 25, 26
 Kurtoğlu Hızır Bey: 12
 Kuruluş ve Konuş: 25
 Kuvve, Kayıt ve Raporlar: 62
 Kuzey Afrika: 12, 14

— L —

La Galita Adası: 16
 Lağuncılar: 26
 Lağuncılık Hizmeti: 60
 Lağımlar: 63
 Lehistan: 7, 8
 Lefanto (İnebahtı): 3, 9, 10
 Levkas (Ayamavro): 10
 Lojistik: 32, 57
 Lojistik Teşkilatı: 57
 Lojistik ve İdari Faaliyetler: 55
 Louise de Savoie: 9

— M —

Mahmut Paşa: 44
 Makal-ı Halkulvad: 54
 Malaka Yarımadası: 12
 Malta: 1, 2, 13, 46
 Manastır: 22
 Matmata Dağı: 17
 Mecerde Dağları: 17, 19
 Mecerde Nehri: 17
 Mecerde Ovası: 17
 Medinne Ovası: 17
 Meliyane Nehri: 18
 Meliyane Ovası: 18
 Mevlay Ahmet: 20
 Mevlay Hamit: 2
 Mevlay Hasan: 1

Mevlay Muhammet: 33, 47, 50, 52
 Mısakken: 19
 Mısır: 1, 12, 24, 45
 Modon: 10
 Moldavyahılar: 7
 Moral: 64
 Moral Durum: 31
 Murat Reis: 11
 Mustafa Paşa: 44

— N —

Nabul: 19
 Nakşa (Naxos): 11, 24
 Navar Kralı: 10
 Nauplion (Anabolu): 10, 14
 Navarin: 3, 13, 48
 Novosiltov: 6

— O —

Oran: 2
 Ordudaki Silahlar: 32
 Ordudonatım: 60
 Osmanlı Devleti: 5, 6, 7, 10, 27, 43, 44, 55, 67
 Osmanlı İmparatorluğu: 1, 3, 5, 6, 7, 8, 11

— P —

Pagano Doria: 47, 53
 Pakros: 10
 Papa VIII. Greguar: 5
 Papalık: 1
 Personel Durumu: 31
 Personel Faaliyetleri: 60
 Personel İkmalı: 62
 Personel Yönetimi: 63
 Petro Carrera: 47
 Petrooğlu: 7
 Piyale Paşa: 9, 46
 Portekiz: 1, 11, 12
 Preveze: 2, 10

— R —

Ramazan Paşa: 3, 44, 67
 Rodos: 1, 10
 Rumeli: 24, 39, 42, 59
 Rusya: 6, 7, 8

— S —

Salazar (Giovanni Sinigore): 47
 Sante Croce: 33
 Sfaks: 19, 20, 22
 Sefer Planları: 36
 Seferberlik İlanı: 39
 Seferberlik Planları: 36
 Sefere Katılan Komutanlar: 44
 Selim II.: 1, 5, 7, 11, 14, 21, 29, 31, 69
 Semerkant: 6
 Sevk ve İdare, Eğitim: 29
 Seydi Ali Reis: 11
 Sıhhiye Hizmeti: 60
 Sicilya: 16, 43, 54, 67
 Sığsmund: 7, 8
 Silahlar: 34
 Sipahi ve Silahlar: 26, 45
 Sivil İşler: 65
 Sofia: 6
 Sohorovski: 7
 Sokullu Mehmet Paşa: 1, 3, 5, 12, 15, 32, 69
 Sumatra Adası: 12
 Suriye: 15
 Sus: 19, 20, 22
 Süveyş Kaptanlığı: 11
 Süveyş Tersanesi: 12

— Ş —

Şarl IX.: 9
 Şarlken: 1, 8, 9
 Şeybani Hanları: 6
 Şii (Alevi): 5
 Şıra Adası: 11
 Şayka: 6

— T —

Taşıt Seferberliği: 38
 Tatarlar: 6, 7
 Teknik Hizmetler: 60
 Telatlas Dağları: 17

Toparabacı Ocağı: 25
 Topçubaşı: 38, 58
 Topçu Ocağı: 25
 Trablusgarp: 2, 18, 22, 24, 38
 Tunus: 1, 2, 5, 16, 20, 22, 23, 33, 35, 36, 47, 48, 49, 51
 Tunus Beylerbeyliği: 3, 40
 Tunus Körfezi: 2, 17, 54
 Tunus'ta Düşman Durumu: 47
 Tunus'ta Düşman Savunma Kuvvetleri: 47
 Tunus'un Fethi: 6, 8, 12, 39, 45, 54, 59, 62, 64, 69
 Turgut Reis: 2, 9
 Türk Or. Personel Kadrosu: 28
 Türk Or. Sefer Planı: 36
 Türk Silahlı Kuvvetleri: 11, 12, 13, 27, 35, 36, 41, 51, 54, 59

— U —

Ulaştırma: 59, 60
 Uluç (Kılıç) Ali Paşa: 2, 3, 15, 20, 29, 44, 46, 53, 67
 Umman Denizi: 12

— V —

Venedik Cumhuriyeti: 1, 2, 3, 10, 11, 13, 35, 43, 67
 Veteriner Hizmetleri: 60
 Vezir-i Azam: 31
 Volga Nehri: 6
 Voyvoda Boğdan: 7
 Voyvodahklar: 15

— Y —

Yavuz Sultan Selim: 5, 14
 Yaya Kapıkulu Ocakları: 25, 28
 Yeniçeri Ocağı: 25, 45
 Yığınak Planları: 41

— Z —

Zanbra Adası: 16
 Zanta: 10
 Zanta Adası: 11
 Zeround Nehri: 18
 Zeround Ovası: 17

DÜZELTMELER

SAYFA :	SATIR :	YANLIŞ :	DOĞRU :
15	5	dah	daha
15	5	sayar	saray
22	7	bağlarında	dağlarında
44	29	görevli	görevleri
48	27	bulunan boşaltılmış	bulunan yük boşaltılmış
62	35	conucu	sonucu
64	29	tutm-	tutum-

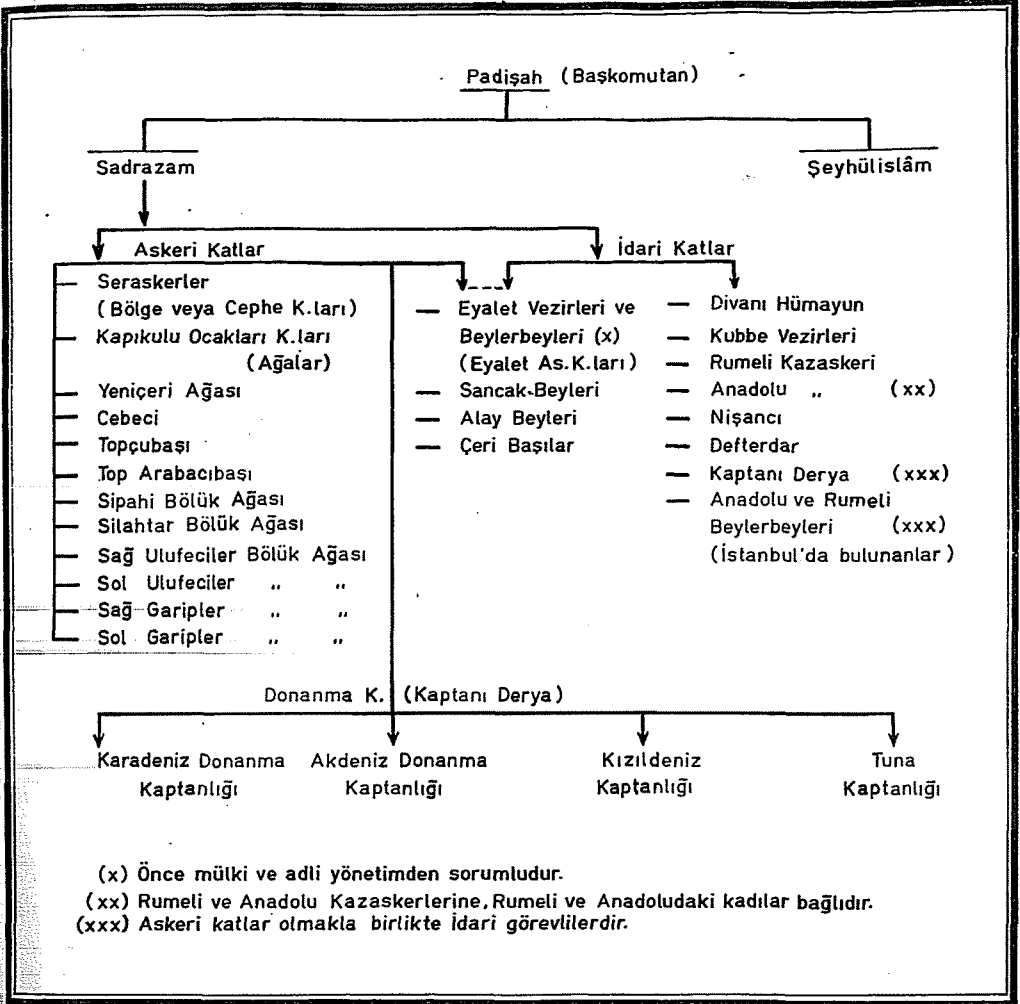
MEMORANDUM

TO :	FROM :	SUBJECT :	DATE :
Mr. Tolson	Mr. E. A. Tamm	Re: [illegible]	10/1/36
Mr. Clegg	Mr. E. A. Tamm	Re: [illegible]	10/1/36
Mr. Glavin	Mr. E. A. Tamm	Re: [illegible]	10/1/36
Mr. Ladd	Mr. E. A. Tamm	Re: [illegible]	10/1/36
Mr. Nichols	Mr. E. A. Tamm	Re: [illegible]	10/1/36
Mr. Rosen	Mr. E. A. Tamm	Re: [illegible]	10/1/36
Mr. Tracy	Mr. E. A. Tamm	Re: [illegible]	10/1/36
Mr. Carson	Mr. E. A. Tamm	Re: [illegible]	10/1/36
Mr. Egan	Mr. E. A. Tamm	Re: [illegible]	10/1/36
Mr. Gurnea	Mr. E. A. Tamm	Re: [illegible]	10/1/36
Mr. Hendon	Mr. E. A. Tamm	Re: [illegible]	10/1/36
Mr. Pennington	Mr. E. A. Tamm	Re: [illegible]	10/1/36
Mr. Quinn	Mr. E. A. Tamm	Re: [illegible]	10/1/36
Mr. Nease	Mr. E. A. Tamm	Re: [illegible]	10/1/36
Mr. Gandy	Mr. E. A. Tamm	Re: [illegible]	10/1/36

Very truly yours,
 E. A. Tamm

cc - Mr. [illegible]
 Mr. [illegible]
 Mr. [illegible]
 Mr. [illegible]
 Mr. [illegible]
 Mr. [illegible]

W. L. Rife
 Tolson
 Tamm
 Egan

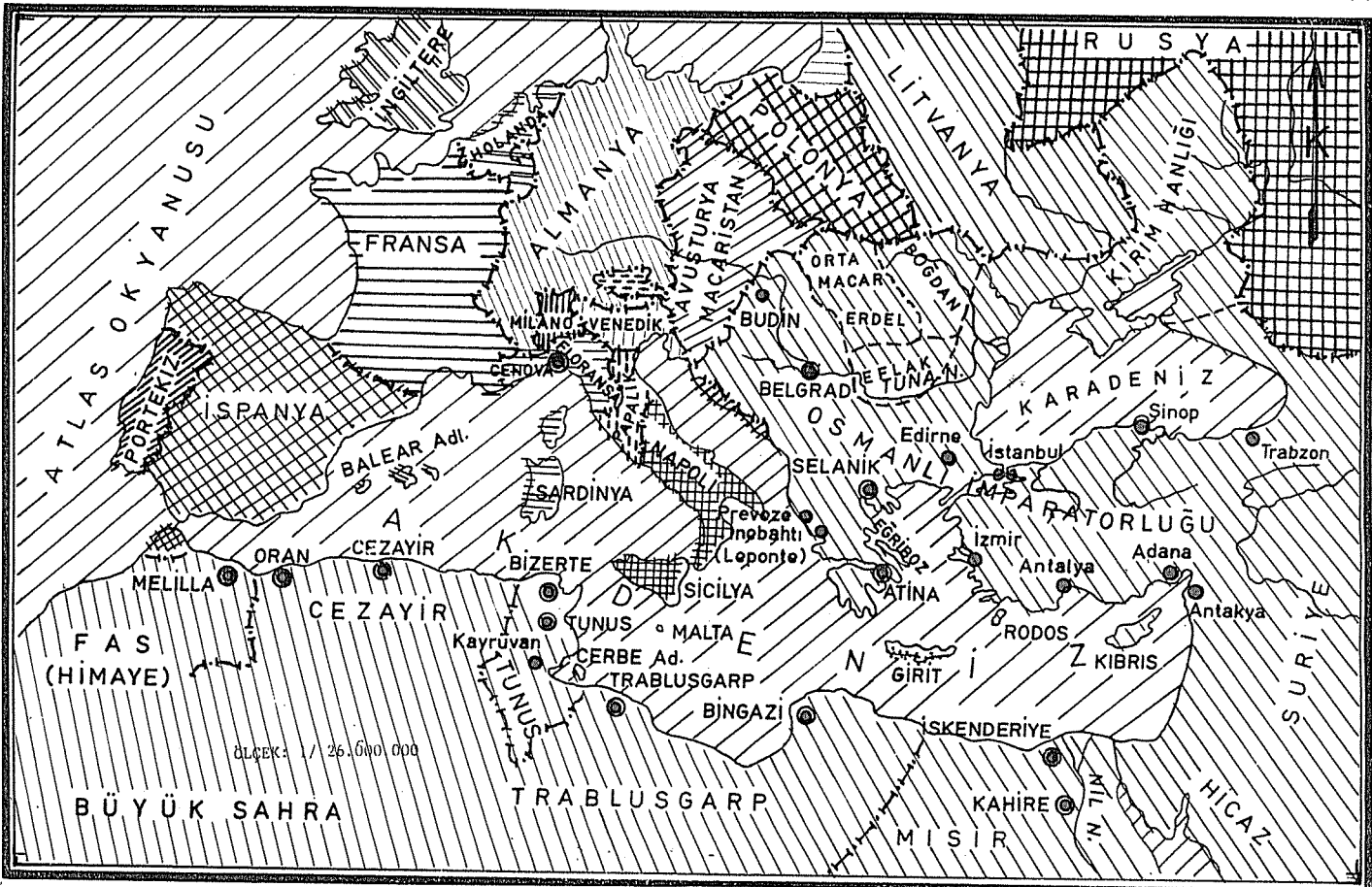

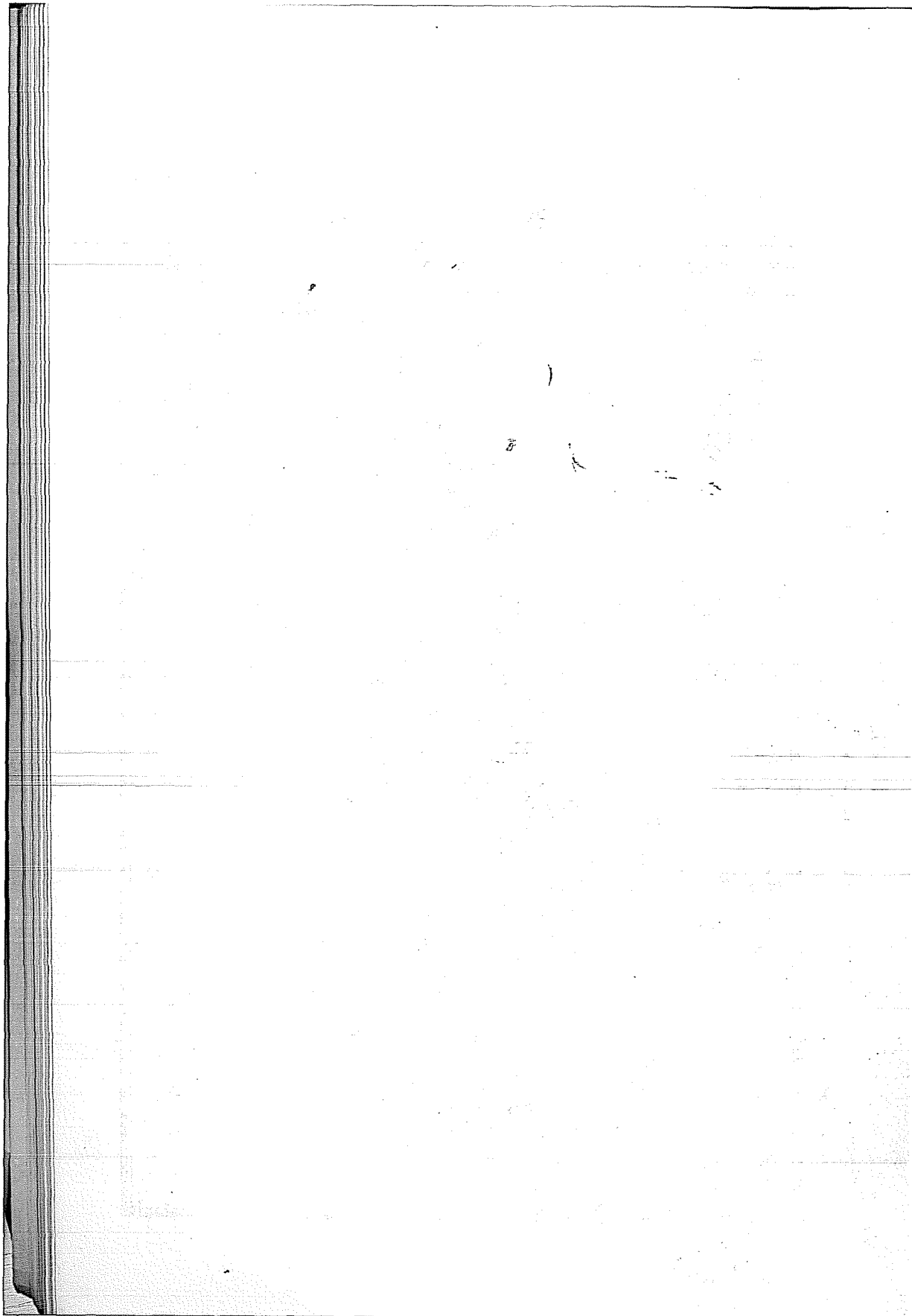
TUNUS'UN FETHİ

Gnkur.
Harp Tarihi Bşk.

Osmanlı İmparatorluğunda Tunus'un Yeri ve Avrupa Devletleri
1574

Harita : 1

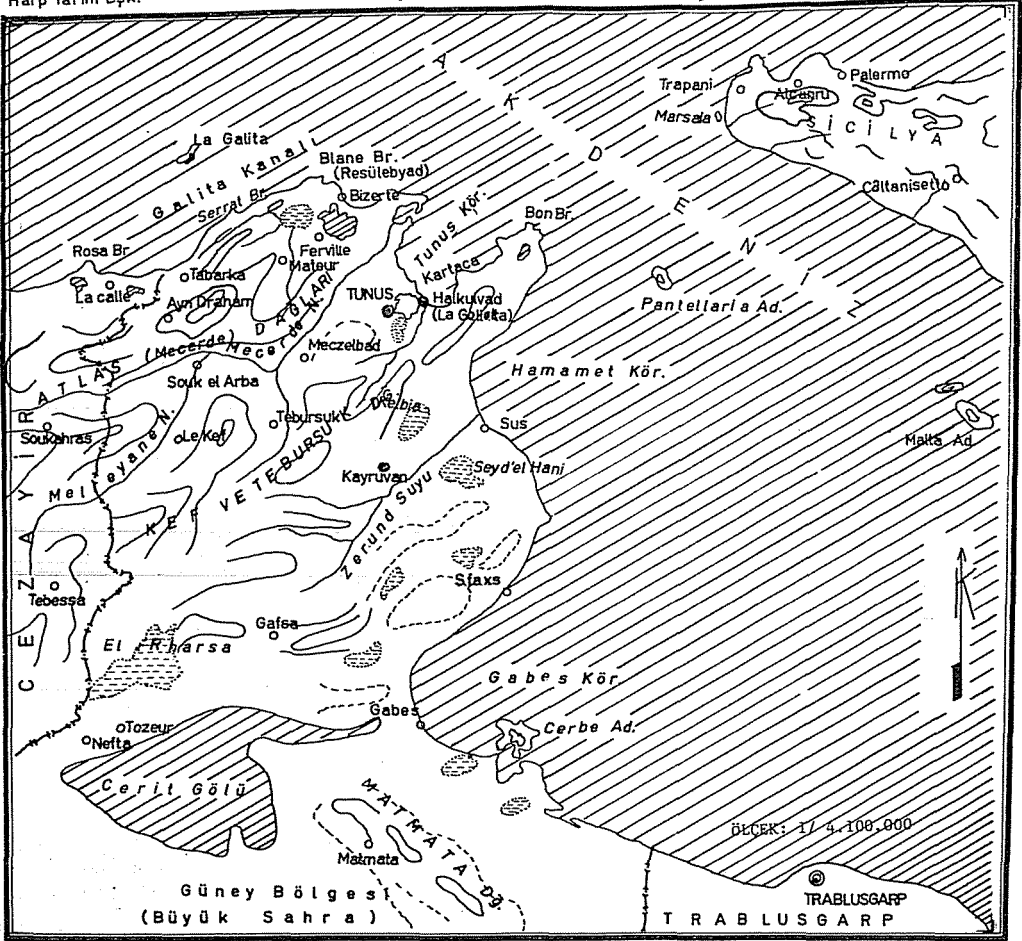
TUNUS'UN FETHİ

Tunus'un coğrafi Durumu ve Bugünkü Sınırları

En Kur.
Harp Tarihi Bşk.

1574

Harita : 2

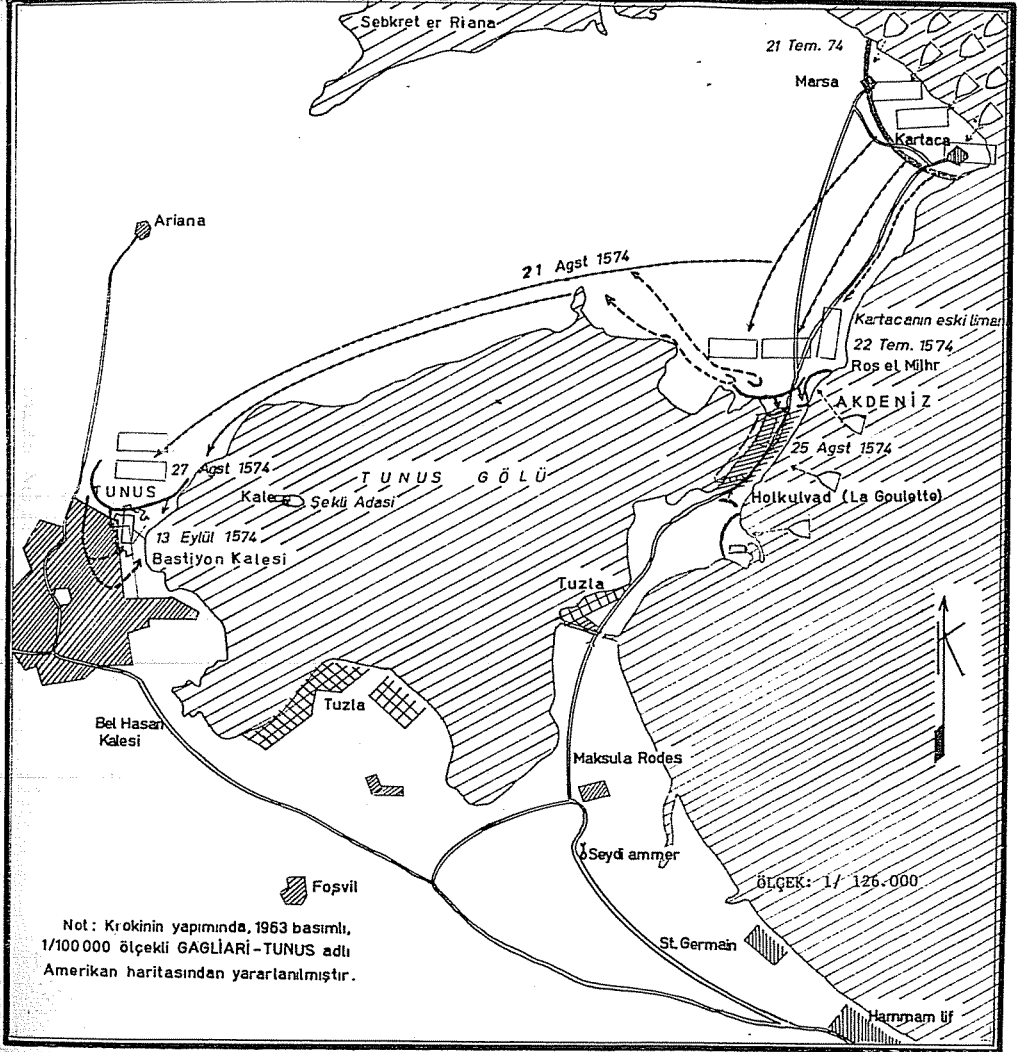

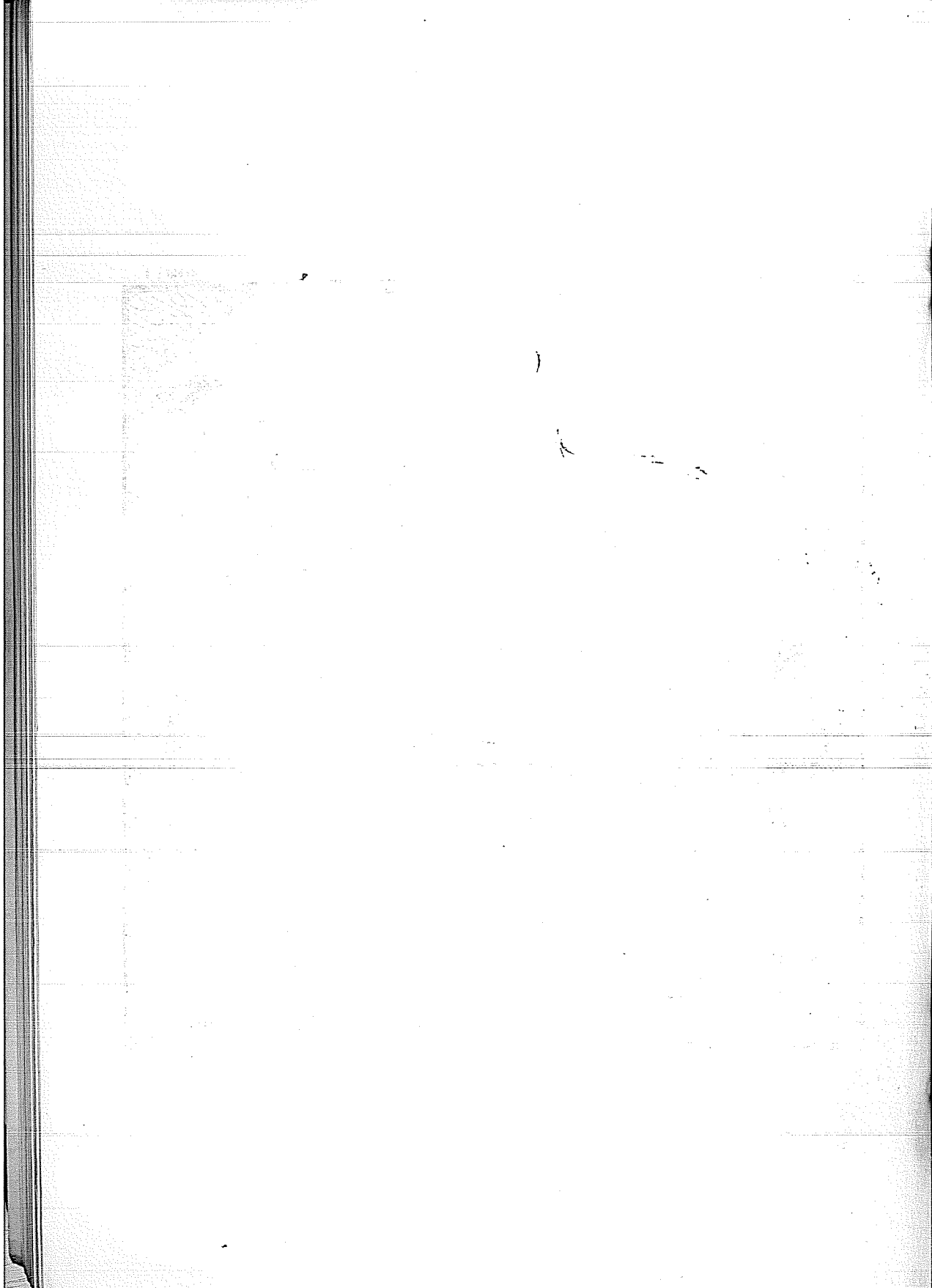
TUNUS'UN FETHİ

GnKur.
Harp Tarihi Bşk.

21 Temmuz - 13 Eylül 1574

Kroki : 1

TUNUS'UN FETHİ

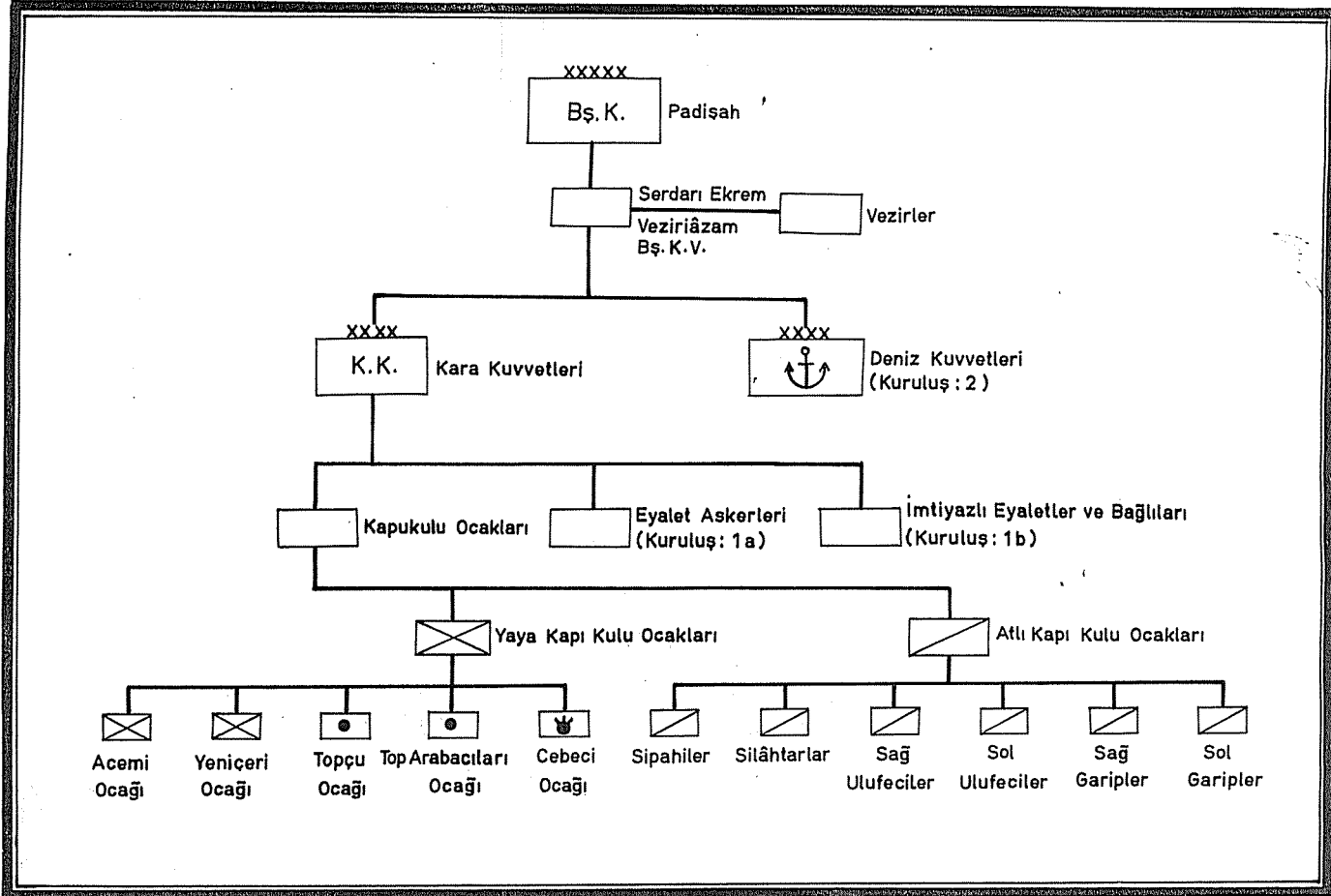
Türk Silahlı Kuvvetler Kuruluşu

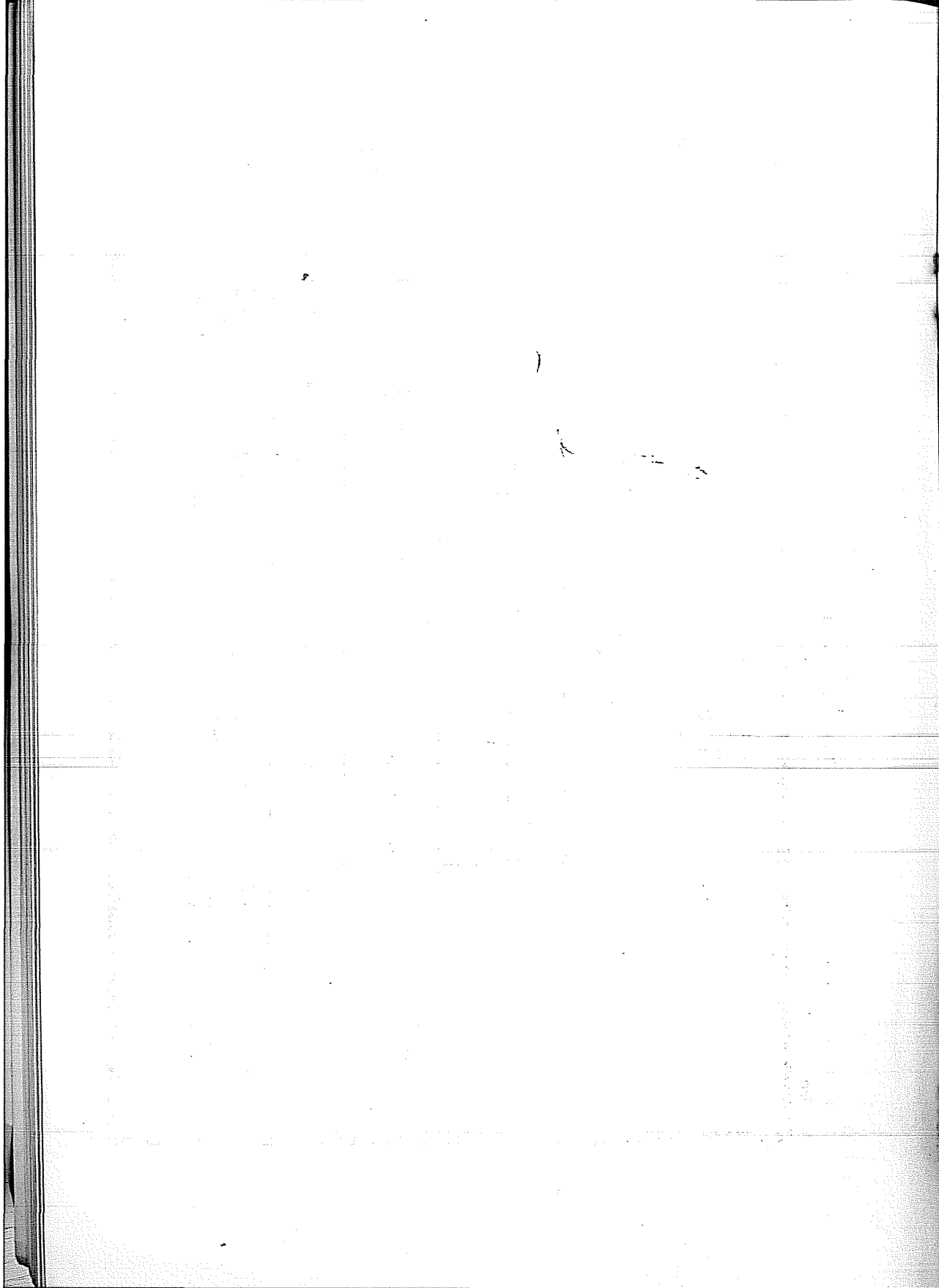
1574

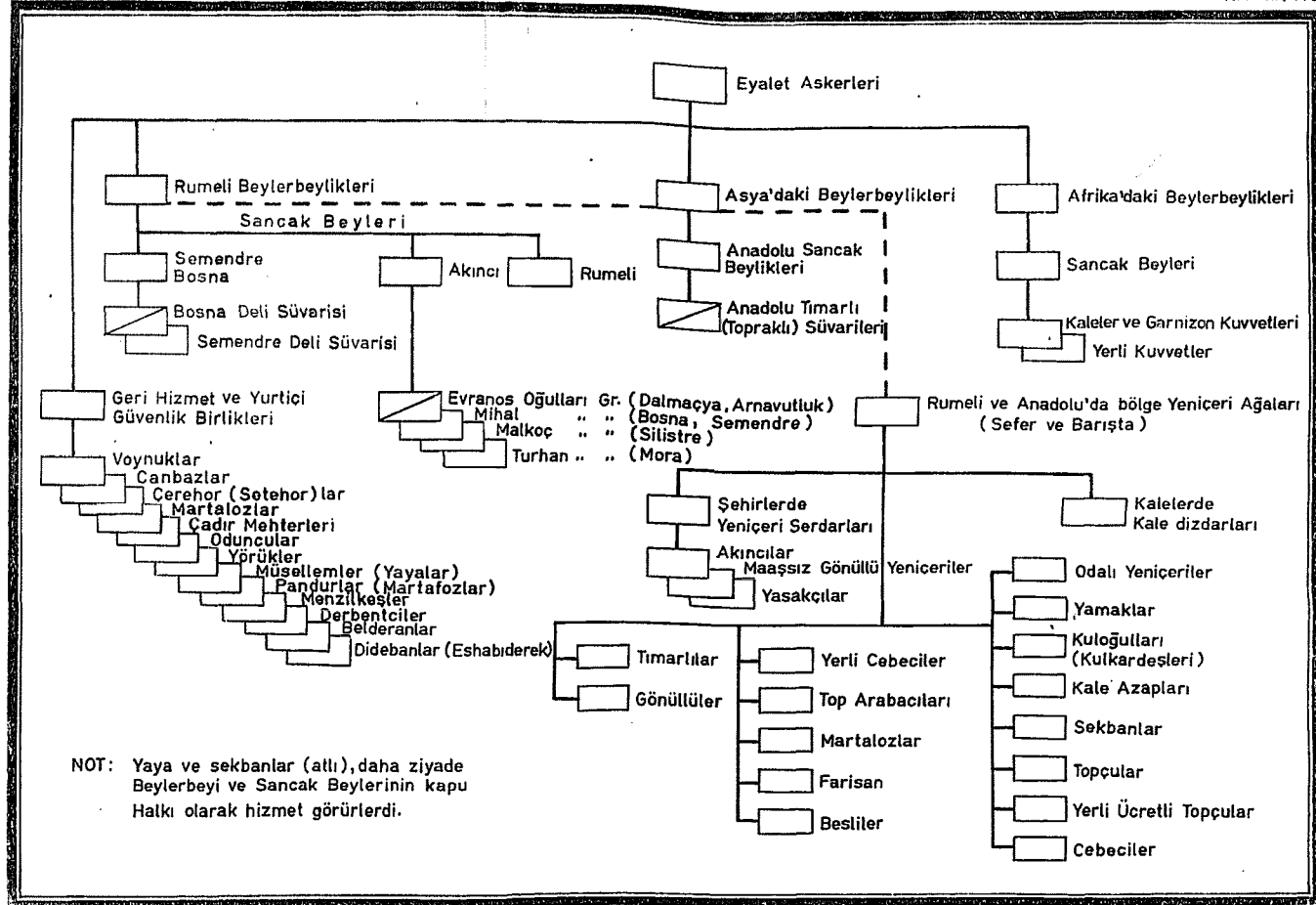
Gnkur:

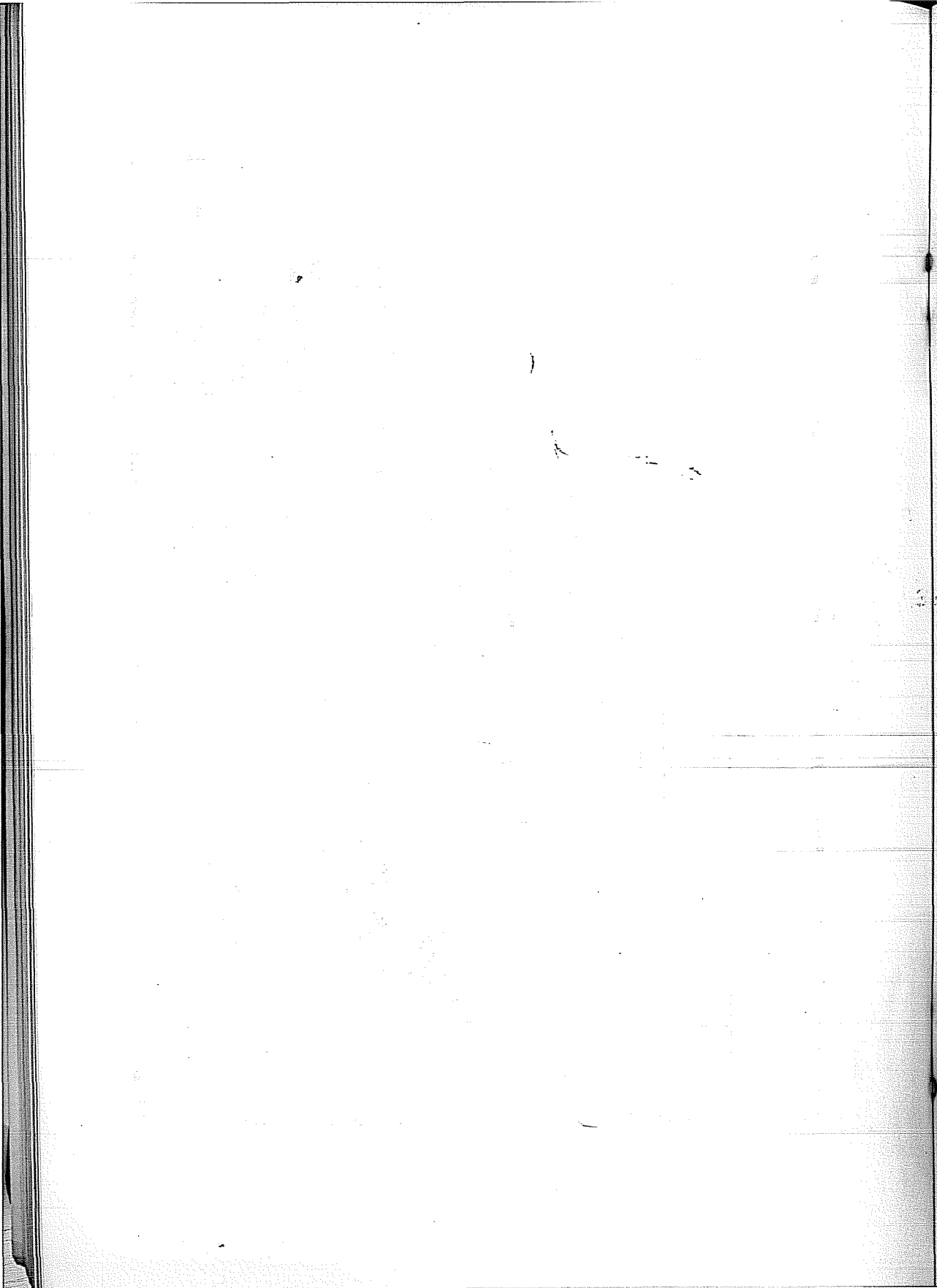
Harp Tarihi Bşk.

Kuruluş : 1

TUNUS'UN FETHİ

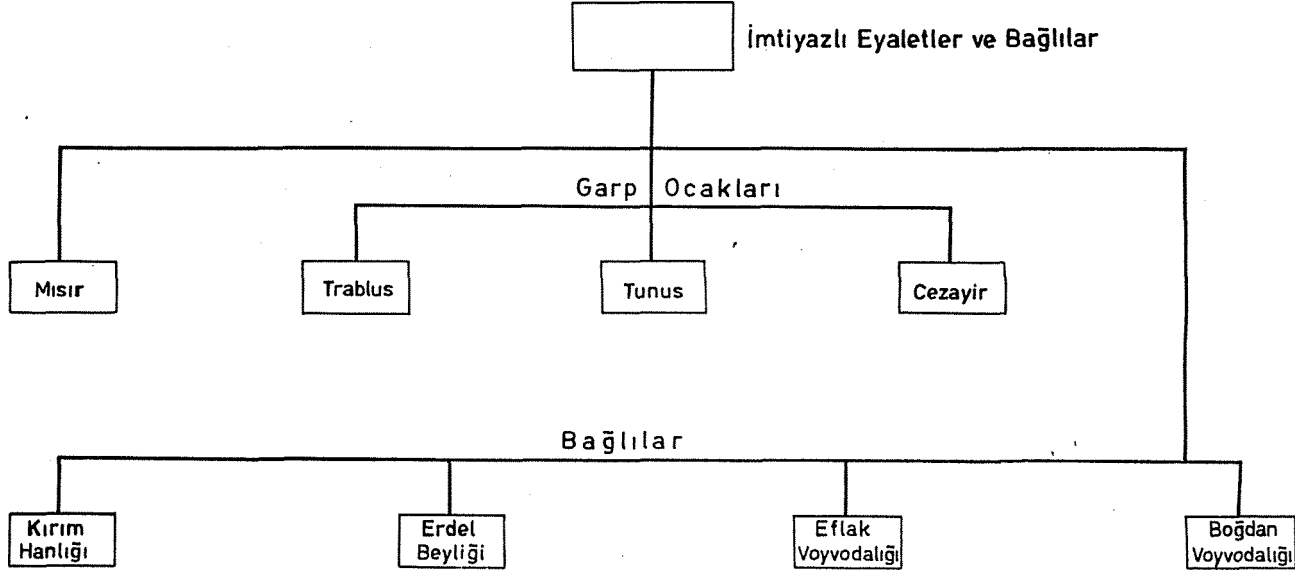
Türk Silahlı Kuvvetleri Ayrıcalıklı Eyaletler Kurulu

1574

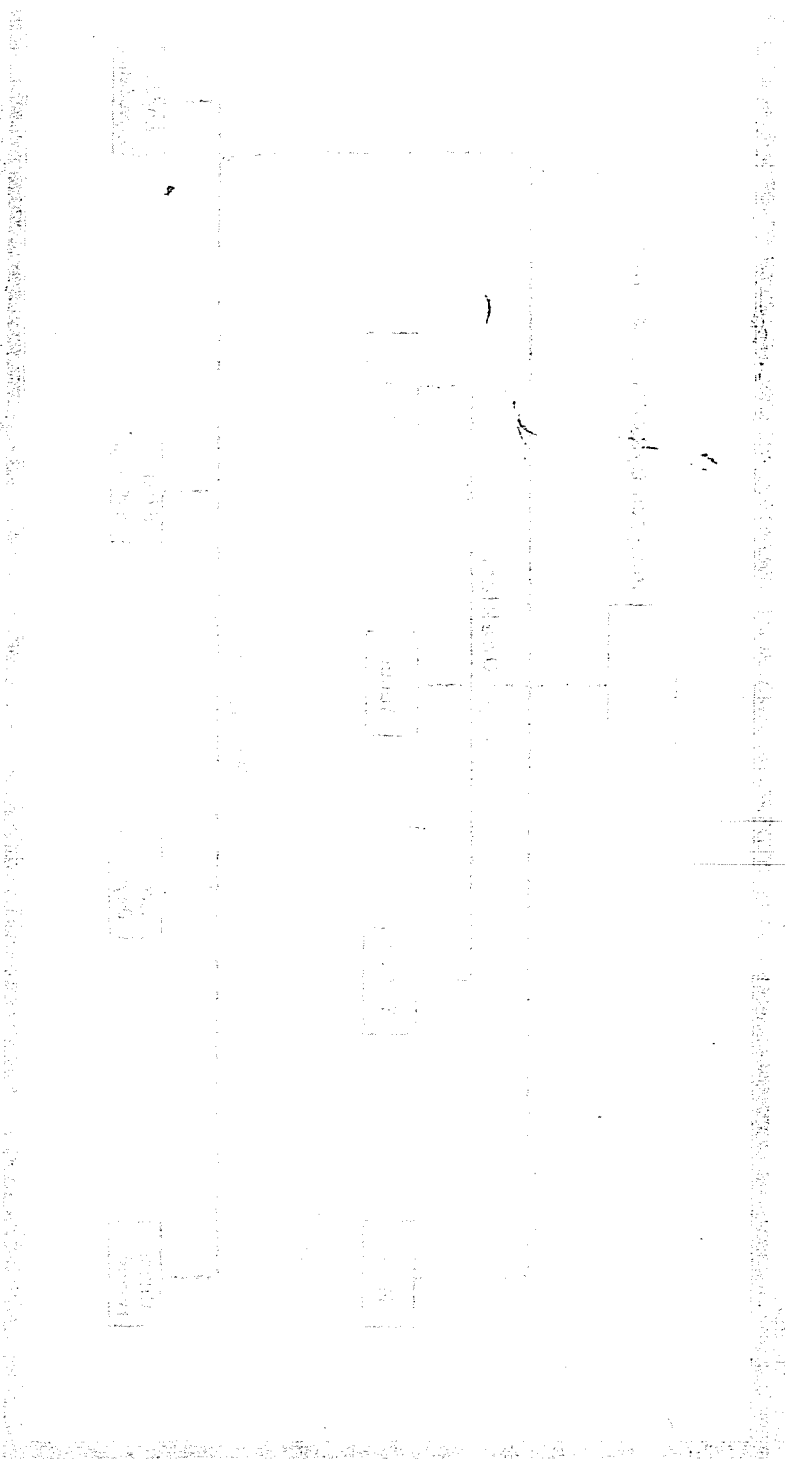
Gnkur.

Harp Tarihi Bşk.

Kuruluş: 1 b

THE UNIVERSITY OF CHICAGO PRESS

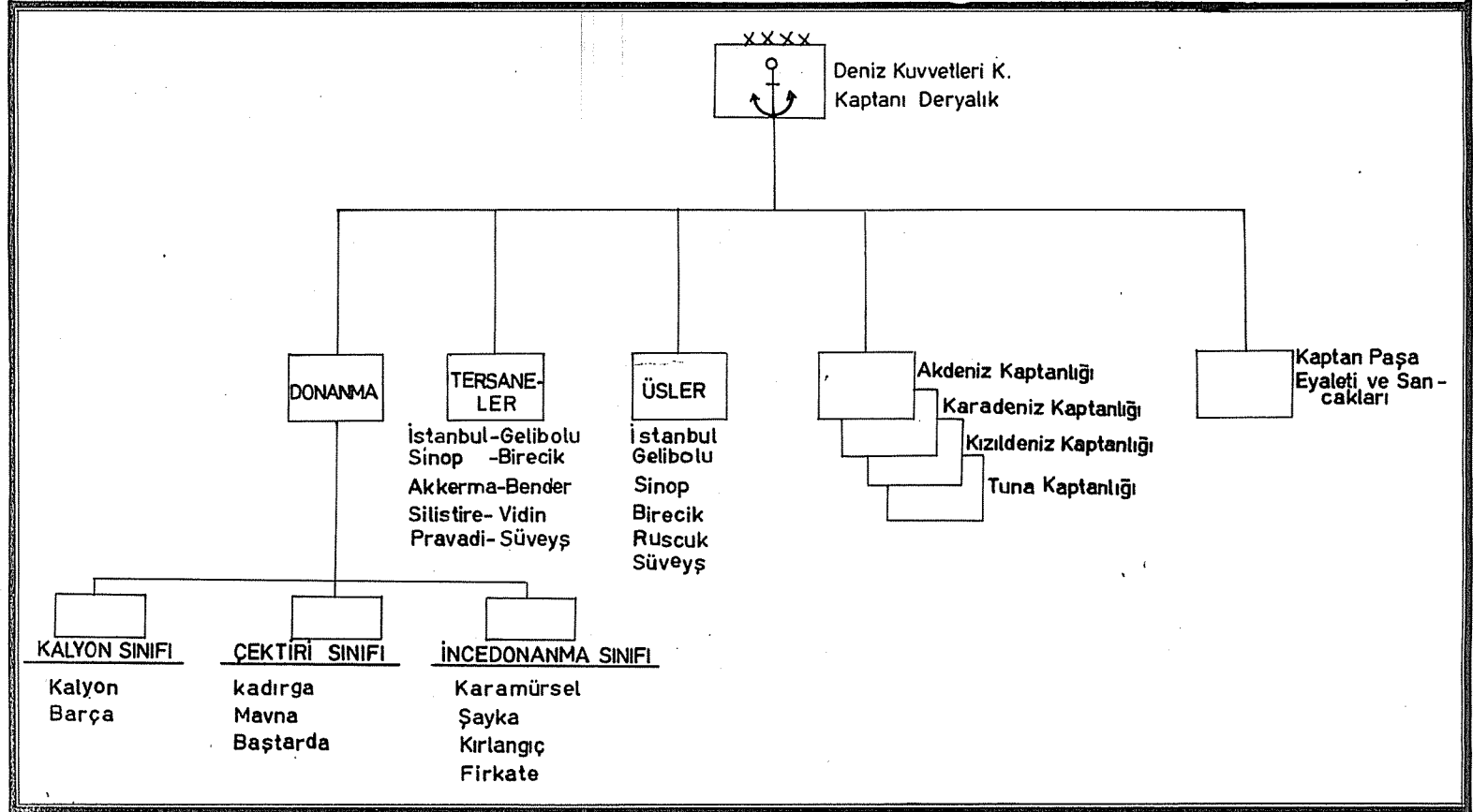
UNIVERSITY OF CHICAGO PRESS
54 EAST 57TH STREET
NEW YORK 22, N.Y.

TUNUS'UN FETHİ

GnKur.
Harp Tarihi Bşk.

Türk Deniz Kuvvetleri Kuruluşu
1574

Kuruluş: 2

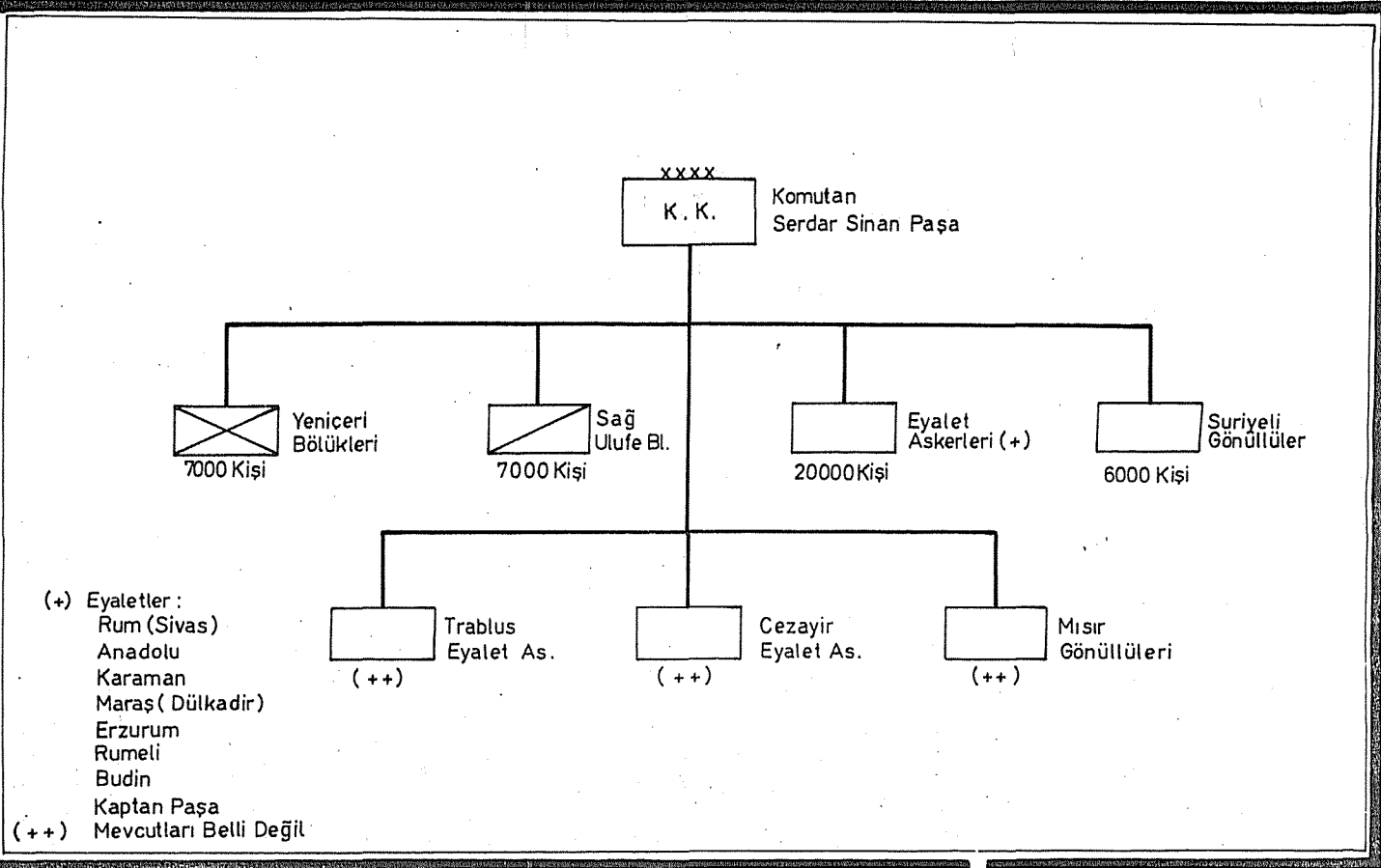

TUNUS' UN FETHİ

Harekâta Katılan Türk Kara Kuvvetleri
1574

Gnkur.
Harp Tarihi Bşk.

Kuruluş : 3

(++) Member Board Dir

Kishan 1988

Sham

Sham

Sham

Sham (1988-1991)

Kishan

Sham

Sham

(-) Sham

(++)

Sham 1988

Sham

(++)

Sham 1988

Sham

(++)

Sham 1988

Sham

Sham 1988

Sham

Sham 1988

Sham

Sham 1988

Sham

Sham 1988

Sham

Sham

Sham 1988

Sham

Sham 1988

Sham

Sham 1988

Sham

Sham 1988

Sham

Sham 1988

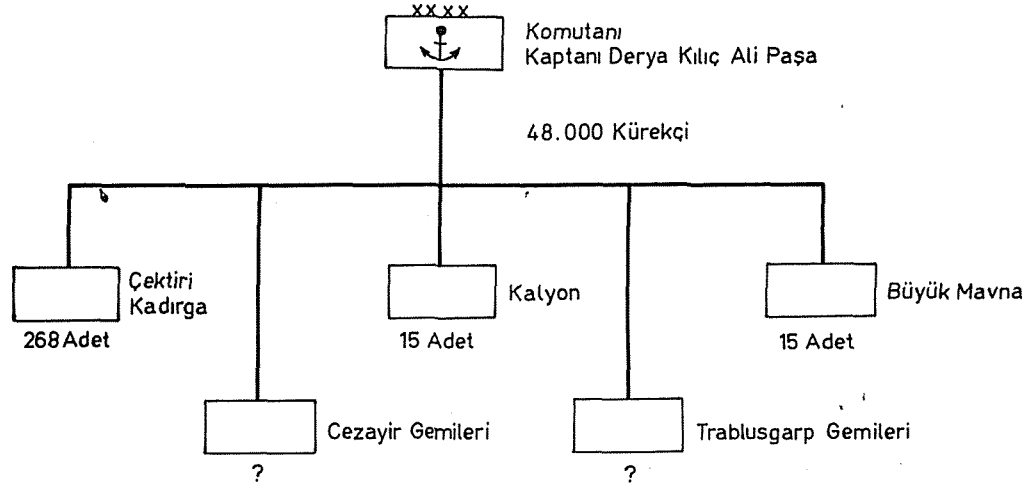
TUNUS'UN FETHİ

Harekâta Katılan Türk Deniz Kuvvetleri

1574

Gnkur.
Harp Tarihi Bşk.

Kuruluş:4

Kuruluş : 5

The chart illustrates the administrative structure of the Ottoman Empire in 1864. At the top is the central government, represented by a box labeled 'Tunus K.K. Don Pietro' with 'xxx' above it. This central authority branches into three main provincial divisions (vilayets), each represented by a box with 'xx' above it:

- Halkulvad kalesi K.:Porto Carrare** (7000): This division further branches into three districts (kaza), each represented by a box with 'x' above it:
 - Salazar** (4000 İspanyol): A district with a box containing an 'X'.
 - Pagano Doria** (4000 İtalyan): A district with a box containing an 'X'.
 - Don Lupez** (100): A district with a box containing a diagonal line.
- Elbastion kalesi K.:Gabrio Serbejlino**: This division branches into three districts (kaza), each represented by a box with 'x' above it:
 - Buhayra-i Halkulvad** (?): A district with a box containing an 'X'.
 - Maka-i Halkulvad** (?): A district with a box containing an 'X'.
 - Çekli Ad.** (?): A district with a box containing an 'X'.

The chart uses a hierarchical tree structure to show the flow of administration from the central government down to the local level. The use of different box patterns (empty, 'X', diagonal line) likely represents different types of administrative units or their status.